

Załącznik Nr 1
do uchwały Nr XXII/215/09
Rady Miejskiej
w Kowalewie Pomorskim
z dnia 26 czerwca 2009 r.

Załącznik Nr 1
do uchwały Nr .....
Rady Miejskiej
w Kowalewie Pomorskim
z dnia .....

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA I GMINY KOWALEWO POMORSKIE

TEKST STUDIUM

-Część pierwsza-

UWARUNKOWANIA ROZWOJU

KOWALEWO POMORSKIE 2008-2009 R.

ZMIANA STUDIUM - 2017/2018 r.

AWJ Wojciech Jaworski

ul. Jarmużowa 3, 85-410 Bydgoszcz

tel/fax (0 52) 3277 838

tel. 0 500 114 777

e-mail: a.kujath.jaworska@gmail.com

NIP 554-103-69-92

zespół autorski:

GENERALNY PROJEKTANT

mgr inż. arch. Agnieszka Kujath-
Jaworska

*Wpis na listę członków Północnej Okręgowej Izby
Urbanistów z siedzibą w Gdańsku pod Nr G –
166/2003*

PROGNOZA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO

mgr inż. Maria Rudnicka -Tomczak
*Biegły z listy Wojewody Kuj. – Pom. w zakresie
sporządzania ocen oddziaływania na środowisko
nr 110*

STAN DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I ZABYTKÓW ORAZ DÓBR KULTURY WSPÓŁCZESNEJ

mgr Eliza Marcjanik-Żak
konserwator zabytków

Wykonawca zmiany studium – 2017/2018 r.

Pracownia Urbanistyczna AWJ Wojciech Jaworski:

*mgr inż. arch. Agnieszka Kujath-Jaworska posiadająca kwalifikacje do wykonywania
zawodu urbanisty na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej uzyskane na podstawie ustawy z
dnia 15 grudnia 2000 r. o samorządach zawodowych architektów, inżynierów
budownictwa oraz urbanistów (Dz. U. z 2014 r. poz. 1946).*

Geofabryka Sp. z o.o. - Prognoza oddziaływania na środowisko.

STUDIUM UWARUNKOWAŃ
I KIERUNKÓW
ZAGOSPODAROWANIA
PRZESTRZENNEGO
MIASTA I GMINY
KOWALEWO POMORSKIE

TEKST STUDIUM
UWARUNKOWANIA ROZWOJU

SPIS TREŚCI

	strona
I. WSTĘP	5
1. Informacja ogólna	5
2. Podstawa opracowania	5
3. Cel opracowania	5
4. Zakres i metoda opracowania	6
II. UWARUNKOWANIA ROZWOJU GMINY	7
1. Położenie, informacje ogólne	7
2. Struktura i hierarchia sieci osadniczej oraz zagospodarowania przestrzennego	8
3. Stan środowiska przyrodniczego, w tym stan rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej, wielkości i jakości zasobów wodnych oraz wymogów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego	19
3.1. Środowisko przyrodnicze	19
3.2. Stan środowiska przyrodniczego	32
3.3. Ochrona przyrody	34
3.4. Rolnictwo	39
3.5. Gospodarka leśna	43
4. Warunki i jakość życia mieszkańców, w tym ochrony ich zdrowia – demografia, infrastruktura techniczna	44
5. Stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej	54
6. Zagrożenia bezpieczeństwa ludności i jej mienia	78
7. Potrzeby i możliwości rozwoju gminy	78
8. Stan prawny gruntów	79
9. Występowanie obiektów i terenów chronionych na podstawie przepisów odrębnych	80
10. Występowanie obszarów naturalnych zagrożeń geologicznych	81
11. Występowanie udokumentowanych złóż kopalin oraz zasobów wód podziemnych	81
12. Występowanie terenów górniczych wyznaczonych na podstawie przepisów odrębnych	81
13. Stan systemów komunikacji i infrastruktury technicznej	83

	13.1. Komunikacja 83	
	13.2. Zaopatrzenie w wodę.....90	
	13.3. Odprowadzenie ścieków 91	
	13.4. Odprowadzenie odpadów stałych 92	
	13.5. Elektroenergetyka 94	
	13.6. Ciepłownictwo 95	
	13.7. Gazownictwo 96	
	13.8. Telekomunikacja 97	
	13.9. Melioracje 97	
14.	Zadania służące realizacji ponadlokalnych celów publicznych	98
	14.1. Główne ponadlokalne uwarunkowania rozwoju gminy z zakresu zagadnień społecznych i gospodarczych wynikające z opracowań regionalnych województwa Kujawsko – Pomorskiego 98	
	14.2. Ponadlokalne cele publiczne 98	

I. WSTĘP

1. Informacja ogólna

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy zwane dalej „studium” jest dokumentem planistycznym, określającym politykę jej rozwoju przestrzennego. Studium nie jest przepisem gminnym i nie stanowi podstawy do wydawania decyzji o warunkach zabudowy.

Studium jest prawem wewnątrzgminnym wiążącym władzę oraz podporządkowane jej organy i jednostki, w podejmowanych decyzjach w zakresie działań dotyczących polityki przestrzennej gminy dla realizacji określonych celów. Ilekroć w tekście studium jest mowa o „gminie” należy przez to rozumieć – obszar miasta i terenów wiejskich w obecnych granicach administracyjnych.

2. Podstawa opracowania

Podstawę opracowania Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Kowalewo Pomorskie stanowią:

- art. 9.1. i 10 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z rozporządzeniem wykonawczym,
- Uchwała Nr XIII/148/08 z dnia 25 czerwca 2008 r. o przystąpieniu do sporządzenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Kowalewo Pomorskie.

Uchwałą nr XXIV/212/17 z dnia 30 sierpnia 2017 r. Rada Miejska w Kowalewie Pomorskim przystąpiła do sporządzenia Zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Kowalewo Pomorskie uchwalonego uchwałą nr XXII/215/09 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 26 czerwca 2009 r.

3. Cel opracowania

Główne cele opracowania to:

- rozpoznanie i ocena uwarunkowań rozwoju gminy w zakresie środowiska przyrodniczego, kulturowego, stanu zagospodarowania oraz infrastruktury technicznej,
- sformułowanie kierunków zagospodarowania przestrzennego, określenie potencjalnych zmian możliwości wykorzystania przestrzeni z punktu widzenia przyjętych celów rozwoju.

Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania miasta i gminy Kowalewo Pomorskie sporządzona w 2017/2018 r. związana jest z potrzebą wprowadzenia do ustaleń obowiązującego studium udokumentowanego złoża kruszywa Naturalnego „MLEWO V”.

Zmiany w tekście studium wyróżniono czcionką w kolorze czerwonym stosując zarazem podkreślenie nowych fragmentów tekstu. Dodano załącznik nr 7

stanowiący Wykaz zmian wprowadzonych do uchwały nr XXII/215/09 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 26 czerwca 2009 r. w sprawie uchwalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Kowalewo Pomorskie.

4. Zakres i metoda opracowania

Granice opracowania stanowi obszar całej gminy Kowalewo Pomorskie w obecnych granicach administracyjnych.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Kowalewo Pomorskie składa się z:

- 1) **tekstu studium, który dzieli się na trzy części:**
  - a) Pierwsza: **uwarunkowania rozwoju** - stanowiąca załącznik nr 1 do uchwały,
  - b) Druga: **kierunki rozwoju** – stanowiąca załącznik nr 2 do uchwały,
  - c) Trzecia: **uzasadnienie zawierające objaśnienia przyjętych rozwiązań oraz syntezę ustaleń projektu studium** - stanowiąca załącznik nr 3 do uchwały,
- 2) **rysunku studium:**
  - a) kierunki rozwoju gminy - w skali 1:25 000, stanowiącego załącznik nr 4 do uchwały;
  - b) kierunki rozwoju miasta - w skali 1:10 000, stanowiącego załącznik nr 5 do uchwały.

Nie podlegają uchwaleniu:

- a) podstawowe opracowanie ekofizjograficzne dla potrzeb studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego,
- b) plansze tematyczne uwarunkowań:
  - a) walory środowiska kulturowego – gmina (skala 1:25 000),
  - b) walory środowiska kulturowego – miasto (skala 1:10 000),
  - c) komunikacja i infrastruktura (skala 1:25 000),
  - d) walory środowiska przyrodniczego (skala 1:25 000),
  - e) synteza uwarunkowań rozwoju gminy (skala 1:25 000),
  - f) synteza uwarunkowań rozwoju miasta (skala 1:10 000).
- c) prognoza oddziaływania na środowisko opracowana na podstawie art. 51 ust. 1 w związku z art. 46 pkt. 1 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa

w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2008 r. Nr 199 poz. 1227),

- d) część formalno-prawna, dokumentująca tryb sporządzania i uchwalenia studium, stosownie do wymagań ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

II. UWARUNKOWANIA ROZWOJU GMINY

1. Położenie i informacje ogólne

Gmina Kowalewo Pomorskie leży w środkowo-wschodniej części województwa kujawsko-pomorskiego w powiecie golubsko-dobrzyńskim. Gmina Kowalewo Pomorskie graniczy z gminami Ciechocin i Golub-Dobrzyń (powiat golubsko-dobrzyński), Lubicz, Łysomice i Chełmża (powiat toruński) oraz Wąbrzeźno i Dębowa Łąka (powiat wąbrzeski).

Gmina ma charakter wiejsko-miejski, jej sieć osadniczą tworzą miasto Kowalewo Pomorskie i 31 miejscowości wiejskich (w tym kolonie i przysiółki). Obszar wiejski podzielony jest administracyjnie na 22 sołectwa.

Gmina Kowalewo Pomorskie zajmuje powierzchnię 14 139 ha, przy liczbie ludności wynoszącej 11 472 osób. Gęstość zaludnienia wynosi w gminie 53 osoby /km².

Przez gminę przebiegają: droga krajowa nr 15 relacji Trzebnica – Ostróda, drogi wojewódzkie nr 554 Orzechowo – Golub-Dobrzyń oraz nr 649 Sierakowo – Pluskowęsy, a także linia kolejowa o znaczeniu państwowym relacji Poznań Wschód - Inowrocław - Skandawa (granica państwa) nr 353.

Miasto Kowalewo Pomorskie jest położone w województwie kujawsko-pomorskim, w powiecie Golub-Dobrzyń w odległości 29 km od Torunia i 36 km od Brodnicy. Miasto zajmuje obszar 445 ha, a zamieszkuje je 4 321 osób (36 % całej ludności w gminie Kowalewo Pomorskie). Gęstość zaludnienia wynosi w mieście 914 osób/km².

Przez miasto przebiegają: droga krajowa nr 15 relacji Trzebnica – Ostróda oraz droga wojewódzka nr 554 relacji Orzechowo – Golub-Dobrzyń, oraz linie kolejowe relacji: Poznań Wschód - Inowrocław - Skandawa (granica państwa) nr 353 - otwarta dla ruchu pasażerskiego i towarowego, oraz Bydgoszcz –

Brodnica nr 209 (zamknięta na odcinku Chełmża - Brodnica). Układ drogowy, w obrębie miasta, posiada rozgałęzienia w kierunku Torunia i Olsztyna.

Perspektywą na dalszy rozwój zarówno gminy jak i miasta Kowalewo Pomorskie jest budowa autostrady A-1 relacji Gdańsk-Gorzyczki (granica państwa) oraz modernizacja drogi krajowej nr 15 (przebudowa w parametrach klasy technicznej GP 2/2). Zdecydowana poprawa jakości powiązań komunikacyjnych stworzy szansę na dynamiczny rozwój na terenie gminy i miasta Kowalewo Pomorskie usług i produkcji w zakresie obsługi ośrodków regionalnych oraz wymiany międzyregionalnej.

2. Struktura i hierarchia sieci osadniczej oraz zagospodarowania przestrzennego

a) Struktura i hierarchia sieci osadniczej gminy

Podział administracyjny wyodrębnia 22 sołectwa w tym jedno sołectwo miejskie (Kowalewo Pomorskie). Gmina obejmuje swoimi granicami 31 jednostek osadniczych (Bielsk, Borek, Borówno, Chełmoniec, Chełmonie, Dylewo, Elzanowo, Frydrychowo, Gapa, Józefat, Kiełpiny, Lipienica, Mariany, Martyniec, Mlewo, Mlewiec, Napole, Nowy Dwór, Otoruda, Piątkowo, Pluskowęsy, Podborek, Pruska Łąka, Sierakowo, Łądy, Srebrniki, Szewa, Szychowo, Wielka Łąka, Wielkie Rychnowo, Zapluskowęsy).

Sieć osadnicza jednostek w obrębie granic administracyjnych gminy Kowalewo Pomorskie jest zróżnicowana. Składa się na nią 31 jednostek osadniczych różniących się pod względem wielkości i rangi. Głównym ośrodkiem jest miasto Kowalewo Pomorskie, gdzie koncentruje się 36 % ludności oraz usługi administracji publicznej. Kowalewo Pomorskie wraz z Frydrychowem stanowią podstawowy układ sieci osadniczej. Przeciwwagę dla tego układu stanowią miejscowości Wielkie Rychnowo, Wielka Łąka oraz Pruska Łąka. Pozostałe ośrodki nie spełniają istotnych funkcji w gminie, stanowią jedynie uzupełnienie podstawowego układu. Większe zagęszczenie sieci osadniczej w gminie

obserwuje się wzdłuż najważniejszych szlaków komunikacyjnych tego regionu (droga krajowa nr 15 oraz drogi wojewódzkie nr 545 i nr 649).

Po analizie sieci osadniczej, charakterystyka poszczególnych jednostek osadniczych przedstawia się następująco:

- Bielsk - układ przestrzenny nieregularny rozproszony,
- Borek - układ przestrzenny nieregularny rozproszony,
- Borówno - układ przestrzenny jednopasmowy - luźna zabudowa ulicowa,
- Chełmonie - układ przestrzenny swobodny - wielodrożnicowy,
- Chełmoniec - układ przestrzenny wielodrożnicowy, z zabudową skupioną wokół zbiornika wodnego,
- Dylewo - układ przestrzenny ulicowy,
- Elzanowo - układ przestrzenny nieregularny - rozproszony,
- Frydrychowo - układ przestrzenny rozproszony - wielodrożnicowy,
- Gapa - układ przestrzenny zagrodowy zachowany z początku XX w.,
- Kiełpiny - układ przestrzenny jednopasmowy - ulicowy, zachowany z początku XX w.,
- Lipenica - układ przestrzenny nieregularny - wielodrożnicowy,
- Mariany - układ przestrzenny swobodny - wielodrożnicowy,
- Mlewiec - układ przestrzenny regularny - zagrodowy,
- Mlewo - układ przestrzenny nieregularny - wielodrożnicowy,
- Napole - układ przestrzenny ulicowy,
- Nowy Dwór - układ przestrzenny nieregularny - wielodrożnicowy,
- Piątkowo - układ przestrzenny rozproszony - kilkuzagrodowy,
- Pluskowęsy - układ przestrzenny rozproszony - kilkuzagrodowy,
- Pruska Łąka - układ przestrzenny rozproszony - kilkuzagrodowy,
- Szewa - układ przestrzenny rozproszony - kilkuzagrodowy,
- Sierakowo - układ przestrzenny rozproszony,
- Srebrniki - układ przestrzenny rozproszony - kilkuzagrodowy,
- Szychowo - układ przestrzenny nieregularny - wielodrożnicowy,
- Wielka Łąka - układ przestrzenny nieregularny - wielodrożnicowy,
- Wielkie Rychnowo - układ przestrzenny nieregularny - wielodrożnicowy.

b) Struktura zagospodarowania przestrzennego gminy

Pod względem struktury zabudowy w gminie Kowalewo Pomorskie obserwuje się duże zróżnicowanie zarówno w obszarze gminy, jak i w obrębie poszczególnych jednostek osadniczych. Wysokość budynków oraz technologia wykonania jest zróżnicowana. Trudno jest również wyróżnić charakterystyczny styl. Na obecne ukształtowanie i formę zabudowy duży wpływ miał rolniczy charakter gminy.

W północnej jak i południowej części gminy ze względu na mniejszy stopień zainwestowania zróżnicowanie form zabudowy jest mniejsze. Dominuje zabudowa zagrodowa, uzupełniona zabudową mieszkaniową jednorodzinną.

Pod względem potencjału gospodarczego obserwuje się zróżnicowanie poziomu w poszczególnych miejscowościach. W części północnej i południowej rolnictwo uzupełnione jest przez rozwijające się usługi działalności okołorolniczej, związane z obsługą funkcji turystycznej i rekreacyjnej. W oparciu o te funkcje obserwuje się dynamiczny rozwój miejscowości Pruska Łąka oraz Mlewo.

Centralna część gminy (obejmująca tereny od miejscowości Wielkie Rychnowo, Wielka Łąka przez Elzanowo, Szychowo, Kowalewo Pomorskie, Frydrychowo oraz przez Pluskowęsy aż do granicy gminy) jest obszarem o największym stopniu zainwestowania. Pas ten charakteryzuje się najlepszymi warunkami na rozwój pozarolniczych działalności gospodarczych, związanych przede wszystkim z usługami związanymi z obsługą transportu drogowego.

Dodatkowym bodźcem, jaki może przyspieszyć rozwój tej części gminy to na pewno planowana budowa drogi nr 15 w parametrach klasy technicznej GP dwujezdniowej. W Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego dla gminy Kowalewo Pomorskie w strefie III (Wschodniej) ośrodkiem centralnym jest Brodnica. Wydaje mi się, że słuszniejsze wydaje się zaliczenie gminy Kowalewa Pomorskiego do strefy gdzie ośrodkiem centralnym jest miasto Toruń. Powodów takiej rewizji Planów Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego jest kilka. Pierwszy to mniejsza odległość do miasta Torunia niż do Brodnicy. Drugim jest wielkość jednostki jaką jest Toruń oraz stopień rozwoju aktywności społeczno-

gospodarczej w niej występujący. Trzecim i ostatnim argumentem jest już zaistniała sieć powiązań społecznych i gospodarczych, przejawiająca się między innymi w zlokalizowaniu filii toruńskiego zakładu przemysłowego, TZMO na terenie gminy Kowalewo Pomorskie.

c) Rys historyczny i rozwój przestrzenny miasta

Zabytki archeologiczne znalezione na terenie Kowalewa Pomorskiego i w okolicy zdają się wskazywać na to, że teren ten był zasiedlony w okresie poprzedzającym powstanie Państwa Polskiego. Na jego lokalizację miały wpływ główne czynniki strategiczne i gospodarcze. Zamykał on bowiem wąski przesmyk pomiędzy dwoma jeziorami, przez który prowadziła stara droga łącząca Olsztyn i Brodnicę, poprzez przeprawę na Wiśle pod Toruniem, z Kujawami i Wielkopolską. W 1275r. miasto zostało zupełnie zniszczone, w wyniku czego w latach późniejszych otrzymało przywilej pozwalający na odbudowę miasta po zniszczeniach wojennych. Przypuszcza się, że z tego okresu czasu pochodzi zasadniczy zręb układu przestrzennego współczesnego miasta.

Na początku XIV w. miejsce grodu zajął potężny murowany zamek krzyżacki składający się z trzech osobnych części. W sumie trzy człony zamku królewskiego zajęły w kierunku południowym przestrzeń długą na około 250 m, osłaniając w ten sposób na całej szerokości miasto, rozciągające się ze wschodniej strony kompleksu zamkowego. Drugim, najstarszym z kolei elementem układu przestrzennego średniowiecznego miasta, był niewątpliwie kościół parafialny noszący stare wezwanie św. Mikołaja, usytuowany u podnóża "Wysokiego Zamku", z jego południowo-wschodniej strony.

Układ przestrzenny XIV w. miasta został oparty na podłużnym placu rynkowym o bokach 98x49 m, usytuowanym, średniowiecznym zwyczajem, na godzinę jedenastą. Od strony północno-zachodniej zamykał go budynek i cmentarz kościoła parafialnego, od południowo-wschodniej natomiast wąski i długi blok domów rozmiarem swym odpowiadający dokładnie powierzchni rynku.

Układ przestrzenny miasta na początku XIV w. składał się z sześciu regularnych bloków usytuowanych na południe od linii pierzei rynku i dzisiejszej ul. Chopina, a nadto z odpowiadającego im mniej więcej rozmiarom bloku przylegającego do rynku od strony wschodniej. W skład tego układu wchodził

również duży, nieregularny w swym kształcie blok przylegający do rynku od strony północnej. Analizując relikty murów obronnych, układ parceli oraz fizjografię terenu, a także częściowe przekazy źródłowe, całe średniowieczne miasto zostało opasane murami obronnymi wzniesionymi pod koniec XIII i na początku XIV w. Mury te otaczały miasto osobnym kręgiem, niezależnie od obwarowań zamku krzyżackiego, od którego miasto dzieliła szeroka fosa. W murach miasta, już w XIV w. znajdowały się trzy bramy. Analizując sposób w jaki stare szlaki komunikacyjne wbiegały do miasta, należy stwierdzić, że swój pierwotny bieg zachował jedynie ciąg komunikacyjny dzisiejszej ul. 23-go Stycznia. Dojście bowiem szlaków komunikacyjnych do miasta od strony południowej przypuszczalnie uległo wyprostowaniu oraz uregulowaniu w XIX w. w wyniku czego powstała ul. Toruńska. Drogi wylotowe wybiegały z miasta poprzez mosty przerzucone nad fosą względnie od strony północnej nad przewężeniem jeziora, którego woda dochodziła od strony północnej w bliskie sąsiedztwo murów miasta i zamku. W XIV i XV w. w wyniku działań wojennych miasto uległo kolejnym zniszczeniom. Pomimo tego, w tym okresie mamy do czynienia z kształtowaniem się załążka przedmieścia przy drodze wybiegającej z miasta w kierunku południowym, gdzie w XIV w. został zbudowany kościół i szpital św. Ducha. Przy kościółku tym wzniesionym w XVIII w., założony został cmentarz. W XVIII w. ulega zniszczeniu zamek, a całe miasto zostaje zniszczone w wyniku pożaru. Jednak w drugiej połowie XIX w. zaczyna się dźwigać z upadku, pomimo tego w roku 1833 traci prawa miejskie. Następnie w latach 1857 - 1859 zostaje wzniesiony poprzez nowych osadników murowany kościół na terenie "przedzamcza środkowego". Wzrastające ożywienie gospodarcze miasta przyczynia się do odbudowy ośrodka miejskiego, w sposób nie zawsze zgodny z układem średniowiecznym, jak również powoduje rozbiórkę znacznych partii murów obronnych oraz likwidację zbędnych, a hamujących rozwój przestrzenny miasta, fos.

Należy przypuszczać, że najpóźniej w tym okresie nastąpiła deformacja średniowiecznej sieci ulicznej w rejonie ul. Krzywej i Ogrodowej. Prawdopodobnie również w tym okresie doszło do odbudowy ul. Szkolnej i Odrodzenia w ich zachodniej części z zachowaniem zbieżnego wygięcia ułatwiającego nowy wjazd do miasta od strony zachodniej. Nowy ciąg komunikacyjny poprzez ul.

Odrodzenia połączyło miasto z dworcem kolei żelaznej "Kowalewo Pomorskie". Przypuszcza się, że w I-szej połowie XIX w. doszło do uregulowania dzisiejszej ul. Toruńskiej oraz, po zasypaniu fosi otaczającej miasto, ze strony południowej drugiej połowie XIX w. wytyczono dzisiejszą ul. Wały Jagiellońskie.

Likwidacja części murów obronnych zamku, umożliwiła właśnie wytyczenie wspomnianej uprzednio ul. Odrodzenia oraz Placu Wolności. Plac ten wytyczono tuż za terenem dawnej fosi zamkowej. Zabudowa jego pochodzi z czasów nieco późniejszych.

Z końcem XIX w. została wytyczona dzisiejsza ul. Chopina w jej odcinku poza terenem średniowiecznego miasta. W swym biegu niewątpliwie nawiązała ona do niewiele wcześniejszej drogi prowadzącej w kierunku wsi Bielsk i Chełmonie. W założeniu warownego grodu i miasta, ważnym czynnikiem były dwa jeziora. Woda z obu jezior została spuszczonej przez Niemców prawdopodobnie między 1800 a 1850r., w związku z budową linii kolejowej oraz budową wiaduktu.

W II połowie XIX w. i początku XX w. miasto zaczęło się rozbudowywać, głównie w kierunku północno-wschodnim, wzdłuż traktu prowadzącego w kierunku Olsztyna. Powstaje również zabudowa przy obecnym Placu Wolności, ul. Odrodzenia i św. Mikołaja. W tym też okresie realizowane są ważne dla rozwoju gospodarczego miasta obiekty przemysłowe: mleczarnia, gazownia, "wodociąg" oraz dworzec kolejowy "Kowalewo Miasto".

Pod względem zabudowy miasto Kowalewo Pomorskie jest bardzo zróżnicowane. W granicach administracyjnych miasta pojawiają się budynki: mieszkaniowe jednorodzinne, mieszkaniowe wielorodzinne, budynki handlowo-usługowe, zabudowa hotelowa i pensjonatowa. Wysokość budynków oraz technologia wykonania jest zróżnicowana. Niezwykle trudno jest wyróżnić charakterystyczny styl. Następuje również przemieszczanie w rozmieszczeniu obiektów pełniących określone funkcje. Najstarsza zachowana zabudowa koncentruje się w śródmieściu, a są to ruiny zamku wraz z murami obronnymi oraz kościół pw. Św. Mikołaja Biskupa.

W północno-zachodniej części miasta oraz północno-wschodniej dominuje zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna. Na obecne ukształtowanie i formę zabudowy duży wpływ miały uwarunkowania historyczne oraz położenie przy

dwóch jeziorach (obecnie występują tam równiny biogeniczne). Tereny intensywnie zainwestowane znajdują się głównie w śródmieściu. Szansą na rozwój pozostałych obszarów w mieście jest planowana obwodnica w ciągu drogi krajowej nr 15. Dodatkowo pozwoli to na wyprowadzenie ruchu tranzytowego z centrum miasta, który jest niezwykle uciążliwy dla mieszkańców.

d) Struktura przestrzenna miasta

Istniejące zagospodarowanie poszczególnych części Kowalewa Pomorskiego pozwala na wyodrębnienie charakterystycznych i w miarę jednolitych pod względem funkcjonalnym i urbanistycznym jednostek struktury przestrzennej miasta. W mieście można wyróżnić 8 jednostek struktury przestrzennej Kowalewa Pom.:

- 1 jednostka - strefa śródmiejska. Obejmuje funkcjonalne centrum miasta. Stanowi obszar historycznej zabudowy miasta oraz tereny dominacji zabudowy wielorodzinnej i jednorodzinnej wokół ścisłego, historycznego miasta lokacyjnego.
Układ ten został ukształtowany przede wszystkim w oparciu o historyczne szlaki komunikacyjne, od północy ograniczony jest pojezierną równiną. Obecnie pełni funkcję głównej koncentracji infrastruktury społecznej, w tym usług publicznych i komercyjnych oraz węzeł komunikacyjny całego miasta.
- 2 jednostka - strefa zabudowy zagrodowej i jednorodzinnej. Zabudowa o charakterze zabudowy zagrodowej, obszar położony pomiędzy centrum miasta (1 jednostka) a osiedlem mieszkaniowym wzdłuż ul. Mickiewicza. W okresie rozwoju przestrzennego Kowalewa Pomorskiego w stronę stacji kolejowej stanowiła rezerwę pod zainwestowanie i przeznaczona była do przekształceń i wzmocnienia standardu zabudowy. Proces urbanizacji na tym terenie przebiega w kierunku przekształceń zabudowy zagrodowej w jednorodziną (wymiana substancji budynkowej). Przewidziany do przekształceń zabudowy i reurbanizacji.
- 3 jednostka - strefa dominacji zabudowy jednorodzinnej. Zlokalizowany wzdłuż ul. Mickiewicza. Zabudowa względnie intensywna, powstała w wyniku lokalizacji pod koniec XIX w. w tym rejonie dworca kolejowego. Rozwój przestrzenny tej jednostki trwa do dziś.

- 4 jednostka - strefa dominacji mieszkaniowej jednorodzinnej. Zlokalizowany pomiędzy 5 jednostką a granicą miasta. Osiedle mieszkaniowe (tzw. Os. Brodnickie) powstałe poza ówczesnym obszarem miejskim, przy granicy ze wsią Frydrychowo i zakładem przemysłowym, w pobliżu byłego PGR. Zabudowa względnie intensywna, na niewielkich działkach. Jest to obecnie główny kierunek rozwoju przestrzennego miasta, ze znacznymi rezerwami terenowymi pod zabudowę.
- 5 jednostka - strefa dominacji zabudowy mieszkaniowo-usługowej. Zlokalizowany pomiędzy osiedlem Brodnickim (4 jednostka) a strefą śródmiejską (1 jednostka). Rozwój tego obszaru determinowała budowa linii kolejowej oraz osuszenie dwóch zbiorników wodnych, które otworzyły pod inwestycje tereny na północ od centrum miasta. Obecnie znajduje się tu zabudowa mieszkaniowa z przełomu XIX i XX wieku oraz zabudowa usług publicznych i komercyjnych.
- 6 jednostka - strefa dominacji zabudowy produkcyjno-usługowej oraz usługowej zlokalizowanej pomiędzy strefą śródmiejską (1 jednostka), a osiedlem Brodnickim (4 jednostka) i 5 jednostką. Powstała w wyniku poprowadzenia linii kolejowej i lokalizacji drugiego dworca kolejowego Kowalewa Pomorskiego (linia kolejowa nieczynna), na północnych krańcach ówczesnego miasta. Od południa ograniczony jest pojezierną równiną. Obecnie stanowi rezerwę terenu pod zabudowę o funkcji produkcyjnej i składowej.
- 7 jednostka - strefa dominacji zabudowy produkcyjno usługowej. Zlokalizowana przy południowo-wschodniej granicy miasta. Obejmuje swym zasięgiem oczyszczalnię ścieków oraz zakłady produkcyjne.
- 8 jednostka - strefa dominacji zabudowy wielorodzinnej. Obejmuje obszar położony w bezpośrednim sąsiedztwie strefy śródmiejskiej. Stanowi jedyne w mieście osiedle zabudowy wielorodzinnej wraz z usługami towarzyszącymi.

Wymienione wyżej jednostki struktury przestrzennej miasta nie są jednak jednoznacznie identyfikowalne. Wielkość miasta, przemieszanie funkcji oraz stylu i charakteru zabudowy oraz czynniki hamujące rozwój przestrzenny na przełomie wieków (zniszczenia wojenne, pożary) spowodowały, że miasto nie wykształciło czytelnych struktur (oprócz historycznej zabudowy miasta lokacyjnego), które wyróżniają się spośród innych szczególnymi cechami.

Głównymi wyznacznikami określającymi poszczególne jednostki struktury są warunki fizjograficzne (równina biogeniczna - tereny osuszonych zbiorników wodnych, kompleksy gleb o wysokich klasach bonitacyjnych) oraz infrastruktura techniczna, która determinowała rozwój miasta, w szczególności na przełomie XIX i XX w. Przykładem takich uwarunkowań są dwa osiedla jednorodzinne (2 i 4 jednostka) zlokalizowane w pewnej odległości od centrum, na dwóch przeciwległych krańcach miasta, które polaryzują istniejącą zabudowę Kowalewa Pomorskiego.

W związku z tymi uwarunkowaniami miasto nie rozwijało się docelowo wokół historycznego centrum, ale wzdłuż szlaków komunikacyjnych, tworząc zarys układu promienistego.

e) Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Na terenie miasta i gminy Kowalewo Pomorskie obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego – wskazano na rysunku studium.:

- zmiana w m.o.p.z.p. miasta Kowalewa Pomorskiego w części dot. działki nr 11 /przepompownia ścieków/ zatw. uchwałą RM w Kowalewie Pom. Nr XXVIII/214/98 z dnia 11 marca 1998r. /ogł. w Dz. Urz. Woj. Tor. Nr 11 poz. 67 z dnia 17 kwietnia 1998 r./
- zmiana w m.o.p.z.p. miasta Kowalewa Pomorskiego w części działki nr 139/2 /stacja red. pom. IIº/ zatw. uchwałą RM w Kowalewie Pom. nr II/16/98 z dnia 19 listopada 1998r. /ogł. w Dz. Urz. Woj. Tor. Nr 39, poz. 345 z dnia 31 grudnia 1998 r./
- zmiana w m.p.o.z.p. gminy Kowalewo Pomorskie w części dot. działki nr 23/2 /wieś Dylewo - stacja paliw/ zatw. uchwałą RM w Kowalewie Pomorskim Nr XV/113/96 z dnia 24 maja 1996r. /ogł. w Dz. Urz. Woj. Tor. nr 15/96, poz. 90 z dnia 23 lipca 1996 r./
- zmiana m.p.o.z.p. gminy Kowalewo Pomorskie w części dot. działek 114/1, 114/3, 114/4 we wsi Elzanowo /zabudowa usługowo-rzemieślnicza/ zatw. uchwałą RM w Kowalewie Pomorskim nr XVII/127/96 z dnia 10 sierpnia 1996r. /ogł. w Dz. Urz. Woj. Tor. Nr 21/96, poz. 116 z dnia 30 września 1996 r./
- zmiana m.p.o.z.p. gminy Kowalewo Pomorskie w części dot. działki nr 74 wieś

Borówno /zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna/ zatw. Uchwałą RM w Kowalewie Pomorskim nr XVII/128/96 z dnia 10 sierpnia 1996 r. /ogł. w Dz. Urz. Woj. Tor. nr 21/96, poz. 117 z dnia 30 września 1996 r./

- zmiana w m.o.p.z.p. gminy Kowalewo Pomorskie w części obejmującej działki nr 7/5 i 7/6 położone we wsi Wielka Łąka zatw. uchwałą RM w Kowalewie Pomorskim nr XXIX/309/2001 z dnia 13 czerwca 2001r. /ogł. w Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego nr 52, poz. 1110 z dnia 16 sierpnia 2001 r./
- zmiana m.p.z.p. gm. Kowalewo Pomorskie w części dot. działki nr 84/6, położonej w obrębie ewidencyjnym Frydrychowo, zatw. Uchwałą nr XXXII/344/01 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 29 listopada 2001r. /ogł. w Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego Nr 2, poz. 50 z dnia 22 stycznia 2002r./
- zmiana m.p.z.p. osiedla "Brodnickiego" w Kowalewie Pomorskim w części obejmującej obszar działek położonych w obrębie ewidencyjnym miasta Kowalewa Pomorskiego i obszarze ewidencyjnym Frydrychowo, zatw. Uchwałą nr XXXI/327/01 z dnia 24 października 2001r. /ogł. w Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego Nr 89, poz. 1715 z dnia 30 listopada 2001 r./
- zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Kowalewa Pomorskiego w części dotyczącej działek o numerach geodezyjnych 159 i 160 (02 obręb ewidencyjny) w Kowalewie Pomorskim zatw. Uchwałą Nr XXXIX/380/02 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 11 września 2002 roku /ogł. Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego Nr 116 poz. 2389 z dnia 21 października 2002r./
- zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Kowalewa Pomorskiego w części dotyczącej działki o nr geodez. 171/5 (obwód ewidencyjny 04) zat. Uchwałą nr VII/64/03 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 23 czerwca 2003r. /ogł. w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego/
- zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Kowalewa Pomorskiego w części dotyczącej działek nr 83/2, 78, 84/1 i 90 (obwód ewidencyjny nr 03) położonych pomiędzy ul. Działkową a ul. Mikołaja z Ryńska/ zatwierdzony uchwałą XVII/140/04 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 1 grudnia 2004r. – ogł. w Dzienniku Urzędowym

Województwa Kujawsko-Pomorskiego nr 10, poz. 148 z dnia 14 lutego 2005 r.

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Kowalewo Pomorskie dla części jednostki strukturalnej Zapłuskowęsy i części 01 obrębu ewidencyjnego miasta Kowalewa Pomorskiego zatwierdzony uchwałą VIII/64/07 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 12 września 2007 r. – ogł. w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego nr 121, poz. 1792 z dnia 30 października 2007 r.
- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Kowalewo Pomorskie dla części 04 obrębu ewidencyjnego miasta Kowalewa Pomorskiego zatwierdzony uchwałą XIII/136/08 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 25 czerwca 2008 r. – ogł. w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego nr 107, poz. 1703 z dnia 13 sierpnia 2008 r..
- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Kowalewo Pomorskie dla części jednostki strukturalnej Kiełpiny gmina Kowalewo Pomorskie zatwierdzony uchwałą XV/157/08 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 26 września 2008 r. – ogł. w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego nr 134, poz. 2115 z dnia 24 października 2008 r..
- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Kowalewo Pomorskie dla części jednostki strukturalnej Frydrychowo gmina Kowalewo Pomorskie zatwierdzony uchwałą XV/158/08 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 26 września 2008 r. – ogł. w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego nr 134, poz. 2116 z dnia 24 października 2008 r..
- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Kowalewo Pomorskie dla części 01 i 03 obrębu ewidencyjnego miasta Kowalewa Pomorskiego zatwierdzony uchwałą XV/159/08 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 26 września 2008 r. – ogł. w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego nr 148, poz. 2269 z dnia 18 listopada 2008 r..

3. Stan środowiska przyrodniczego, w tym stan rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej, wielkości i jakości zasobów wodnych oraz wymogów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego

3.1. Środowisko przyrodnicze

3.1.1. Warunki klimatyczne

Według podziału Polski na dzielnice klimatyczne R. Gumińskiego, obszar Gminy położony jest w dzielnicy bydgoskiej, charakteryzującej się dużą zmiennością i przejściowością. Klimat obszaru gminy cechuje się:

- niskimi opadami - roczna suma opadów wynosi 512,5 mm. Na omawianym terenie obserwuje się 150 dni z opadem w ciągu roku. Największe opady - lipiec (87,0 mm), najmniejsze - marzec (22,7 mm).
- w okresie wegetacyjnym (kwiecień - listopad) w roku wilgotnym występuje nadmiar wody, a niedobór w tym samym okresie roku suchego.
- dużymi wahaniami temperatur - średnia roczna temperatura powietrza wynosi 7,4°C. Najchłodniej jest w styczniu (3,2°C), najcieplej natomiast w lipcu (18,0°C). Dni przymrozkowych notuje się rocznie 123, zaś dni bardzo mroźnych 24.
- wiatry wieją najczęściej z sektora zachodniego (W, SW i NW).
- topoklimat danego obszaru uzależniony jest w głównej mierze od:
  - ogólnej cyrkulacji atmosferycznej,
  - nachylenia i wystawy dosłonecznej i dowietrznej zboczy,
  - pokrycia terenu, głównie jego rodzaju i stopnia,
  - głębokości zalegania wód gruntowych,
  - występowania powierzchniowych zbiorników wodnych,
  - występowania i sąsiedztwa źródeł emisji zanieczyszczeń powietrza.

3.1.2. Rzeźba terenu

Na terenie gminy Kowalewo Pomorskie na podstawie badań prof. Rajmunda Galona wyróżniono sześć rodzajów obszarów różniących się uwarunkowaniami przyrodniczymi, głównie: ukształtowaniem terenu, hydrologią, szatą roślinną, klimatem.

Poniżej przedstawiono opis poszczególnych typów krajobrazów:

Typy krajobrazów występujących na terenie gminy Kowalewo Pomorskie

TYP	OPIS	ZASIĘG WYSTĘPOWANIA
III	<p>Niezalesione gliniaste faliste równiny wysoczyznowe z rzadkimi wzniesieniami typu morenowego lub kemowego, z licznymi rynnami i dolinami, niekiedy z jeziorami, stanowiące przejściowy typ krajobrazowy, nawiązujący częściowo do pagórków morenowych.</p> <p>Powierzchnia tego typu krajobrazu naturalnego jest bardziej urozmaicona.</p> <p>Obok falistości terenu, charakterystycznej dla tego rodzaju moreny dennej i płaskich pagórków często zalesionych, pojawiają się tu liczne drobne, zatorfione zagłębienia. Są tu również niewielkie piaszczyste płaty pochodzenia sandrowego, przeważnie pokryte lasem szpilkowym.</p> <p>Przeważają gleby brunatne i płowe, a lokalnie bielcowe gleby.</p>	Prawie cały obszar gminy
V	<p>Skupione pagórki morenowe i kemowe, częściowo zalesione, niekiedy jeziora, stanowią genetycznie krajobraz form marginalnych łądolodu, odznaczający się największym rozwinięciem wysokościowym i bardzo dużym urozmaicheniem form zarówno pozytywnych (wypukłych), jak i negatywnych (wkłęsłych). Wały moren czołowych oraz pagórki kemowe oddzielone są od siebie płytkimi zatorfionymi zagłębieniami wytopiskowymi.</p> <p>Występują również lokalne pola sandrowe, przylegające do pagórków od strony południowej.</p> <p>Pagórki są miejscami przykryte zalesione.</p> <p>Na przeważających glebach brunatnych rosną lasy mieszane, a nawet dębowo-grabowe, a na sandrach, lasy sosnowe. Warunki uprawowe są - ze względu na silne zróżnicowanie terenu - miejscami niekorzystne.</p> <p>Z racji swego charakteru genetycznego, skupione pagórki morenowe i kemowe, występują strefami, ciągnącymi się równoleżnikowo. Najważniejszą z nich jest strefa zwana Pagórkami Wąbrzeskimi.</p>	Występuje na bardzo małym obszarowo fragmencie gminy – na północnym skraju wsi Mlewo.
VI	<p>Stopnie, czyli zbocza dolinne, na ogół strome, rozcięte licznymi bocznymi dolinkami, ułatwiającymi komunikację między wysoczyznami i dolinami tym ważniejszymi, że i wysokość względna stopni terenowych wynosi kilkadziesiąt metrów, dochodząc wzdłuż doliny dolnej Wisły do 60-70 m.</p> <p>Stopnie te przedstawiają w krajobrazie nizinny duży walory widokowe. Są one często pokryte lasem lub krzewami. Na zboczach usłonecznionych pojawia się roślinność stepowa.</p> <p>Ze względu na duże nachylenie terenu nie nadają się one do uprawy rolnej, są miejscem intensywnie działających procesów erozyjnych i denudacyjnych i winny być chronione przed tymi procesami trwałą szatą roślinną.</p>	Typ ten występuje na niewielkim obszarowo fragmencie gminy - w jej południowej części.
VII	<p>Sandrowe i terasowo-dolinowe piaszczyste równiny, przeważnie pokryte lasem sosnowym. Występują one jako płytko wcięte w wysoczyznę podłużne obniżenia o płaskiej i zalesionej powierzchni, ciągnące się w kierunku południkowym. Odpowiadają im również równiny terasowe, które zajmują znaczne przestrzenie przede wszystkim w dolinie Wisły, a następnie w dolinie Drwęcy, w szczególności w obrębie basenów dolinnych.</p>	Ten typ krajobrazu charakterystyczny jest dla zachodnich fragmentów gminy Kowalewo Pomorskie - wzdłuż granic z gminami: Lubicz, Łysomice i Chełmża.

	Niejednokrotnie równiny sandrowe schodzą z wysoczyzn do dolin, przechodząc w równiny terasowe. Tworzą one charakterystyczny krajobraz równinno-piaszczysto-leśny, stosunkowo wysoko nad dnem doliny i odznaczający się nadto głębokim zaleganiem wód gruntowych.	
IX	Nadrzeczne, przeważnie piaszczyste i częściowo zalesione równiny terasowe na niższych terasach doliny Wisły i doliny Drwęcy, zajmują stosunkowo niewielkie tereny, charakteryzują się płytszym występowaniem wód gruntowych oraz częstszym pojawieniem się gleb murszastych, zdarzają się na niej pagórki lub wały wydymowe.	Jest to dolinny krajobraz rolniczo-leśny, występujący na niewielkim obszarze gminy Kowalewo Pomorskie, w jej południowej części, „równoległej” do granic z gminami Lubicz i Ciechocin.
X	Płaskie, miejscami bagniste dna większych dolin, gdzieśgdzie starorzecza i lasy łęgowe zajmują najniższej położone obszary województwa. Najbardziej rozwinięty jest krajobraz denno-dolinny w dolinie Wisły, a następnie w dolinie Drwęcy. Ośią den dolinnych płyną meandrujące rzeki. Rzekom tym towarzyszą zarastające lub zatorfione starorzecza. Odwadniane równiny dolinne, zbudowane z żyznych mad, są wykorzystywane na uprawę warzyw i sadownictwo, jak również na gospodarkę łkową.	Ten typ krajobrazu występuje na bardzo małym fragmencie terenu gminy Kowalewo Pomorskie - na południu przy granicy z gminą Ciechocin.

Źródło: Opracowanie ekofizjograficzne dla gminy i miasta Kowalewo Pomorskie

Najwyżej położony punkt na terenie miasta i gminy wznosi się 110,4 m n.p.m. (wzgórze kemowe w Otorudzie), zaś najniżej położony 53,0 m n.p.m. (w dnie doliny Strugi Rychnowskiej). Maksymalna deniwelacja sięga prawie 60 m, jednak lokalne deniwelacje nie przekraczają kilkunastu metrów, z wyjątkiem strefy krawędziowej doliny Drwęcy w rejonie Pruskiej Łąki i Szewy (do 25 m). Strefa krawędziowa to teren o najwyższych spadkach (nachylenie zbocza sięga 30°) oraz o największych deniwelacjach na terenie gminy.

Ukształtowanie terenu gminy Kowalewo ma charakter młodoglacjalny. W jej krajobrazie dominują wysoczyzny morenowe, przyjmujące najczęściej charakter płaskich i falistych równin morenowych, o niewielkich deniwelacjach i spadkach terenu.

Urozmaicenia, równinnej na ogół wysoczyzny morenowej, wprowadzają występujące:

- formy pozytywne - reprezentowane przez wzgórza i pagórki morenowe oraz kemy i ozy (w rejonie Piątkowa, Mlewca, Sierakowa, na pld. zachód od Kowalewa w Borku), koło Chełmońca.
- formy negatywne - takie jak: zagłębienia wytopiskowe po bryłach martwe o lodu, zagłębienia deflacyjne oraz rynny polodowcowe i doliny rzeczne.

Na przedpolu strefy czołowo-morenowej i wzdłuż rynien wykształciły się sandry. Południowa część gminy znajduje się w zasięgu teras rzecznych doliny Drwęcy. Zbocza dolinne Drwęcy są silnie urzeźbione. Występują tu boczne doliny denudacyjne i erozyjne.

Miasto położone jest w otoczeniu płaskiej i falistej moreny dennej urozmaiconej rynną subglacialną przebiegającą przez centralną część obszaru.

Największe wysokości bezwzględne osiągają pagórki morenowe oraz oz sierakowski w północno-zachodniej części miasta i poza jego granicami administracyjnymi. Wynoszą one 99,1 m n.p.m. Natomiast najniższe wysokości bezwzględne występują w południowo-wschodniej części rynny subglacjonalnej, gdzie teren obniża się do 81,1 m n.p.m. Maksymalne deniwelacje obszaru sięgają zatem 18 m.

Pod względem geomorfologicznym wyróżnić należy dwie główne jednostki morfologiczne:

- **wysoczyznę moreny dennej** - zbudowanej z gliny zwałowej, przykrytej miejscami piaskami zwałowymi, położona na poziomie 85-95 m n.p.m. występuje w dwóch postaciach: moreny dennej płaskiej i moreny dennej falistej. Wysoczyzna morenowa płaska wykazuje niewielkie deniwelacje nie przekraczające 2 m i niewielkie nachylenia. Jest najbardziej powszechnym elementem rzeźby polodowcowej, obejmującym największe obszary. Wysoczyzna morenowa falista obejmuje falistości 3-5 m i nachylenie stoków 2-5%, miejscami dochodzące do 8%. Wśród moreny dennej dominuje forma związana z akumulacyjną działalnością wód glacialnych - oz zwany sierakowskim. Na powierzchni jest on przykryty w większości gliną zwałową o znacznej miąższości.

Równinę moreny dennej urozmaicają niewielkie i nieliczne obniżenia powstałe po wytopieniu brył martwego lodu. W obniżeniach tych istniały drobne jeziora wypełnione później osadami akumulacji roślinnej i osadami deluwialnymi pochodzącymi z niszczenia sąsiednich obszarów. Największym obniżeniem tego typu jest obniżenie znajdujące się w pobliżu stacji kolejowej.

- **rynę kowalewską** - powstała w wyniku erozji subglacialnej, ciągnie się z północnego-zachodu na południowy-wschód. Zbocza rynny przy linii

kolejowej Toruń - Olsztyn są niewielkie. W kierunku miasta zbocza stają się wyższe (do 5 m wysokości względnej). Największe wysokości (do 8 m) i nachylenia przeważnie ponad 8% osiągają zbocza rynny na wschód od drogi Toruń - Brodnica. W południowej części rynna rozgałęzia się na mniejsze, natomiast od północy uchodzą do niej dwie dolinki wód roztopowych o niedużej szerokości i głębokości (do 5 m). Dno rynny stanowią osady akumulacji jeziornej (torfy, mułki, gytia) i mokradła porośnięte trzcina.

Najstarszymi utworami stwierdzonymi na terenie Kowalewa Pomorskiego są utwory mioceńskie. Występują one jedynie w rejonie dworca kolejowego na głębokości około 20 m i wykształcone w postaci białych piasków kwarcowych z okruchami węgla brunatnego.

W podłożu utworów czwartorzędowych występują przede wszystkim utwory plioceńskie. Są one wykształcone w postaci ilów pstrych zalegających na głębokości 55 m p.p.t.

Utwory plejstocieńskie charakteryzują się dużą różnorodnością i nieciągłością poszczególnych warstw. Na omawianym terenie przeważa glina zwałowa (warstwa około 10-15 ID miąższości) przykryta miejscami piaskami zwałowymi. Pod gliną zwałową występują do głębokości około 40 m piaski, mułki oraz żwiry.

W północnej i północno-zachodniej części omawianego terenu występują bezpośrednio przy powierzchni utwory pochodzenia fluwioglacjalnego.

W dnach zagłębień wysoczyznowych i w dnach obniżów rynnowych występują utwory holocieńskie zajmujące znaczną powierzchnię omawianego obszaru. Miąższość tych utworów w dnach zagłębień wysoczyznowych nie przekracza zwykle 1,5-2,0 m.

Miąższość utworów holocieńskich pochodzenia organicznego przekracza w dnach rynny 4,5 m.

3.1.3. Wody powierzchniowe płynące i stojące

Obszar gminy jest stosunkowo ubogi w wody powierzchniowe. Sieć wód płynących jest słabo wykształcona. Przeważają drobne ciekły o niewielkich przepływach oraz rowy melioracyjne.

Obszar miasta i gminy leży w:

- Zlewni Drwęcy - (w zlewniach prawobocznych dopływów: Strugi Kowalewskiej i Strugi Rychnowskiej) niewielki południowy fragment gminy;
- Zlewni Strugi Toruńskiej - części północno-zachodniej.

Struga Rychnowska - jest prawobocznym dopływem Drwęcy, w 1988 r. pod względem bakteriologicznym była w III klasie czystości, a pod względem fizykochemicznym, głównie ze względu na jeden czynnik - zawiesinę - n.o.n. (poza klasą). W 1996 r. stan ten uległ poprawie. Badania Strugi Rychnowskiej w 1997 r. w Krupka Młynie i Pruskiej Łące wykazały pozaklasowość jej wód w zakresie miana coli i azotu ogólnego (w Krupka Młynie również w zakresie fosforu ogólnego), na I klasę w zakresie fosforanów i zawiesiny, natomiast pozostałe wskaźniki spełniały wymogi I i II klasy.

Struga Kowalewska - jest prawostronnym dopływem Drwęcy, w 1988 r. zarówno pod względem bakteriologicznym jak i fizykochemicznym była poza klasą. W 1996 r. pod względem bakteriologicznym stan jej wód uległ poprawie - II klasa, natomiast pod względem fizykochemicznym nie uległ zmianie (głównie ze względu na zawiesinę). Ciek ten kontrolowany jest na 4 stanowiskach pomiarowych. W 1997 r. najwyższy, szeroki zakres zanieczyszczeń obserwowano powyżej miasta, w rejonie PKP, gdzie Struga była zanieczyszczana ściekami socjalnymi. Stan sanitarny przekraczał dopuszczalne normy, a woda charakteryzowała się parametrami odpowiadającymi ściekom. Dużą poprawę zaobserwowano poniżej oczyszczalni - na stanowisku w Bielsku. Zanotowano tu bowiem spadek stężeń zanieczyszczeń w całym analizowanym spektrum wskaźników.

Najkorzystniejszy stan czystości Strugi zaobserwowano na odcinku ujściowym (minimalne przekroczenie jedynie dla miana coli, III klasa - fosfor ogólny, pozostałe wskaźniki spełniały wymogi klas I i II). Dopływ z Chełmonia spełniał warunki klasy III (czynniki decydujące to azotyny, fosfor ogólny i miano coli).

Struga Toruńska - bierze początek z jeziora Wieldzadz, a uchodzi do Wisły, na terenie gminy znajduje się niewielki odcinek o długości 3,5 km. Na podstawie badań prowadzonych w 2001 roku stwierdzono utrzymywanie się pozaklasowego charakteru wód na całej badanej długości cieku. W górnej części zlewni

eksperymentalnej o takiej klasyfikacji zdecydowało bardzo niskie natlenienie i wysokie stężenie potasu. Jakość wód na tym odcinku wyznaczało przede wszystkim silnie zeutrofizowane Jezioro Mlewieckie. W dolnej części zlewni eksperymentalnej wzrasta wpływ zlewni użytkowanej rolniczo. Ponadnormatywną jakość wód wyznaczały tu azotyny.

Wody otwarte na terenie gminy Kowalewo „reprezentują” jeziora. Nie są to jednak akweny szczególnie predysponowane do rekreacyjnego wykorzystania zarówno ze względu na powierzchnię jak i sposób pokrycia bezpośredniego otoczenia. Pełnią natomiast bardzo istotną rolę w utrzymaniu ciągłości zarówno ponadlokalnych jak i lokalnych ciągów ekologicznych.

Są to:

- **Jezioro Kazaniec**

- powierzchnia 11,6 ha,
- długość 600 m,
- szerokość 180 m,
- jezioro rynnowe, odpływowe w strefie morenowej,
- znajduje się w zlewni Strugi Toruńskiej,
- 15% długości linii brzegowej to brzegi bagienne, 85% to brzegi płaskie, 80% linii brzegowej z roślinnością wodną,

- **Jezioro Głęбочek**

- Powierzchnia 10,6 ha,
- długość 570 m,
- szerokość 300 m,
- jezioro rynnowe, odpływowe w strefie morenowej,
- znajduje się w zlewni Strugi Toruńskiej,
- 40% długości linii brzegowej to brzegi bagienne, 60% to brzegi płaskie, 60% linii brzegowej z roślinnością wodną,

- **Jezioro Jeziorek**

- powierzchnia 7,2 ha,
- długość 450 m,
- szerokość 10 m,

- jezioro pozarynnowe, odpływowe w strefie morenowej,
- znajduje się w zlewni Strugi Toruńskiej,
- 40% długości linii brzegowej to brzegi bagienne, 60% to brzegi płaskie, 95% linii brzegowej z roślinnością wodną,
- **Jezioro Mlewieckie (łącznie z Jeziorem Korza)**
  - powierzchnia 84,4 ha,
  - objętość 1613 tys. m³,
  - długość 2880 m,
  - szerokość 600 m,
  - średnia głębokość 1,9 m,
  - typ - pozarynnowe, odpływowe w strefie morenowej,
  - 45% długości linii brzegowej to brzegi bagienne, 5% brzegi klifowe, 50% to brzegi płaskie, 99% linii brzegowej z roślinnością wodną,
  - znajduje się w zlewni Strugi Toruńskiej,
  - zbiornik bifurkujący - zasilane jest powierzchniowo przez Strugę Toruńską, a odwadniane przez ten ciek i Strugę Rychnowską,
  - analiza cech morfometrycznych, hydrograficznych i zlewniowych, jednoznacznie wskazuje na bardzo wysoką podatność jeziora na degradację, wykraczającą poza kategorię,
- **Jezioro Kamionkowskie**
  - poza obszarem gminy - granica gminy Kowalewo biegnie wschodnim brzegiem jeziora,
  - powierzchnia 71,4 ha,
  - objętość 5354,3 tys. m³,
  - długość 2250 m,
  - szerokość 530 m,
  - średnia głębokość 7,5 m,
  - maksymalna głębokość 15,0 m,
  - typ - rynnowe, bezodpływowe w strefie morenowej,
  - 5% długości linii brzegowej to brzegi bagienne, 20% brzegi klifowe, 75% to brzegi płaskie gdzie 93% z roślinnością wodną, 30% z szatą leśną,
  - znajduje się w zlewni Drwęcy,

- **Jezioro Oszczywik**

- poza obszarem gminy - granica administracyjna przebiega na fragmencie linii brzegowej,
- powierzchnia 19,3 ha,
- objętość 674,1 tys. m³,
- długość 960 m,
- szerokość 340 m,
- średnia głębokość 3,4 m,
- maksymalna głębokość 7,2 m,
- typ - pozarynnowe, bezodpływowe w strefie morenowej,
- 8% długości linii brzegowej to brzegi bagienne, 10% brzegi klifowe, 82% to brzegi płaskie gdzie 100% z roślinnością wodną,
- znajduje się w zlewni Drwęcy.

W Pruskiej Łące, w dolinie Strugi Rychnowskiej znajdują się sztuczne stawy wykorzystywane do hodowli ryb oraz elektrownia wodna stanowiąca miejscową atrakcję. Na uwagę zasługuje przylegające do miasta rozległe obniżenie terenu, jest to ślad po jeziorze. Obecnie trzcinowiska są ostoją wielu gatunków ptaków. Warunki hydrograficzne miasta Kowalewo Pomorskie determinowane są:

- źródłami zasilania,
- budową geologiczną i ukształtowaniem podłoża,
- pokryciem terenu,
- gospodarczą działalnością człowieka (melioracje, piętrzenia wód).

Oś hydrograficzną obszaru stanowi Struga Kowalewska (Trynka). Przez większą część obszaru płynie ona przez podmokłe i zabagnione dno rynny kowalewskiej. Charakterystyka Strugi przedstawia się następująco:

- szerokość na odcinkach uregulowanych wynosi 2,0-2,5 m,
- głębokość 0,4-0,5 m,
- na niektórych odcinkach jest zarośnięta, zaś brzegi ma niskie i płaskie,
- długość 22 km,
- spadek wynosi 2,4 %,
- jej zlewnia jest stosunkowo niewielka, zajmuje 96,6 km² powierzchni.

Struga Kowalewska na obszarze miasta była silnie zanieczyszczona, głównie ściekami bytowymi. W obszarze opracowania dopływało do niej kilka ścieków - rowów melioracyjnych odwadniających przyległe tereny. Z wód powierzchniowych należy wymienić mokradło stałe, położone na dnie rynny kowalewskiej, które stanowi dno wielkiego jeziora. Występuje na tym terenie również kilka wytopisk wypełnionych wodą.

3.1.4. Wody podziemne w gminie

Obszar Gminy znajduje się poza zasięgiem Głównych Zbiorników Wód Podziemnych (GZWP) wyznaczonych w celu ochrony przed degradacją zasobów wody pitnej.

Występujące poziomy wodonośne pochodzące z okresu czwartorzędu pokrywają w 80% zapotrzebowanie na wodę.

Wody czwartorzędowe są podstawowym źródłem zaopatrzenia w wodę zarówno odbiorców indywidualnych, jak i zbiorowych. Wody te stanowią bazę dla większości ujęć komunalnych i wodociągów wiejskich. Poziomy wodonośne czwartorzędowe występują najczęściej na głębokości od kilkunastu do około 50 m. Liczba i głębokość występowania czwartorzędowych poziomów wodonośnych uzależniona jest od uwarunkowań geomorfologicznych. Na obszarach wysoczyzny morenowej może być ich kilka (2-3), w dolinach rzek - z reguły jeden. Wydajności eksploatacyjne pojedynczych studni ujmujących wody poziomów czwartorzędowych osiągają wartości rzędu kilku do kilkudziesięciu m³/h. W obszarach zasobnych w wodę, związanych z systemem dolin kopalnych, wydajności poszczególnych otworów osiągają nawet 200-300 m³/h. Udokumentowane zasoby eksploatacyjne czwartorzędowych wód podziemnych wynoszą 131 736 m³/h.

Przepuszczalność warstw izolacyjnych poziomów wodonośnych jest średnia poniżej 1,5 mm/min). Tylko w południowej i południowo-zachodniej części gminy jest duża (ok. 2 mm/min).

Na terenie miasta Kowalewo Pomorskie (ujęcie na terenie stacji PKP) znajduje się punkt pomiarowy zaliczony do sieci monitoringu badania jakości wód

podziemnych. Ujęcie to charakteryzowało się średnią jakością wód, spełniało wymogi II klasy jakości. W roku 2000 odnotowano pogorszenie się jakości spowodowanej dużą zawartością żelaza. W roku 2002 ujęcie zamknięto z powodu podłączenia Stacji PKP do wodociągu gminnego.

Wody pochodzące ze studni publicznych (awaryjnych) przebadano w roku 2002. Na 11 badanych studni w powiecie Golubsko-Dobrzyńskim w 8 stwierdzono złą jakość pod względem fizyko-chemicznym, z tej liczby 7 studni znajduje się na terenie miasta i gminy Kowalewo Pomorskie.

3.1.5. Surowce mineralne

Do podstawowych minerałów, występujących najliczniej i eksploatowanych należy zaliczyć: piaski, żwiry, glinę, lecz nie są one wydobywane na skalę przemysłową. Punkty wydobywania kruszywa (piaski, pospółki, żwiry) na potrzeby lokalne zlokalizowane są z reguły w sandrach, ozach, kemach oraz w niektórych morenach czołowych (m. in. w Nowym Dworze, wzdłuż Strugi Rychnowskiej, Sierakowie, Srebrnikach, Piątkowie, Borku, Chełmoniu, Lipienicy, Szewie, w pobliżu Wielkiej Łąki, Pruskiej Łąki, Napola). Ze względu na występowanie wykształconych równin biogenicznych w obrębie gminy, istnieje uzasadnione podejrzenie o występowanie tu zasobów kredy jeziornej (do prognozy dołączono aktualne mapy surowców województwa, szacowane przez WIOŚ) jednakże w obrębie gminy nie potwierdzono ich do obecnej chwili. Wg ww. map potwierdzono najbliższe występowanie kredy na północny-wschód od gminy, w gminie Wąbrzeźno. Kreda jeziorna, zwana też marglem jeziornym lub gytią wapienną, na istotną skalę jest eksploatowana w gminach: Boniewo, Ciechocin i wspomniane Wąbrzeźno (ogółem w województwie ocenia się jej wydobywanie na 6 831 tys. Mg – w 11 złożach). Do czasu, kiedy wprowadzono z powodzeniem nawozy syntetyczne, kreda jeziorna używana była w rolnictwie jako wapno nawozowe.

Na terenie gminy udzielono następujących koncesji na poszukiwanie i rozpoznawanie złoża kopaliny pospolitej – kruszywa naturalnego:

Nr Koncesji / znak sprawy/ data wydania	Organ wydający koncesję	Miejscowość/ nr działki	Powierzchnia	Data ważności
OS.7510-16/2005	Starosta	Nowy Dwór	3,15 ha	30.09.2005 r.

z dnia 22.07.2005 r.	Golubsko-Dobrzyński	dz. nr 19/3		
OS.7510-22/2007 z dnia 23.07.2007 r.	Starosta Golubsko-Dobrzyński	Sierakowo dz. nr 62/2 i 65	1,98 ha	31.12.2008 r.
OS.7510-28/2007 z dnia 25.09.2007 r.	Starosta Golubsko-Dobrzyński	Pruska Łąka dz. nr 6/7 i 6/8	1,90 ha	31.12.2008 r.
Nr 157/P/06 GOW.751- 1/50/06/TK z dnia 18.01.2007 r.	Urząd Marszałkowski Woj. Kuj.-Pom.	Nowy Dwór dz. nr 19/3 i 104/7	7,994 ha	31.12.2007 r.
Nr 187/P/08 ŚG.III.tk.751- 1/16/08 z dnia 19.04.2008 r.	Urząd Marszałkowski Woj. Kuj.-Pom.	Nowy Dwór dz. nr 23/5	5,36 ha	30.04.2009 r.
Nr 190/P/08 ŚG.III.tk.751- 1/33/08 z dnia 24.07.2008 r.	Urząd Marszałkowski Woj. Kuj.-Pom.	Mlewo dz. nr 7,8,17	7,71 ha	31.07.2009 r.
OS.7510-1/3/2008 z dnia 26.06.2008 r.	Starosta Golubsko-Dobrzyński	Mlewo część dz. nr 10	1,1 ha	30.04.2009 r.
Nr 214/P/08 ŚG.III.tk.751- 1/85/08 z dnia 23.12.2008 r.	Urząd Marszałkowski Woj. Kuj.-Pom.	Nowy Dwór dz. nr 104/5	7,7 ha	31.12.2009 r.
Nr 203/P/08 ŚG.III.tk.751- 1/65/08 z dnia 07.10.2008 r.	Urząd Marszałkowski Woj. Kuj.-Pom.	Mlewo dz. nr 5	3,76 ha	31.12.2009 r.

Źródło: dane UM w Kowalewie Pomorskim

Ponadto Minister Środowiska udzielił Koncesji nr 541/2008/p z dnia 30. 09.2008 r. na poszukiwanie i rozpoznawanie złóż ropy naftowej i gazu ziemnego w obszarze „UNISŁAW-GRONOWO”, położonym na terenie 16 gmin i 3 miast w województwie kujawsko-pomorskim – w tym Kowalewo Pomorskie.

Na terenie gminy udzielono następujących koncesji na wydobywanie kopaliny pospolitej – kruszywa naturalnego ze złożeń:

Nr Koncesji / znak sprawy/ data wydania	Organ wydający koncesję	Nazwa złoża/ Miejscowość/ nr działki/	Powierzchnia	Data ważności
OŚ.IV.7521-14/95 z dnia 1.06.1995 r.	Urząd Wojewódzki w Toruniu	„Nowy Dwór” Nowy Dwór dz. nr 104/2	5,0 ha	30.06.2015 r.
OS.7510-12/2006 z dnia 13.10.2006 r.	Starosta Golubsko-Dobrzyński	„Nowy Dwór II” Nowy Dwór dz. nr 19/3	1,97 ha	31.12.2020 r.
OS.7510-2/07/08 z dnia 14.03.2008 r.	Starosta Golubsko-Dobrzyński	„Sierakowo I” Sierakowo dz. nr 62/2 i 65	1,98 ha	31.12.2018 r.
OS.7510-3/07/08 z dnia 14.03.2008 r.	Starosta Golubsko-	Pruska Łąka dz. nr 6/7 i 6/8	1,68 ha	31.12.2017 r.

	Dobrzyński			
Nr 153/W/08 ŚG.III.tk.751- 1/49/07/08 z dnia 01.04.2008 r.	Urząd Marszałkowski Woj. Kuj.-Pom.	„Nowy Dwór II” Nowy Dwór dz. nr 19/3, 104/7	7,8 ha	31.12.2022 r.

Źródło: dane UM w Kowalewie Pomorskim

Decyzją znak: ŚG-V.7427.8.2017 z dnia 05.06.2017 r. Marszałek Województwa Kujawsko-Pomorskiego zatwierdził dokumentację geologiczną złoża kruszywa naturalnego „MLEWO V” obejmującego tereny działek oznaczonych nr geod. 200 i 201/3 położonych w obrębie ewidencyjnym Mlewo.

3.1.6. Gleby

Gleby w gminie Kowalewo Pomorskiego są cennym zasobem przyrodniczym. W strukturze powierzchni gruntów ornych przeważają bardzo dobre gleby wysokich klas bonitacyjnych, tj. IIIa (38,6%) i IVa (50,4%). Odsetek gruntów ornych V i VI klasy stanowi, około 11%, co potwierdza wysoką rolniczą przydatność gleb występujących na obszarze gminy.

Udział użytków zielonych w ogólnej powierzchni użytków rolnych jest niewielki, a ich rolnicza przydatność dość zróżnicowana. W użytkach zielonych przeważają gleby klasy IV (51% powierzchni użytków zielonych).

Ogólny wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej wg Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach obliczony dla całego obszaru gminy łącznie z miastem wynosi 78,1 pkt., jest wyższy od średniej dla województwa i najwyższy w powiecie.

Dominującym kompleksem rolniczej przydatności gleb jest:

- na gruntach ornych - kompleks 2 - pszenno dobry - 41,2% powierzchni gruntów ornych,
- na użytkach zielonych kompleks 2z - użytki zielone średnie - 5,6% powierzchni użytków zielonych.

Na podstawie map glebowo-rolniczych, wyznaczono w gminie Kowalewo Pomorskie rejon glebowo-rolnicze z uwzględnieniem warunków fizjograficznych i hydrologiczno-klimatycznych:

- rejon Kowalewski - prawie cała powierzchnia gminy - przeważają gleby pseudobielicowe i brunatne wylugowane, przeważają kompleksy 4 i 2 (żytni bardzo dobry i pszenno dobry),
- rejon Wąbrzeski - na niewielkim, północno-zachodnim i północno-wschodnim fragmencie gminy - przeważają gleby pseudobielicowe i brunatne wylugowane, przeważają kompleksy 5 i 4 (żytni dobry i bardzo dobry),
- rejon Doliny Drwęcy - na niewielkim południowym fragmencie gminy spotyka się gleby piaskowe, torfowe, murszowe i aluwialne, kompleksy 6 i 7 (żytni słaby i żytnio-łubinowy), strukturze użytkach zielonych dominuje kompleks 3z

(słabe i bardzo słabe), spotykane są również gleby kompleksów 9 i 2z (zbożowo-pastewny słaby i użytki zielone średnie).

Obszar miasta Kowalewo Pomorskie można podzielić na dwie strefy związane z rodzajami gleb:

- strefa wysoczyzny morenowej płaskiej i falistej, w obrębie której występują następujące typy gleb: czarne ziemie zdegradowane, gleby brunatne wyługowane i gleby bielicowe,
- strefa dna rynny kowalewskiej oraz dna dolinek bocznych i obszarów bezodpływowych z glebami mułowotorfowymi, murszowymi, czarnymi ziemiami właściwymi i czarnymi ziemiami zdegradowanymi.

Gleby bielicowe wykształcone z piasków gliniastych lekkich i piasków średnich podścielonych gliną lekką zajmują znaczną powierzchnię w zachodniej części opracowania.

Gleby brunatne wykształciły się z glin lekkich, piasków gliniastych lekkich i piasków gliniastych mocnych i piasków średnich podścielonych glinami lekkimi i mocnymi.

Czarne ziemie, w strefie morenowej, wykształcone są z glin lekkich piaszczystych podścielonych gliną średnią, piasków gliniastych lekkich i mocnych oraz piasków średnich.

Czarne ziemie, występujące w dnie rynny kowalewskiej i w dnach obniżen terenowych, wykształciły się z glin lekkich oraz piasków gliniastych lekkich i mocnych. Zajmowane są one przez użytki zielone.

Gleby narażone są na procesy erozyjne: erozja wietrzna - wywiewanie cząstek próchnicznych na odkrytych i pozbawionych roślinności obszarach; erozja wodna powierzchniowa i wąwozowa - wymywanie wierzchnich warstw gleby w strefach krawędziowych rynien i dolin polodowcowych.

3.2. Stan środowiska przyrodniczego

Stan środowiska określono na podstawie przygotowanego na zlecenie gminy w 2004 roku opracowania „Program ochrony środowiska miasta i gminy Kowalewo Pomorskie”.

W sporządzonej waloryzacji określono gminę jako charakteryzującą się wybitnymi walorami krajobrazowo-przyrodniczymi i klimatyczno-zdrowotnymi w

części północnej oraz żyznymi glebami zaliczonymi do wysokich klas bonitacyjnych. Stan czystości środowiska przyrodniczego uznano za zadowalający, pomimo stwierdzenia lokalnie występujących zanieczyszczeń. Elementy środowiska na terenie gminy charakteryzują się równowagą ekologiczną.

Wybrane elementy środowiska przyrodniczego:

- powietrze atmosferyczne - stan powietrza atmosferycznego uznaje się za dobry; zanieczyszczenie dwutlenkiem siarki i dwutlenkiem azotu nie przekracza dopuszczalnych norm,
- wody powierzchniowe - wody powierzchniowe płynące jak i stojące określone są poza skalą. Stwierdzono pozaklasowe wartości azotynów, fosforu ogólnego i miana coli. Zanieczyszczenie wód spowodowane jest głównie spływami związków mineralnych i organicznych z pól uprawnych oraz z odprowadzaniem nie oczyszczonych ścieków z terenów nieskanalizowanych,
- wody podziemne - wody podziemne ujmowane na terenie miasta i gminy charakteryzują się w większości studni i ujęć, naturalnie podwyższoną zawartością żelaza i manganu i wymagają uzdatniania. Z uwagi na przepuszczalne podłoże wody gruntowe mogą być zanieczyszczone ściekami odprowadzanymi do gruntu (brak kanalizacji, nieszczelne szamba) oraz z zanieczyszczeń obszarowych (spływy z terenów rolniczych),
- gleby i powierzchnia gleby - pod względem zawartości metali ciężkich gleby zostały zakwalifikowane do grupy 0 - zanieczyszczenia w ich naturalnej zawartości,
- hałas - zagrożenie hałasem na terenie gminy i miasta Kowalewo Pomorskie ma głównie związek z hałasem komunikacyjnym i odnosi się do terenów przyległych do głównych tras drogowych i kolejowych. Wyniki pomiarów hałasu wykonanych przez Inspekcję Ochrony Środowiska wykazały, że we wszystkich punktach pomiarowych przekroczony został dopuszczalny poziom dźwięku dla poszczególnych typów przyległych do drogi typów terenów. Stwierdzono, że Kowalewo Pomorskie zalicza się do miejscowości szczególnie zagrożonych hałasem komunikacyjnym. Wyniki badań z 1998 roku oscylują w granicach od 63,8 do 82,2 dB(A), a przy wszystkich badanych trasach stwierdzono przekroczenie dopuszczalnego poziomu

dźwięku o 3-25 dB. W przypadku hałasu komunikacyjnego pochodzącego od transportu kolejowego, stwierdzono że największym źródłem jego emisji jest linia kolejowa 353 relacji Poznań - Skandawa. Opierając się o dane literaturowe, zasięg strefy uciążliwości akustycznej określonej izofoną 60 dB określić należy dla linii kolejowej nr 353 na około 50-100 m w porze dziennej. W przypadku pory nocnej, gdzie miarą uciążliwości akustycznej jest izofoną 50 dB, strefa uciążliwości sięga 150-300 m. W przypadku hałasu przemysłowego jego wpływ w porównaniu do hałasu komunikacyjnego jest marginalny.

3.3. Ochrona przyrody

Problematyka ochrony przyrody regulowana jest ustawą z dnia 16 kwietnia 2004r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 92 poz. 880 z późn. zm.) Zgodnie z art. 2 tej ustawy ochrona przyrody polega na zachowaniu, zrównoważonym użytkowaniu oraz odnawianiu zasobów, tworów i jej składników, a zwłaszcza:

- dziko występujących roślin lub zwierząt i grzybów,
- roślin, zwierząt i grzybów objętych ochroną gatunkową,
- zwierząt prowadzących wędrowny tryb życia,
- siedlisk przyrodniczych,
- siedlisk zagrożonych wyginięciem, rzadkich i chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów,
- tworów przyrody żywej i nieożywionej oraz kopalnych szczątków przyrody nieożywionej oraz kopalnych szczątków roślin i zwierząt,
- krajobrazu,
- zieleni w miastach i wsiach,
- zadrzewień.

Celem ochrony przyrody jest m.in. utrzymanie procesów ekologicznych i stabilności ekosystemów, zapewnienie ciągłości istnienia gatunków roślin, zwierząt i grzybów wraz z ich siedliskami, zachowanie bioróżnorodności, ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz edukacja ekologiczna.

Formy ochrony przyrody

Skuteczna ochrona przyrody wymaga określonych form, które w szczególności mają zapewnić możliwość zwiększonej ingerencji państwa w obszary objęte ochroną i możliwość zastosowania instrumentów administracyjnych i prawnych.

- **Natura 2000** to sieć obszarów chronionych, wyznaczonych na terenie państw Unii Europejskiej. Obszary te utworzono według wspólnych zasad, określonych w dwóch aktach prawnych, ustanowionych w 1979 i 1992 roku przez Komisję Europejską, mianowicie w Dyrektywie Ptasiej i Dyrektywie Siedliskowej. Głównym założeniem funkcjonowania systemu NATURA 2000 jest „ochrona przez zachowanie form użytkowania ziemi sprzyjającym chronionym wartościom”.

Obszar Natura 2000 może obejmować część lub całość obszarów i obiektów objętych formami ochrony przyrody, do których należą: parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, pomniki przyrody, stanowiska dokumentacyjne, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów.

„Minister właściwy do spraw środowiska określi, w drodze rozporządzenia, typy siedlisk przyrodniczych oraz gatunki roślin i zwierząt, ze wskazaniem typów siedlisk przyrodniczych i gatunków o znaczeniu priorytetowym, wymagające ochrony w formie wyznaczenia obszarów Natura 2000, a także kryteria i sposoby wyboru reprezentatywnej liczby i powierzchni siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk roślin i siedlisk zwierząt do ochrony w formie obszarów Natura 2000, mając na uwadze zachowanie szczególnie cennych i zagrożonych składników różnorodności biologicznej”. (Dz. U. z 2004 r. Nr 92, poz. 880, z późn. zm.).

W zakresie ochrony przyrody podstawowymi aktami prawnymi w UE są Dyrektywa Siedliskowa (dyrektywa Rady 92/43/EWG w sprawie ochrony siedlisk naturalnych oraz dzikiej fauny i flory) i Dyrektywa Ptasia (dyrektywa Rady 79/409/EWG o ochronie dziko żyjących ptaków). Mają one na celu utrzymanie różnorodności biologicznej państw członkowskich poprzez ochronę najcenniejszych siedlisk oraz gatunków fauny i flory na ich terytorium. Cel ten realizowany będzie m.in. poprzez utworzenie spójnej Europejskiej sieci

ekologicznej pod nazwą Natura 2000, złożonej z tzw. Specjalnych Obszarów Ochrony (SOO), wytypowanych na podstawie Dyrektywy Siedliskowej i Obszarów Specjalnej Ochrony (OSO) wytypowanych na podstawie Dyrektywy Ptasiej. Gmina leży poza obszarami sieci Natura 2000 - **ok.20 km od granic obszaru sieci Natura 2000 Dolina Dolnej Wisły PLB040003, ok. 20 km od granic obszaru Forty w Toruniu PLH 040001, 20 km od granic obszaru Solecka Dolina Wisły – PLH 040003 i ok.3 km od obszaru Dolina Drwęcy PLH280001.**

W dniu 21 lipca 2004 roku Minister Środowiska wydał rozporządzenie w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz.U.Nr 229, poz.2313). Do chwili obecnej ukazały się dwa rozporządzenia zmieniające, rozbudowujące listą obszarów w obrębie Polski (i województwa) a także jako funkcjonujące uznano obszary wytypowane przez WZS (Wojewódzki Zespół Specjalistyczny). Najbardziej aktualnym jest Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 27 października 2008 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz. U. Nr 198, poz. 1226).

Teren gminy Kowalewo Pomorskie - znajduje się poza obszarami sieci Natura 2000).

- **Rezerwat**

„Rezerwat przyrody obejmuje obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi” (Dz. U. z 2004 r. Nr 92, poz. 880, z późn. zm.)

Na terenie gminy Kowalewo Pomorskie nie występują rezerваты.

- **Obszary chronionego krajobrazu**

„Obszar chronionego krajobrazu obejmuje tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowe ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych”. (Dz. U. z 2004 r. Nr 92, poz. 880, z późn. zm.)

Na terenie gminy Kowalewo Pomorskie znajdują się Obszary Chronionego Krajobrazu:

- a) **OCHK „Doliny Drwęcy”** - obejmuje południowy i południowo-zachodni fragment gminy. Swoim zasięgiem obejmuje: południową część gruntów wsi Nowy Dwór, pld-zachodnią część gruntów wsi Borówno, pld-zachodnią część gruntów wsi Wielka Łąka, pld-zachodnią i pld. część gruntów wsi Pruska Łąka, pld. część gruntów wsi Szewa, pld. część gruntów wsi Chełmonie, pld. część gruntów wsi Chełmoniec. Ogólna powierzchnia obszaru chronionego krajobrazu „Doliny Drwęcy” wynosi 66201,0 ha, z tego w gminie Kowalewo 1681,0 ha (2,5% powierzchni ogólnej obszaru). Ustalenia dotyczące czynnej ochrony ekosystemów: zachowanie różnorodności biologicznej siedlisk, ochrona doliny rzeki Drwęcy wraz z pasem roślinności okalającej, propagowanie nasadzeń gatunków rodzimych drzew i krzewów liściastych, racjonalna gospodarka leśna, polegająca na zachowaniu różnorodności biologicznej siedlisk w obrębie Doliny Drwęcy;
- b) **OCHK Torfowiskowo-Jeziorno-Leśny „Zgniłka-Wieczno-Wronie”** - w jego zasięgu znajduje się północno-wschodni, niewielki obszarowo fragment gminy. Na ogólną powierzchnię 11140,0 ha, w gminie Kowalewo w/w obszar chronionego krajobrazu zajmuje 15,0 ha (0,1% swojej powierzchni ogółem). Obszar ten chroni największy na tym terenie kompleks torfowiskowy ze zbiorowiskami roślinnymi i szeregiem rzadkich i chronionych gatunków roślin i zwierząt, największe na terenie Pojezierza Chełmińskiego jezioro Wieczno o dobrej jakości wody, użytkowane rekreacyjnie i będące jednocześnie miejscem lęgowym ptactwa oraz kompleks leśny z rezerwatem przyrody „Wronie”. Ustalenia dotyczące czynnej ochrony ekosystemów: racjonalna gospodarka leśna polegająca na zachowaniu różnorodności biologicznej siedlisk, ochrona roślin metodami biologicznymi, melioracje odwadniające, w tym regulowanie odpływu wody z sieci rowów, dopuszczalne tylko w ramach racjonalnej gospodarki rolnej, jednak z bezwzględnym zachowaniem w stanie nienaruszonym terenów podmokłych, w tym torfowisk i obszarów wodno-błotnych oraz obszarów źródłiskowych cieków, w przypadku stwierdzonego obniżenia poziomu wód gruntowych niekorzystnego dla racjonalnej gospodarki rolnej - zaleca się melioracje nawadniające.

Aktualnie obowiązującym aktem prawa miejscowego jest rozporządzenie Wojewody Kujawsko-Pomorskiego nr 12/2005 z dnia 9 czerwca 2005 roku

(Dz. Urz. Woj. Kuj. Pom. Nr 72, poz.1376 z późn. zm.) - W zakresie nakazów i zakazów obowiązują przepisy w/w rozporządzenia Wojewody Kujawsko-Pomorskiego w tym, zakaz lokalizowania obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od linii brzegów rzek, jezior i innych zbiorników wodnych, z wyjątkiem urządzeń wodnych oraz obiektów służących prowadzeniu racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej lub rybackiej.

- Pomniki przyrody**

“Pomnikami przyrody są pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzska, skałki, jary, głazy narzutowe oraz jaskinie”. (Dz. U. z 2004 r. Nr 92, poz. 880, z późn. zm.)

Na terenie gminy Kowalewo Pomorskie znajdują się pomniki przyrody:

Lp.	Lokalizacja	Nazwa polska	Nazwa łacińska	Il. sztuk	Obw. na wys. 1,3 m [cm]	Wys. [m]	Wiek
1.	Kiełpiny (przy dawnej szkole)	Dąb	<i>Quercus</i>	8	190-290	200-230	100
2.	Piątkowo (w parku)	Dąb	<i>Quercus</i>	1	400	260	250
		Jesion wyniosły	<i>Fraxinus excelsior</i>	1	350	260	200
3.	Chelmonie (w parku)	Dąb pospolity odm. czerwonołistna	<i>Quercus rober</i>	1	326	170	150
		Dąb pospolity odm. czerwonołistna	<i>Quercus rober</i>	1	334	190	150
		Jesion wyniosły	<i>Fraxinus excelsior</i>	2	310	160	150
		Kasztanowiec	<i>Aesculus</i>	1	310	160	150
4.	Pluskowęsy (w parku)	Dąb	<i>Quercus</i>	1	337	200	200
5.	Mlewiec (w parku)	Dąb	<i>Quercus</i>	4	292-353	160-200	180
6.	Borek	Lipa	<i>Tilia</i>	1	-	-	-
7.	Chelmonie (przy kościele)	Lipa	<i>Tilia</i>	2	-	-	-

Źródło: Opracowanie ekofizjograficzne dla gminy i miasta Kowalewo Pomorskie

Ochrona powyższych pomników polega na: stosowaniu zakazów wycinania, niszczenia lub uszkodzenia drzew, zrywania pączków, kwiatów, owoców i liści, zanieczyszczania terenu w pobliżu drzew, umieszczania tablic, napisów i innych znaków oraz wznoszenia budowli w pobliżu drzew.

• **Użytki ekologiczne**

“Użytkami ekologicznymi są zasługujące na ochronę pozostałości ekosystemów mających znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej - naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne oczka wodne, kępy drzew i krzewów, bagna, torfowiska, wydmy, płaty nieużytkowanej roślinności, starorzecza, wychodnie skalne, skarpy, kamieńce, siedliska przyrodnicze oraz stanowiska rzadkich lub chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów, ich ostoje oraz miejsca rozmnażania lub miejsca sezonowego przebywania”. (Dz. U. z 2004 r. Nr 92, poz. 880, z późn. zm.)

Na terenie gminy Kowalewo Pomorskie znajdują się użytki ekologiczne:

Miejscowość	Obręb leśny	Oddział, pododdział leśny	Obręb ewidencyjny	Nr działki ewidencyjnej	Pow. w ha	Opis
Wielka Łąka	Leśno	163i, 165g	Wielka Łąka	163/3LP, 165/1LP	2,41	zatorfiona rynna porośnięta roślinnością zaroślową
Nowy Dwór	Leśno	133f	Nowy Dwór	133/1LP	0,67	bezodpływowe zagłębienie porośnięte roślinnością szuwarową
Wielka Łąka	Leśno	158m	Wielka Łąka	158/8LP, 158/9LP	0,38	zatorfione zagłębienie porośnięte roślinnością szuwarową
Wielka Łąka	Leśno	158n	Wielka Łąka	158/10LP, 158/11LP	0,32	zatorfione zagłębienie porośnięte roślinnością szuwarową

Źródło: Opracowanie ekofizjograficzne dla gminy i miasta Kowalewo Pomorskie

3.4. Rolnictwo

Użytki rolne stanowiły w roku 2005 ok. 76% powierzchni gminy i 83% powierzchni miasta Kowalewa Pomorskiego.

Struktura użytkowania gruntów.

Użytek	Miasto Kowalewo Pomorskie		Gmina Kowalewo Pomorskie		Województwo Kujawsko -Pomorskie	
	pow. w ha	%	pow. w ha	%	pow. w ha	%
Użytki rolne	328	75,75%	11442	83,48%	1156570	64,36%
Grunty orne	277	63,97%	10672	77,86%	1006332	56,00%
Sady	9	2,08%	88	0,64%	11944	0,66%

Łąki	23	5,31%	419	3,06%	92709	5,16%
Pastwiska	19	4,39%	263	1,92%	45585	2,54%
Lasy i grunty leśne	1	0,23%	872	6,36%	423628	23,57%
Grunty pozostałe i nieużytki	104	24,02%	1392	10,16%	216774	12,06%
Suma	433	100,00%	13 706	100,00%	1796972	100,00%

Źródło: GUS - 2005r.

Rolnicza przestrzeń produkcyjna gminy Kowalewo, zajmująca obszar 11 442 ha, przedstawia wysoką wartość użytkową. Ukształtowanie terenu gminy jest bardzo korzystne do uprawy mechanicznej. Dominuje płaskorówninna rzeźba terenu – 92 % ogólnej powierzchni, a pozostałe 8%, to rzeźba falista i pagórkowata. Średni wskaźnik bonitacji rzeźby terenu (ocena w skali 10-punktowej), dla gminy wynosi 9,6 (dla województwa 7,6). Warunki agroklimatyczne nie są zbyt sprzyjające dla produkcji rolnej. Wskaźnik bonitacji agroklimatu jest równy wskaźnikowi wojewódzkiemu i wynosi 8,8, natomiast warunki wodne środowiska są bardzo korzystne. Gleby właściwie uwilgotnione zajmują 70% użytków rolnych, a tylko 30% użytków rolnych posiada niewłaściwe warunki wilgotnościowe - gleby okresowo i stale zbyt suche oraz okresowo i stale zbyt wilgotne. Średni wskaźnik bonitacji warunków wodnych dla gminy wynosi 8,1, co oznacza bardzo korzystne warunki wodne środowiska dla celów produkcji rolnej.

Struktura obszarowa gospodarstw

W gminie Kowalewo Pomorskie największą grupę (48 %) stanowią gospodarstwa małe o powierzchni od 2 ha do 10 ha natomiast w mieście najwięcej jest gospodarstw o powierzchni od 2 ha do 10 ha (83%).

Struktura obszarowa gospodarstw.

Powierzchnia gospodarstw w ha	Miasto Kowalewo Pomorskie		Gmina Kowalewo Pomorskie		Województwo Kujawsko -Pomorskie	
	Liczba gospodarstw	%	Liczba gospodarstw	%	Liczba gospodarstw	%
0 - mniej niż 2	107	82,95	1589	21,18	5 0113	42,91
2 - mniej niż 10	23	17,05	346	47,58	34 202	29,28

10- mniej niż 20	0	0,00	61	20,11	20 576	17,62
20 - mniej niż 50	0	0,00	0	9,87	10141	8,68
50 - mniej niż 100	0	0,00	14	0,99	1239	1,06
100 - i więcej	0	0,00	8	0,27	524	0,45
Ogółem	130	100,00	1143	100,00	116 795	100,00

Źródło: GUS - Powszechny spis rolny 2002r.

Rodzaj gospodarstw i rodzaj działalności

Z powyższego zestawienia wynika, że w gminie największy udział stanowią gospodarstwa prowadzące wyłącznie działalność rolniczą. Również możemy zauważyć, że odsetek prowadzących działalność rolniczą nie odbiega w znaczący sposób od wartości policzonej dla województwa kujawsko - pomorskiego.

Gospodarstwa prowadzące wyłącznie pozarolniczą działalność gospodarczą nie występują.

Gospodarstwa rolne wg rodzaju działalności gospodarczej

Powierzchnia gospodarstw w ha	Miasto Kowalewo Pomorskie		Gmina Kowalewo Pomorskie		Województwo Kujawsko - Pomorskie	
	Liczba gospodarstw	%	Liczba gospodarstw	%	Liczba gospodarstw	%
nie prowadzące żadnej działalności gospodarczej	9	6,92	38	2,98	14654	12,55
prowadzące wyłącznie działalność rolniczą	100	76,92	961	75,37	86869	74,38
prowadzące wyłącznie działalność pozarolniczą	0	0,00	0	0,00	3068	2,63
prowadzące działalność rolniczą i pozarolniczą	21	16,15	129	10,12	12204	10,45
	130	100,00	1275	100,00	116795	100,00

Źródło: GUS – Powszechny spis rolny 2002 r.

Struktura zasiewów

W strukturze zasiewów gospodarstw gminy Kowalewo Pomorskie dominują uprawy zbożowe. Zajmują one 66% powierzchni tych zasiewów. Znacznie mniejszy udział stanowią ziemniaki, buraki cukrowe i warzywa gruntowe zajmujące kolejno 14% i po 6% powierzchni wszystkich zasiewów. Kolejne miejsca zajęły okopowe pastewne, truskawki, rzepak i ostatecznie strączkowe jadalne.

W strukturze hodowlanej w gminie Kowalewo Pomorskie przeważa hodowla kur (62%), później jest trzoda chlewna i zwierzęta kopytne. Poniższe zestawienie obrazuje ogólnie większy udział drobiu w strukturze zwierząt w gminie Kowalewo Pomorskie. Dysproporcja ta widoczna jest głównie w stosunku do pozostałych zwierząt hodowlanych w szczególności do bydła, kóz i koni. Również w mieście hodowla drobiu stanowi największy odsetek (91%).

Pogłowie zwierząt

Pogłowie zwierząt	Miasto Kowalewo Pomorskie			Gmina Kowalewo Pomorskie			Województwo Kujawsko-Pomorskie		
	szt.	%	szt./100 ha użytków rolnych	szt.	%	szt./100 ha użytków rolnych	szt.	%	szt./100 ha użytków rolnych
bydło	30	0,06	9,90	3 707	2,35	28,47	414 676	2,50	34,16
krowy	13	0,03	4,29	1 414	0,90	10,86	173 237	1,04	14,27
trzoda chlewna	452	0,89	149,17	36 284	22,98	278,62	2 217 367	13,37	182,69
trzoda chlewna lochy	61	0,12	20,13	3 644	2,31	27,98	226 826	1,37	18,69
konie	22	0,04	7,26	54	0,03	0,41	8 627	0,05	0,71
owce	0	0,00	0,00	421	0,27	3,23	30 654	0,18	2,53
kury	46 182	91,03	15 241,58	84 422	53,47	648,27	10 986 399	66,24	905,16
kury nioski	3 967	7,82	1 309,24	27 815	17,62	213,59	2 520 380	15,20	207,65
kozy	3	0,01	0,99	129	0,08	0,99	8 373	0,05	0,69
Suma	50 730	100,00	16 742,57	157 890	100,00	1 212,42	16 586 539	100,00	1 366,54

Źródło: GUS - Powszechny spis rolny 2002r.

Stopień mechanizacji rolnictwa

Powszechny spis rolny (przeprowadzony w 2002 r.) wykazał, iż liczba ciągników i samochodów ciężarowych zarówno w gminie jak i mieście w przeliczeniu na 100 ha jest większa niż w województwie kujawsko-pomorskim. Świadczy to o wysokim zmechanizowaniu rolnictwa na tych terenach.

3.5. Gospodarka leśna

Lasy i grunty leśne zajmują odpowiednio 0,23% powierzchni gminy i 6,37% miasta Kowalewa Pomorskiego.

Lesistość gminy w roku 2005 kształtowała się na poziomie (6,36%), należy do niższych spośród gmin wiejskich w województwie kujawsko-pomorskim. Tereny leśne rozmieszczone są bardzo nierównomiernie, na terenie gminy zajmują 872 ha natomiast w mieście 1 ha. Charakterystyczną cechą jest ich występowanie wzdłuż południowej granicy gminy (w strefie doliny Drwęcy) oraz na obszarze sandrowym - wzdłuż zachodniej granicy (w dolinie Strugi Rychnowskiej).

Większość lasów to lasy państwowe będące w zarządzie nadleśnictwa Golub-Dobrzyń. Przeważają lasy na siedliskach boru świeżego oraz boru mieszanego świeżego, jak również boru suchego, a w obniżeniach terenowych także olsu. Dominują zdecydowanie drzewostany sosnowe młodszych klas wiekowych z niewielkim udziałem gatunków liściastych: brzozy, lipy, dębu i olchy. Obszary wysoczyzny morenowej są praktycznie bezleśne i ze względu na urodzajne gleby wytworzone głównie z gliny zwałowej, predestynowane do gospodarki rolnej. Z uwagi na niski wskaźnik lesistości terenu gminy, poprawę stanu zadrzewienia uwzględniono w Strategii Rozwoju Gminy opracowując granicę rolno-leśną. Do zalesienia przewiduje się ok. 990 ha gruntów ornych o najniższym potencjale produkcyjnym, a w szczególności położonych na terenach o niesprzyjającej konfiguracji. Celem uzupełnienia ubytków w parkach, zadrzewień śródpolnych oraz w indywidualnych gospodarstwach gmina co roku prowadzi akcję zadrzewieniową.

Większość parków na terenie gminy jest zaniedbana, występuje brak pielęgnacji roślinności, a układ przestrzenny jest nieczytelny. Jednak parki spełniają ważną rolę ekologiczną urozmaicając środowisko przyrodnicze, stanowią nierzadko jedyne enklawy na bezleśnych obszarach wysoczyzny morenowej.

4. Warunki i jakość życia mieszkańców, w tym ochrony ich zdrowia – demografia, infrastruktura społeczna

Ludność

Według danych GUS, łączna liczba ludności gminy i miasta Kowalewo Pomorskie na dzień 08 VIII 2008 r. wyniosła 11 472, co stanowiło zaledwie 0,55% ludności województwa kujawsko-pomorskiego oraz 25% mieszkańców powiatu golubsko-dobrzyńskiego.

Sytuacja demograficzna miasta i gminy Kowalewo Pomorskie, województwa kujawsko-pomorskiego oraz powiatu golubsko - dobzyńskiego.

Wyszczególnienie	Lata	Liczba ludności				Współczynnik feminizacji
		Liczba ludności	Mężczyźni	Kobiety	Ludność na km ²	
Województwo kujawsko - pomorskie	2000	2 071 213	1 001 453	1 069 760	115	107
	2006	2 067 271	998 518	1 068 753	115	107
Powiat golubsko-dobrzyński	2000	45 399	22 392	23 007	74	103
	2006	45 500	22 465	23 035	74	103
Gmina Kowalewo Pomorskie	2000	7 175	3 562	3 613	52	101
	2006	7 349	3 671	3 678	54	100
Miasto Kowalewo Pomorskie	2000	4 163	1 972	2 191	1 041	111
	2006	4 062	1 941	2 121	1 016	109

Źródło: GUS.

Wskaźnik gęstości zaludnienia w 2006 r. w gminie Kowalewo Pomorskie wynosił 54 os./km² i był wyraźnie niższy od średniej dla powiatu (74 os./km²) oraz województwa (115 os./km²). Natomiast ten sam wskaźnik dla miasta Kowalewo Pomorskie był stosunkowo wysoki i wynosił 916 os./km².

W latach 2000-2006 odnotowano spadek liczby ludności w obrębie miasta Kowalewo Pomorskie o 2,4% oraz wzrost liczby ludności gminy Kowalewo Pomorskie o 2,4%. W tym samym okresie liczba mieszkańców powiatu wzrosła o 0,2%, a liczba mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego zmniejszyła się o 0,2 %.

Współczynnik feminizacji (liczba kobiet przypadająca na 100 mężczyzn) w gminie Kowalewo Pomorskie, w porównaniu do danych powiatowych i wojewódzkich, jest wyższy i wynosi 109. Natomiast współczynnik feminizacji miasta

Kowalewo Pomorskie jest znacznie niższy niż w gminie, powiecie i województwie i wynosi 100 (wg danych z 31 XII 2006 r.).

Struktura sieci osadniczej

Liczba ludności gminy Kowalewo Pomorskie wyniosła w 2007 roku 11 386 osób, z czego ludność zamieszkująca obszar miasta stanowiła 36%, gminę zamieszkiwało 64% ludności.

W obrębie granic administracyjnych gminy znajduje się 31 jednostek osadniczych, które zamieszkuje 11 386 osób.

Ludność gminy

Miejscowość	2007 rok
	Liczba mieszkańców
Kowalewo Pomorskie	4 056
Bielsk	342
Borówno	323
Borek	76
Chełmonie	279
Chełmoniec	197
Gapa	58
Elzanowo	303
Otoruda	81
Frydrychowo	402
Kiełpiny	186
Dylewo	79
Piątkowo	320
Lipienica	147
Mariany	151
Mlewiec	235
Mlewo	370
Napole	150
Podborek	43
Nowy Dwór	256
Pluskowęsy	401
Pruska Łąka	281
Szewa	133
Szychowo	249
Sierakowo	355
Srebrniki i Łądy	235
Wielka Łąka	690

Józefat	82
Wielkie Rychnowo	714
Zapluskowęsy	128
Martyniec	64
RAZEM:	11 368

Źródło: Urząd Gminy Kowalewo Pomorskie

Według danych z roku 2007 najwięcej osób zamieszkuje w gminie Kowalewo Pomorskie miejscowość Wielkie Rychnowo, najmniej Podborek. Miasto Kowalewo Pomorskie zamieszkuje 4 056 mieszkańców.

Sieć osadnicza w gminie.

Wyszczególnienie	Liczba mieszkańców	Udział %	Ilość mieszkańców	Udział %
< 100 mieszk.	7	22,58%	483	4,24%
101 - 300 mieszk.	13	41,94%	2494	23,07%
301 - 500 mieszk.	8	25,81%	2816	24,73%
> 501 mieszk.	3	9,68%	5460	47,95%

Źródło: dane z Urzędu Gminy w Kowalewie Pomorskim

Najwięcej miejscowości zalicza się do grupy o liczbie mieszkańców pomiędzy 301 a 500 osób. Miejscowości te zamieszkuje 24,73% ludności w gminie. Na analizowanym obszarze trzy miejscowości liczą więcej niż 501 mieszkańców - są to Kowalewo Pomorskie z liczbą ludności 4 056, Wielkie Rychnowo z liczbą mieszkańców 714 oraz Wielka Łąka z 690 mieszkańcami.

Dynamika zmiany liczby ludności

W latach 2000-2006 zmiany liczby ludności zarówno w gminie, jak i w mieście są niewielkie. Bilans zmiany liczby ludności dla gminy Kowalewo Pomorskie jest dodatni - liczba 7175 osób zamieszkujących teren gminy w 2000 roku wzrosła do 7 349 w 2006 roku, czyli o ponad 2%. Natomiast dla ośrodka miejskiego w badanym okresie zaobserwowano tendencję spadkową liczby ludności wynoszącą 2%.

Zmiana liczby ludności w latach 2000-2006.

	Liczba ludności	Rok						
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	Mężczyźni	3 562	3 588	3 612	3 634	3 668	3 681	3 671

Gmina	Kobiety	3 613	3 626	3 634	3 637	3 650	3 658	3 678
	Ogółem	7 175	7 214	7 246	7 271	7 318	7 339	7 349
Miasto	Mężczyźni	1 972	1 962	1 969	1 954	1 960	1 930	1 941
	Kobiety	2 191	2 182	2 184	2 170	2 170	2 127	2 121
	Ogółem	4 163	4 144	4 153	4 124	4 130	4 057	4 062

Źródło: GUS

Struktura wiekowa ludności

Największy udział w strukturze wiekowej w gminie stanowią osoby w wieku produkcyjnym. W mieście ten odsetek wynosi 63%, natomiast w gminie 61%. Najmniej liczną grupą są osoby w wieku poprodukcyjnym i stanowią one zaledwie 16% ludności miasta i 14% ludności gminnej. Natomiast ludność w wieku przedprodukcyjnym stanowi kolejno 21% w mieście oraz 25% w gminie.

Ludność według grup wieku (2006 rok).

Grupa wiekowa	Miasto Kowalewo Pomorskie						Gmina Kowalewo Pomorskie					
	Ogółem	%	Mężczyźni	%	Kobiety	%	Ogółem	%	Mężczyźni	%	Kobiety	%
Wiek przedprodukcyjny	862	21	403	21	459	22	1 812	25	945	26	867	24
Wiek produkcyjny	2 570	63	1 328	68	1 242	58	4 463	61	2 381	65	2 082	57
Wiek poprodukcyjny	637	16	211	11	426	20	1 002	14	322	9	680	19
	4 069	100	1 942	100	2 127	100	7 277	100	3 648	100	3 629	100

Źródło: GUS.

Przyrost naturalny

Przyrost naturalny w latach 2000-2006 wykazuje tendencję spadkową. Swoje apogeum osiągnął w 2002 r. - różnica między urodzeniami żywymi a zgonami była wtedy dodatnia i wyniosła 18. Jednak od 2003 roku przyrost naturalny gwałtownie zmalał, aż do -2 w 2006 r., co spowodowane może być migracją młodych ludzi do

większych ośrodków, bądź coraz częściej występującym w społeczeństwie modelem rodziny 2+1.

Przyrost naturalny w gminie Kowalewo Pomorskie w latach 2000-2006.

	Miasto Kowalewo Pomorskie							Gmina Kowalewo Pomorskie						
Rok	2001	2002	2002	2003	2004	2005	2006	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Urodzenia żywe	40	42	48	35	40	29	35	84	101	95	98	81	76	93
mężczyźni	24	18	25	18	26	15	20	47	58	59	53	48	44	45
kobiety	16	24	23	17	14	14	15	37	43	36	45	33	32	48
Zgony	39	44	30	46	43	37	43	72	68	73	54	58	80	76
mężczyźni	26	21	13	27	19	20	21	46	35	33	28	33	46	52
kobiety	13	23	17	19	24	17	22	26	33	40	26	25	34	24
Przyrost naturalny	-1	-2	18	-11	-3	-8	-8	12	33	22	44	23	-4	17
mężczyźni	-2	-3	12	-9	7	-5	-1	1	23	26	25	15	-2	-7
kobiety	3	1	6	-2	-10	-3	-7	11	10	-4	19	8	-2	24

Źródło: GUS.

Rynek pracy i bezrobocie

Dane dla gminy Kowalewo Pomorskie z 2003 roku pokazują, że w gminie Kowalewo Pomorskie zatrudnione były 331 osoby, natomiast w mieście 590 osób. Przedstawione dane nie obejmują podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób.

Zatrudnienie według sektora.

	Miasto Kowalewo Pomorskie		Gmina Kowalewo Pomorskie	
Rok	2001	2003	2001	2003
ogółem				
ogółem	627	590	133	331
mężczyźni	290	266	56	206
kobiety	337	324	77	125
sektor rolniczy				
ogółem	0	0	13	15
mężczyźni	0	0	10	12
kobiety	0	0	3	3
sektor przemysłowy				
ogółem	327	293	29	163
mężczyźni	188	172	28	132
kobiety	139	121	1	31
sektor usługowy razem				
ogółem	300	297	91	153

mężczyźni	102	94	18	62
kobiety	198	203	73	91
sektor usługowy – usługi rynkowe				
ogółem	115	149	17	53
mężczyźni	51	71	6	34
kobiety	64	78	11	19
sektor usługowy – usługi nierynkowe				
ogółem	185	148	74	100
mężczyźni	51	23	12	28
kobiety	134	125	62	72

Źródło: GUS – 2003r.

Łatwo zauważyć, że w gminie Kowalewo Pomorskie przeważało zatrudnienie w sektorze przemysłowym, a w mieście minimalnie wyższe było zatrudnienie w sektorze usługowym. Najmniej ludzi zarówno w gminie, jak i w mieście, zatrudnionych było w sektorze rolniczym.

W strukturze zatrudnienia dysproporcja pomiędzy kobietami i mężczyznami była prawie dwukrotna. Kobiety stanowiły około 1/3 wszystkich zatrudnionych. Sytuacja ta spowodowana jest ukierunkowaniem działalności gospodarczej na tych terenach na produkcję rolniczą.

Również w strukturze zatrudnienia w mieście według płci różnica między kobietami a mężczyznami jest znaczna. Udział procentowy zatrudnionych mężczyzn w stosunku do kobiet jest ponad dwukrotny.

Liczba bezrobotnych w mieście stanowi dużo większy odsetek ludności niż w gminie. Największy odsetek stanowią w przypadku miasta ludzie z wykształceniem zasadniczym zawodowym oraz podstawowym. W przypadku grup wiekowych największym bezrobociem jest dotknięta grupa wiekowa 18-34 (około 50%). W przypadku gminy problem bezrobocia w największym stopniu dotyczy grupy z wykształceniem podstawowym oraz przedziału wiekowego 18-34.

Liczba bezrobotnych

Wyszczególnienie	Miasto Kowalewo Pomorskie		Gmina Kowalewo Pomorskie	
	ogółem	%	ogółem	%
1. Liczba bezrobotnych	354		533	
w tym				
- poprzednio pracujący	297	83,90	382	71,67
- ze zwolnień grupowych	3	0,85	8	1,50
- z prawem do zasiłku	69	19,49	105	19,70
- osoby w okresie do 12 miesięcy od dnia ukończenia nauki	17	4,80	40	7,50
- niepełnosprawni	6	1,69	14	2,63
- do 25 roku życia	72	20,34	120	22,51
- powyżej 50 roku życia	61	17,23	42	7,88
- długotrwale	228	64,41	323	60,60
- bez kwalifikacji zawodowych	98	27,68	167	31,33
- samotnie wychowujący co najmniej jedno dziecko do 7 roku życia	9	2,54	18	
2. Bezrobotni wg wykształcenia	354		533	
w tym				
- wyższe	11	3,11	8	1,50
- policealne i średnie zawodowe	70	19,77	81	15,20
- średnie ogólnokształcące	35	9,89	47	8,82
- zasadnicze zawodowe	125	35,31	186	34,90
-gimnazjalne i poniżej	113	31,92	211	39,59
3. Bezrobotni wg wieku	354		533	
18 -24	72	20,34	151	28,33
25 – 34	100	28,25	153	28,71
35 – 44	69	19,49	100	18,76
45 – 54	91	25,71	103	19,32
55 – 59	17	4,80	24	4,50
60 – 64	5	1,41	2	0,38
4. Bezrobotni wg czasu pozostawania bez pracy w miesiącach	354		540	
do 1	42	11,86	56	10,37
1 – 3	68	19,21	106	19,63
3 – 6	54	15,25	70	12,96
6 – 12	52	14,69	90	16,67
12 – 24	45	12,71	73	13,52
pow. 24	93	26,27	138	25,56

5. Posiadający gospodarstwo rolne	0		7	
- z prawem do zasiłku	0		2	

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy.

Pod koniec roku 2005 w gminie Kowalewo Pomorskie zarejestrowanych było 441 podmiotów gospodarczych (osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą). Liczba ta wzrosła od roku 2003. W gminie odnotowano łącznie 346 jednostek gospodarczych, których liczba również wzrosła. Zarówno w gminie i w mieście więcej jednostek tworzonych jest w sektorze prywatnym.

Jednostki zarejestrowane według form prawnych.

	Miasto Kowalewo Pomorskie			Gmina Kowalewo Pomorskie		
Rok	2003	2004	2005	2003	2004	2005
Sektor Publiczny						
jednostki ogółem	28	35	40	3	3	3
jednostki prawa budżetowego państwowe i komunalne ogółem	8	10	13	3	3	0
przedsiębiorstwa państwowe	0	0	0	0	0	0
spółki prawa handlowego	1	1	1	0	0	0
spółki z udziałem kapitału zagranicznego	0	0	0	0	0	0
gospodarstwa pomocnicze	0	0	0	0	0	0
Sektor Prywatny						
jednostki ogółem	379	397	401	352	339	343
osoby fizyczne	327	341	342	319	304	305
spółki prawa handlowego	8	8	9	7	10	13
spółki z udziałem kapitału zagranicznego	0	0	0	1	2	2
spółdzielnie	1	4	4	2	1	1
fundacje	4	1	1	0	0	0
stowarzyszenia i organizacje społeczne	6	8	8	2	2	2
RAZEM (sektory publiczny i prywatny):	407	432	441	355	342	346

Źródło: GUS – 2005 r.

Migracje

W latach 2001-2005 bilans migracji w mieście Kowalewo Pomorskie był ujemny. Związane to może być z migracją młodych ludzi do ponadlokalnych ośrodków, takich jak: Toruń, Chełmża, Brodnica, Golub-Dobrzyń, Wąbrzeźno. Natomiast, jeśli chodzi o gminę to bilans migracji na lata 2001-2005 jest dodatni, osiągając ostatecznie wartość 25. Spowodowane jest to prawdopodobnie przenoszeniem się ludzi z dużych miast na tereny wiejskie położone w odległościach kilkunastu kilometrów od centrum, za przykład posłużyć nam może osiedlanie się ludzi z Torunia w Wielkiej Łące.

Saldo migracji w mieście i gminie Kowalewo Pomorskie w latach 2002-2005

Rok	Miasto Kowalewo Pomorskie			Gmina Kowalewo Pomorskie		
	Napływ	Odpływ	Saldo migracji	Napływ	Odpływ	Saldo migracji
2002	43	52	-9	97	84	13
2003	47	61	-14	88	103	-15
2004	58	47	11	101	78	23
2005	48	113	-65	98	73	25

Źródło: GUS.

Zasoby mieszkaniowe

Na przestrzeni lat 2004-2005 zaobserwowano w gminie Kowalewo Pomorskie niewielki wzrost liczby mieszkań. W gminie jak i w całym województwie kujawsko-pomorskim liczba osób przypadająca na jedną izbę się nie zmieniła. Minimalny spadek wystąpił w mieście Kowalewo Pomorskie (z 0,84 do 0,83). Za to liczba powierzchnia wyrażona w m² przypadająca na jedną osobę zwiększyła się odpowiednio w mieście, w gminie jak i w całym województwie kujawsko-pomorskim.

Zasoby mieszkaniowe

Rok	Liczba mieszkańców	Mieszkania	Izby	Liczba osób na izbę	Powierzchnia użytkowa w m ²	Liczba m ² przypadająca na osobę
Miasto Kowalewo Pomorskie						
2004	4 115	1 377	4 897	0,84	90 073	21,89
2005	4 056	1 382	4 913	0,83	90 477	22,31
Gmina Kowalewo Pomorskie						
2004	7 295	1 883	7 410	0,98	156 961	21,52
2005	7 355	1 895	7 472	0,98	158 527	21,55

Województwo kujawsko-pomorskie						
2004	2 070 190	666 772	2 423 183	0,85	43 607 829	21,06
2005	2 069 823	670 172	2 438 709	0,85	43 963 215	21,24

Źródło: GUS - 2005r.

Szkolnictwo

Wychowanie przedszkolne

Na terenie gminy Kowalewo Pomorskie funkcjonuje jedno przedszkole publiczne zlokalizowane w Kowalewie Pomorskim, które może przyjąć 82 osoby.

Szkolnictwo podstawowe

W gminie funkcjonują cztery szkoły podstawowe:

- Szkoła Podstawowa w Kowalewie Pomorskim,
- Szkoła Podstawowa w Pluskowęsach,
- Szkoła Podstawowa w Wielkim Rychnowie,
- Szkoła Podstawowa w Mlewie,
- Szkoła Podstawowa w Wielkiej Łące.

Szkolnictwo ponadpodstawowe

W mieście Kowalewo Pomorskie funkcjonuje Publiczne Gimnazjum oraz Zespół Szkół w skład, którego wchodzi:

- Liceum Ogólnokształcące,
- Technikum Ekonomiczne,
- Technikum Ochrony Środowiska,
- Zaoczne Policealne Studium Zawodowe,
- Zasadnicza Szkoła Zawodowa,
- Zasadnicza Szkoła Wielo zawodowa.

Opieka zdrowotna

Na terenie miasta i gminy funkcjonują ośrodki zdrowia:

- Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Kowalewie Pomorskim - świadczenie usług medycznych w zakresie podstawowej i specjalistycznej opieki, profilaktyka, funkcjonowanie gabinetu rehabilitacji i gabinetu ginekologicznego. Zamiejscowy oddział tego Zakładu znajduje się w Wielkim Rychnowie.

- Niezależny Zakład Opieki Zdrowotnej „PRO VITA” s.c. w Kowalewie Pomorskim - świadczenie usług medycznych w zakresie podstawowej opieki
- W Kowalewie Pomorskim znajdują się 3 apteki. Najbliższy szpital znajduje się w Golubiu-Dobrzyniu (ZOZ Szpital Powiatowy w Golubiu-Dobrzyniu).

Pomoc społeczna

Pomoc społeczna w gminie Kowalewie Pomorskim realizowana jest przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, którego podstawowa działalność opiera się na świadczeniu usług w zakresie zadań rządowych.

Remizy strażackie

Na terenie gminy zlokalizowanych jest 12 jednostek ochotniczej straży pożarnej w następujących miejscowościach: Mlewo, Mlewiec, Srebrniki, Sierakowo, Wielkie Rychnowo, Pluskowęsy, Mariany, Lipienica, Kiełpiny, Chełmoniec, Chełmonie i Pruska Łąka. W mieście Kowalewo Pomorskie znajduje się jednostka ochotniczej straży pożarnej.

Kultura

Głównym ośrodkiem życia kulturalnego w miejsko-wiejskiej gminie Kowalewo Pomorskie jest Miejsko-Gminny Ośrodek kultury, w którego strukturze występują: Dom Kultury i Biblioteka Miejska w Kowalewie Pomorskim oraz filie biblioteczne w: Pluskowęsach, Wielkim Rychnowie i Wielkiej Łące. Wśród licznych form działalności tego ośrodka należy podkreślić wydawnictwo lokalnego miesięcznika p.n. Gонец Kowalewski.

5. Stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej

Dziedzictwo kulturowe to zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nimi wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi, uznawany za godny ochrony prawnej dla dobra społecznego i jego rozwoju oraz przekazania następnym pokoleniom z uwagi na wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne. Dziedzictwo kulturowe ma znaczenie dla tożsamości, ciągłości rozwoju społecznego, politycznego i kulturalnego, upamiętniania zdarzeń, kultywowania poczucia piękna oraz wspólnoty cywilizacyjnej.

Zabytek - według Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami to rzecz (nieruchomość, np. układ urbanistyczny, zespół budynków, budynek, cmentarz lub krajobraz kulturowy albo rzecz ruchoma, np. dzieło sztuki użytkowej, obraz, rzeźba, znalezisko archeologiczne) lub zespół rzeczy, które są dziełem człowieka lub są związane z jego działalnością i stanowią świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, a które powinny być zachowane ze względu na swoją wartość artystyczną, naukową i historyczną. Formami ochrony prawnej zabytków są wpisy do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego lub ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego na podstawie wcześniej sporządzanych gminnych i wojewódzkich ewidencji zabytków.

Obecnie obowiązuje podział na:

- **zabytki nieruchome** – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości,
- **zabytki ruchome** – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych,
- **zabytki archeologiczne** - zabytek nieruchomy będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Zabytkiem przyrody określa się najczęściej szczególnie cenne drzewo, grupę drzew (park, las, aleję itp.) lub głąz narzutowy.

Wszystkie zabytki łącznie (z dziedziny budownictwa, rzemiosła, sztuki, archeologii i zabytki przyrody) stanowią zasoby dziedzictwa kulturowego.

W niniejszym rozdziale przedstawimy zasoby dziedzictwa kulturowego gminy Kowalewo Pomorskie pogrupowane funkcjonalnie.

I. UKŁADY PRZESTRZENNE URBANISTYCZNE I RURALISTYCZNE

Zdecydowana większość miejscowości w gminie posiada rodowód historyczny, w przewadze średniowieczny. W wyniku przemian dziejowych jedynie w części z nich zachowały się czytelne do czasów obecnych historyczne układy przestrzenne. Do takich wartościowych miejscowości należy zaliczyć:

1. Kowalewo Pomorskie

Na terenach obecnego miasta Kowalewa Pomorskiego znajdował się początkowo gród, darowany biskupowi Chrystianowi przez Konrada mazowieckiego. Od 1231 r. należał do Krzyżaków, którzy pod koniec XIII w. wybudowali na jego obszarze zamek otoczony fosą i murem (zachowane fragmenty murów za Kościołem i przy Fosie Jagiellońskiej - to mury przedzamcza). Dokument nadania praw miejskich najprawdopodobniej się nie zachował. Jako datę lokacyjną przyjmuje się rok 1275. Wyznacznikiem tego datowania jest informacja zamieszczona w Roczniku Toruńskim: „Schonscho civitas edeficata est”, tłumacząc: „Kowalewo miastem jest”¹. Miasto założone zostało na planie prostokąta i podobnie jak zamek otoczone było murem. Mury miejskie przypuszczalnie biegły od muru kościelnego do Fosi Jagiellońskiej - wzdłuż niej i ulicy Murnej do istniejącej baszty (więziennej) - stąd do ulicy Chopina i ulicą Szpitalną do muru przy Kościele. W latach 1455 – 1772 Kowalewo przynależało do Prus Królewskich. Od 1611 r. do czasów pierwszego rozbioru Polski (1772 r.) było siedzibą wojewody chełmińskiego. W mieście odbywały się obrady sejmików szlacheckich, sesje sądów grodzkich, targi, jarmarki oraz odpusty związane z patronami Kościoła - Św. Mikołajem i Św. Anną. Po pierwszym rozbiore Polski Kowalewo do 1806 r. znajdowało się pod zaborem pruskim. Do miasta napływali koloniści zajmujący opuszczone ziemie, na których wznosili swoje domostwa. Po licznych pożarach przeważnie drewnianej zabudowy, od XVII w. większość działek nie była zabudowana przez dłuższy okres czasu. W XIX w. rozpoczął się proces odbudowy zniszczonego miasta. W obrębie utworzonego w 1807 r. Księstwa Warszawskiego, na mocy traktatu pokojowego w Tylży, znalazło się Kowalewo. W l. 1813-1815 - przynależało do Królestwa Polskiego, a następnie znów do zaboru pruskiego, w którym pozostało do czasu odzyskania przez Polskę niepodległości. W l. 1833-1873 Kowalewo utraciło

---

¹ Dzieje Kowalewa Pomorskiego, praca zbiorowa pod red. J. Danielewicz, Bydgoszcz 1986 r., s. 28;
Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy KOWALEWO POMORSKIE
CZĘŚĆ PIERWSZA – UWARUNKOWANIA ROZWOJU

prawa miejskie². Miasto pomimo tego rozwijało się szybko (w 1882 r. wybudowano cukrownię, w 1894 r. - Rzeźnię Miejską, w 1896r. – mleczarnię, w 1898r. wybudowano gazownię i przystąpiono do gazyfikacji miasta, w 1899r. założono pierwsze telefony w związku z budową linii kolejowej Bydgoszcz-Brodnica - otwarcie tej linii nastąpiło 1 listopada 1900r., w 1911r. zbudowano wodociągi z wieżą ciśnień na górze zamkowej, rozpoczęto wodociągowanie miasta i częściowego skanalizowania)³. Po I wojnie światowej jeszcze prze 2 lata do czasu ratyfikacji pokoju wersalskiego, Kowalewo było w granicach Prus. Dopiero 19 stycznia 1920 r. do Kowalewa wkroczyły wojska polskie. Po II wojnie światowej Kowalewo należało do powiatu wąbrzeskiego i województwa bydgoskiego. W związku z reformami administracyjnymi kilkakrotnie zmieniał swoją przynależność: w 1956 r. znajdowało się w obrębie powiatu golubsko-dobrzyńskiego, po likwidacji powiatów w 1975 r. jako miasto-gmina należało do nowo utworzonego województwa toruńskiego. Po ostatniej reformie wchodzi w skład powiatu golubsko-dobrzyńskiego i znajduje się w województwie kujawsko-pomorskim.

Obecne miasto tworzy spójny układ przestrzenny powstały wokół średniowiecznego miasta, opartego na planie czworoboku z wydłużonym rynkiem w centrum, z zachowanym do dziś kościołem, fragmentami murów miejskich i relikami zamku na wzgórzu. W wiekach późniejszych, szczególnie w wieku XIX, miasto rozwijało się wzdłuż traktów drogowych, wielodrożnicowo, w koń. XIX w. w kierunku Bielska, w pocz. XX w. w kierunku Brodnicy. Na trasie kolei Toruń- Ława powstał dworzec kolejowy z zespołem zabudowy na północny zachód od centrum historycznego. Trakt drogowy ze starodrzewiem włączył go w organizm miejski.

Obecnie zabudowa miejska zwarta, w przeważającej większości XIX- to i XX-to wieczna a w częściach Pn.-Zach. i Pn.-Wsch. dzielnice zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej.

---

² Ibidem, s. 125;

³ Ibidem, s. 126;

2. Bielsk

Wieś włościańska, w końcu XIX w. liczyła 54 domostwa i 421 mieszkańców.

Wieś zwarta, dwupasmowa.

Układ prezentowany w przekazach kartograficznych z XIX /XX w. dość dobrze zachowany w terenie.

3. Chełmonie

Wieś w dobrach rycerskich, parafialna, o metryce średniowiecznej. Pierwotnie wioska rycerska i folwark proboszczowski. W końcu XIX w. Liczyła 159 mieszkańców, 10 domów oraz 74 mieszkańców i 3 domy folwarczne.

Wieś zwarta, jednopasmowa, przy trakcie drogowym, z zabudową po jednej stronie, z zespołem pałacowo-parkowym po zach. str. drogi.

Układ prezentowany w przekazach kartograficznych nadal czytelny w terenie.

4. Chełmoniec

Wieś w dobrach rycerskich, w parafii Chełmonie. W XIX w. liczyła 85 mieszkańców. Rozwinęła się po wybudowaniu w koń. XIX linii kolejowej Kowalewo- Golub- Brodnica.

Wieś zwarta, jednopasmowa z zabudową zagrodową po obu stronach drogi prowadzącej do folwarku Gapa. Posiada dwie aleje drzew prowadzące do dworca kolejowego.

Układ prezentowany w przekazach kartograficznych dość dobrze zachowany w terenie.

5. Mlewo

Wieś włościańska o rodowodzie średniowiecznym. W koń. XIX w. liczyła 41 domostw i 407 mieszkańców.

Wieś o zabudowie rozproszonej i zabudowie jednopasmowej wzdłuż traktu do Węgorzyna. Układ prezentowany w przekazach kartograficznych dość dobrze zachowany w terenie.

6. Piątkowo

Wieś rycerska wzmiankowana w źródłach w 1409r. W II poł. XIX w. liczyła 16 dymów, 48 budynków i 243 mieszkańców.

Wiejska zabudowa powiązana z założeniem pałacowo- parkowym osiowym układem. Zabudowa zwarta, obustronna w jednym paśmie.

Układ prezentowany w przekazach kartograficznych nadal czytelny w terenie.

7. Pluskowęsy

Wieś wchodząca w XIII w. w skład dóbr biskupich. Po najazdach pruskich ponownie zasiedlana przez rycerzy śląskich. W XIV w. w posiadaniu zakonu krzyżackiego. Później szlachecka, w wieku XVII należąca do Grudzińskich.

Wieś z zespołem dworsko-parkowym i zespołem sakralnym kościoła w centrum, wielodrożnicowa, po pn. stronie traktu z Kowalewa do Ostródy.

Układ prezentowany w przekazach kartograficznych zachowany częściowo w terenie.

8. Wielka Łąka

Wieś w dobrach szlacheckich, parafialna, o metryce średniowiecznej. W 1789 r. zapisano, że liczyła 29 dymów, zaś w 1868 r. 68 dymów.

Wieś jednopasmowa, o zwartej zabudowie obustronnej. Układ prezentowany w przekazach kartograficznych dobrze zachowany w terenie.

9. Wielkie Rychnowo

Wieś w dobrach rycerskich, w parafii Wielka Łąka, o metryce średniowiecznej. W r. 1868 liczyła 432 mieszkańców, 60 dymów a folwark 14 dymów i 220 mieszkańców.

Wieś wielodrożnicowa, na skrzyżowaniu traktów drogowych: /W-Z/ Nowy Dwór-Kowalewo i /Pn-Pd/ Mlewo-Borówno, z zabudową zwartą i luźną, pasmową na wylotach dróg. W w. XIX były w niej szkoła, poczta i stacja kolejowa.

Układ prezentowany w przekazach kartograficznych nadal czytelny w terenie.

II. ZABYTKI SAKRALNE

Do grupy tej zaliczyć należy kościoły, kaplice wraz z obiektami towarzyszącymi, takimi jak plebanie i cmentarze przykościelne, grzebalne wszystkich wyznań, czynne i nieczynne. Są to obiekty o wybitnej wartości zabytkowej oraz walorach urbanistycznych i krajobrazowych, podlegające ochronie konserwatorskiej wraz z otoczeniem. Cmentarze dodatkowo jako miejsca pochówku, miejsca pamięci i pomniki historyczne podlegają ochronie w ramach ustawy z 31.01.1959r o cmentarzach i chowaniu zmarłych.

1. KOŚCIOŁY I OBIEKTY TOWARZYSZĄCE

- **Kowalewo Pomorskie, kościół par. p.w. św. Mikołaja** /rej. nr A1365/ Zbudowany w XIV w., przedłużony o 2 przęsła ok. 1600r. Odnawiany i barokizowany w XVIII w., z tego czasu wieża i kaplica. Ok.1900 gruntownie odnowiony z rekonstrukcją szczytu wschodniego. Murowany z cegły w wątku gotyckim, salowy na rzucie prostokąta, sześcioprzęsłowy.
- **Chelmonie, kościół par. p.w. św. Bartłomieja** /rej. nr A/363/ z I poł. XIV w., odnowiony w pocz. XVII w. i w latach 1862-65 kiedy zyskał charakter neogotycki. Kościół gotycki, Orientowany. Murowany z cegły w wątku gotyckim. Nawa czteroprzęsłowa, prezbiterium dwuprzęsłowe. Dzwonnica, drewniana, z II poł. XIX w. Plebania nr 26, murowana, z 3 ćw. XIX w.
- **Pluskowęsy, kościół par. p.w. św. Jana Chrzciciela** /rej. nr A/362/ Budowany dwuetapowo- prezbiterium w pocz. XIV w., nawa ok. poł. XIV w. Po pożarze w poł. XV w. odbudowany. Odnawiany w 1801r. Kościół gotycki, orientowany, murowany z

cegły w prezbiterium o wątku wendyjskim, w nawie o wątku gotyckim. Na planie wydłużonego prostokąta z kwadratowym prezbiterium i trzyprzęsłową nawą. Od kwadratową wieża od zachodu.

- **Srebrniki, kościół par. p.w. Matki Bożej Śnieżnej** /rej. nr A/351/ Początek budowy poł. XIII w.- z tego czasu prezbiterium, XIII/XIV w. budowa nawy i wieży. Odnowienie gmachu 1700 i 1902. Kościół gotycki. Orientowany. Murowany z kamienia narzutowego i cegły, częściowo otynkowany. Prezbiterium jednoprzęsłowe, nawa dwuprzęsłowa z kwadratową wieżą od zachodu. Plebania, murowana, z pocz. XX w.
- **Wielka Łąka, kościół par. p.w. śś Katarzyny i Małgorzaty** /rej. nr A/254/ Budowany od 142 r., konsekrowany 1494. Rozbudowany przez rodzinę Działowskich w 1861-63 r. Neogotycki z gotyckimi murami obwodowymi. Orientowany. Starsza nawa pięcioprzęsłowa, salowa, nowsze prezbiterium z kaplicą i zakrystią. Ogrodzenie cmentarza przykościelnego murowane z kapliczkami z 3 ćw. XIX w. Kostnica, przy kościele, murowana z 3 ćw. XIX w.
- **Rychnowo** Kaplica, katolicka , murowana, z 1938r.
Dawny zbór ewangelicki, ob. w zespole szkolnym, nr 53

2. CMENTARZE

Kowalewo	Cmentarz przykościelny otoczony murem Cmentarz parafialny katolicki, czynny Cmentarz ewangelicki Cmentarz
Bielsk	Cmentarz ewangelicki i katolicki, nieczynny od 1945 r.
Chełmonie	Cmentarz przykościelny, katolicki, nieczynny Cmentarz parafialny kat. z pocz. XX w, czynny Cmentarz ewangelicki i katolicki, z koń. XIX w., nieczynny od 1945 r.
Chełmoniec	Cmentarz ewangelicki, z koń. XIX w., nieczynny od 1945 r.

Kiełpiny	Cmentarz ewangelicki i katolicki, nieczynny od 1945 r.
Lipienica	Cmentarz ewangelicki, z pocz. XX w., nieczynny od 1945 r.
Nowy Dwór	Cmentarz ewangelicki
Pluskowęsy	Cmentarz przykościelny, par. kat., czynny Cmentarz ewangelicki i katolicki, z II poł. XIX w., nieczynny od 1945 r.
Pruska Łąka	Cmentarz ewangelicki i katolicki, z koń. XIX w., nieczynny od 1945 r.
Sierakowo	Cmentarz ewangelicki z koń. XIX w., nieczynny od 1945 r.
Srebrniki	Cmentarz przykościelny par. kat., czynny
Wielka Łąka	Cmentarz parafialny kat., z poł. XIX w., czynny
Wielkie Rychnowo	Cmentarz ewangelicki z pocz. XX w., nieczynny od 1945 r. Cmentarz komunalny, z pocz. XX w. Cmentarz par. katolicki, z pocz. X w., zamknięty w 1959 r. z powodu wys. poz. wód gruntowych

III. ZESPOŁY DWORSKO-PARKOWE

1. **Kowalewo Pom- ul. Odrodzenia 2-6**

Zespół pałacowo- parkowy Nowe Kowalewo z koń. XIX wieku.

Budynek dworski ob. szkolny z II poł. XIX w. przebudowywany w r. 1923. Dawna rządcówka z przełomu XIX i XX w. (nr 6) ob. pełni funkcję mieszkalną. Park podworski, typu krajobrazowego z okresu budowy, z okazałym różnogatunkowym starodrzewiem.

2. **Chelmonie**

Pałac murowany z końca XVIII w., przebudowywany w połowie XIX w., z parkiem krajobrazowym i obszarem dawnego folwarku. W parku drzewostan stu i stu pięćdziesięcioletni. Graniczy z terenem kościelnym.

3. Frydrychowo

Park krajobrazowy z II połowy XIX w. Na miejscu od dawna nieistniejącego dworu budynek mieszkalny z lat 70-tych XX w. Aleja drzew przy drodze dojazdowej do dawnego dworu stanowi jeden kompleks z parkiem.

4. Kiełpiny

Park podworski z końca XIX w.. Drzewostan parkowy ponad stuletni, w nim 8 pomnikowych dębów. Park graniczy z terenem szkolnym.

5. Lipienica

Park z II połowy XIX w., w nim pozostałości fundamentów dworskich. Założenie parkowe wraz z sadem przy drodze do Szewy stanowi jeden zespół.

6. Mlewiec

Zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem. Pałac murowany, z ok. połowy XIX w., wzniesiony w stylu neogotyckim, podobnie jak zabudowania folwarczne.

W parku okazy pomnikowych dębów.

7. Piątkowo

Zespół pałacowo –parkowy z połowy XIX w. Złożony z pałacu wzniesionego w 1850-1852r wg projektu Aleksandra Galla, oraz z parku krajobrazowego wkomponowanego w naturalny pejzaż pagórkowaty ze zbiornikami wodnymi, tereny folwarcznego i dróg dojazdowych.

8. Pluskowęsy

Zespół parku krajobrazowego i neogotyckiego dworu z połowy XIXw. W budynku zachowanym z zespołu gospodarczego remiza straży. Park b. zniszczony.

9. Pruska Łąka

Zespół pałacu oraz parku krajobrazowego z połowy XIXw., z towarzyszącymi ogrodami użytkowymi i zabudowaniami folwarku.

10. Szychowo

Zespół murowanego pałacu z II połowy XIXw., zabudowań gospodarczych i parku krajobrazowego.

11. Wielka Łąka

Zespół dworu z parkiem z XVIII w. Dwór przebudowany w II poł. XIX w. Wówczas powiększony park.

12. Elzanowo

zespół dworsko-parkowy z końca XIX w. z pozostałością zabudowy folwarcznej

13. Szewa

pozostałości zespołu dworsko-parkowego z II poł. XIXw.

14. Dylewo

Folwark należący do majątku Piątkowo. Pozostałości zespołu z końca XIXw.- dwór, zbudowania gospodarcze, nieduży park

15. Gapa

Folwark należący do majątku Chełmoniec. Pozostałości zespołu: dwór, zabudowania gospodarcze (i relikty parku z kon. XIXw.)

16. Napole

Folwark należący do majątku Gajewo. Pozostałości zespołu: dwór, zabudowania gospodarcze

IV. ZABYTKI TECHNIKI I KULTURY MATERIALNEJ

1. Kowalewo

- Relikty zamku krzyżackiego z XIVw. na wzgórzu,
- fragmenty obwodu murów miejskich z XIV-XVI w. z basztą narożną w części pd-wsch. miasta,
- zabudowania wodociągów, ul. Kościuszki 1, pow. 1910-1912,
- budynek gazowni, ul. Kościuszki 2, pow. 1898 r.,
- wieża ciśnień, ul. Strażacka, pow. w koń. XIX w.,

- zespół budynków młyńskich, ul. Toruńska 14, pow. pocz. XX w.,
- mleczarnia, ul. 23 Stycznia nr 13, pow. w 1899 r.,
- zespół zabudowań dworca kolejowego wraz z zespołem zieleni parkowej, aleją starodrzewia wzdłuż ul. Odrodzenia, z kapliczką w parku.

2. Wielka Łąka- Krupka Młyn

Młyn wodny z 1929 r., trzykondygnacyjny budynek z przybudówką, z wyposażeniem.

3. Elazanowo

nr 60, dawny młyn, murowany , z koń. XIX w.

4. Mlewo

nr 23, dawny młyn, murowany, z ok. 1900 r.

5. Sierakowo

Mleczarnia, murowana, z II poł. XIX w.

6. Rychnowo Wielkie

Stacja kolejowa na trasie Toruń-Iława. Budynki z ok. 1900 r.

7. Chełmoniec

Stacja kolejowa na trasie Kowalewo-Golub - Brodnica. Budynki z ok.1900 r.

8. Mariany

- Trzy budynki kolejowe zabudowań dróżnika, murowane, ok. 1900 r
- Wiadukt pocz. XX w.

9. Wielkie Rychnowo

- Budynki kolejowe mieszkalne, murowane, pocz. XX w. przy torach
- Budynek dworca, murowany, pocz. XX w.

V. SZKOŁY I ZESPOŁY POSZKOLNE

1. Kowalewo

ul. Jedności Robotniczej nr 6, powst. 1910-1912 r.

2. Bielsk

Nr 46, d. Szkoła, murowana, z koń. XIX w.

3. Chełmonie

Nr 6, szkoła, murowana, z ok. 1900 r.

4. Chełmoniec

Nr 12, d. Szkoła, murowana z przełomu XIX i XX w.

5. Lipienica

Nr 15, d. Szkoła, ob. bud. mieszkalny, murowana, z ok. 1900 r.

6. Kiełpiny

Nr 14, szkoła, murowana, 1907 r., ob. budynek mieszkalny

7. Mariany

Nr 15, szkoła, murowana, z koń. XIX w., ob. budynek mieszkalny

8. Mlewo

Nr 4, szkoła, murowana, z 1890 r.

9. Sierakowo

Nr 22, szkoła, murowana, koń. XIX w., ob. budynek mieszkalny

10. Srebrniki

Nr 36, szkoła, murowana, koń. XIX w.

11. Wielka Łąka

Szkoła, murowana, koń. XIX w.

12. Wielkie Rychnowo

- Nr 53 ,szkoła w dawnym zborze ewangelickim, obok dawna pastorówka (ob. budynek mieszkalny wielorodzinny)
- nr 122, d. szkoła z zabudowaniami gospodarczymi

VI. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Na terenie miasta i gminy istnieją stanowiska archeologiczne o formach eksponowanych w terenie. Są to grodzisko Chełmnie (C/62) i zespół osadniczy Napole (C/154/1,2,3).

Ponadto istnieje liczna grupa nieeksponowanych w terenie stanowisk i obszarów - ponad 420. Są to obszary zastrzegane do obserwacji archeologicznej. Ich lokalizacja na podstawie aktualnego AZP przedstawiona jest w załączonym spisie i na załączniku graficznym.

Poza zabytkami wymienionymi w prezentowanych grupach funkcjonalnych gmina posiada jeszcze inną zabudowę historyczną, w znacznej części mieszkalną, ujętą w gminnej ewidencji zabytków.

Grupa stanowisk i obszarów archeologicznych w gminie jest liczna, ponad 400. Ich lokalizacja na podstawie aktualnego AZP przedstawiona jest w załączonym spisie i na załączniku graficznym.

Dla aktualnego poznania zasobów zabytkowych należy sprawdzać spis zabytków rejestrowych i spis wojewódzkiej ewidencji zabytków, prowadzone przez WUOZ w Toruniu.

MIASTO I GMINA KOWALEWO POMORSKIE
obiekty wpisane do rejestru zabytków
stan na dzień 05. września 2008 r.

Miejscowość	Obiekt/Adres	Czas powstania	Data decyzji	Nr rejestru	Uwagi
CHEŁMONIE	Kościół paraf. p.w. Św. Bartłomieja z urządzeniem wnętrza	XIV w.	22.04.1930.	A/363	d. nr woj. toruńskiego A/119/51
CHEŁMONIE	Grodzisko		18.12.1967.	C/62	d. nr woj. toruńskiego C/67/34
KOWALEWO POMORSKIE	Kościół paraf. p.w. Św. Mikołaja z urządzeniem wnętrza	XIV/XV w.	19.03.1930.	A/365	d. nr woj. toruńskiego A/122/42
KOWALEWO POMORSKIE	Mury miejskie	XIV w.	18.10.1934.	A/145/63	
KOWALEWO POMORSKIE	Zamek - ruiny	XIV w.	10.10.1934.	A/150/66	
KOWALEWO POMORSKIE	Zajazd, ob. budynek Urzędu Miejskiego, pl. Wolności 1	1912	03.06.1996.	A/83	d. nr woj. toruńskiego A/678
KRUPKA	Młyn wodny	1929	29.09.1980.	A/360	
NAPOLE	Zespół osadniczy		03.12.1965. 05.10.2000.	C/154/1	d. nr woj. toruńskiego C/38/25 d. nr woj. kuj.-pom. A/28
NAPOLE	j.w.		j.w.	C/154/2	j.w.
NAPOLE	j.w.		j.w.	C/154/3	j.w.
PIĄTKOWO	Zespół pałacowo-parkowy wraz z terenem w granicach działek nr 1/3, 1/4, 1/8 - pałac	2 poł. XIX w.	20.10.1994.	A/106/1	d. nr woj. toruńskiego A/658/1
PIĄTKOWO	j.w. – oficyna	j.w.	j.w.	A/106/2	j.w. A/658/2

PIĄTKOWO	j.w. - park	j.w.	j.w.	A/106/3	j.w. A/658/3
PLUSKOWĘSY	Kościół paraf. p.w. Św. Jana Chrzciciela z urządzeniem wnętrza	XIV w.	22.04.1930.	A/362	d. nr woj. toruńskiego A/124/43
PLUSKOWĘSY	Dwór	4 ćw. XIX w.	22.02.1980.	A/910/1	d. nr woj. toruńskiego 347
PLUSKOWĘSY	Park	j.w.	26.11.1984.	A/910/2	d. nr woj. toruńskiego 450
SREBRNIKI	Kościół paraf. p.w. Matki Boskiej Śnieżnej	pocz. XVIII w.	13.07.1936.	A/351	d. nr woj. toruńskiego A/201/104
SZYCHOWO	Dwór	ok. 1890	21.02.1980.	A/1252/1	d. nr woj. toruńskiego 346
SZYCHOWO	Park o pow. 1,17 ha	k. XIX w.	26.11.1984.	A/1252/2	d. nr woj. toruńskiego 456
WIELKA ŁĄKA	Kościół paraf. p.w. ŚŚ. Katarzyny i Małgorzaty	XIII/XIV w., 1861-1863	07.07.1980.	A/254	d. nr woj. toruńskiego A/351

Gmina Kowalewo Pomorskie
Spis zabudowy historycznej ujętej
w ewidencji wojewódzkiej

miejsowość	nr	nazwa zabytku	opis	uwagi
Bielsk	22	dom	mur., cegła, kon. XIXw.	
	24a	dom	mur., pocz.XXw.	
	41	dom	mur.,kon. XIXw.	
	42	dom	mur., cegła XIX/XXw.	
	44	bud.gospodarczy	mur., kon. XIXw.	
	45	dom	mur., cegła, kon. XIXw	
	46	d. szkoła	mur., kon. XIXw.	
	46	bud gosp. przy szkole	mur., kon. XIXw/	
	47	dom	mur., XIX/XXw.	
		dworek		
Borówno	18	dom	mur., kon. XIXw.	
Gapa	2	bud. gospodarczy-dawna obora	mur., kon. XIXw.	
	3	Bud. Gospodarczy-obora	Mur., kon. XIXw.	
	4	obora	Mur., kon. XIXw.	
	5	Dom-dawny czworak	Mur., kon. XIXw.	
		dom rządcy	Mur., kon. XIXw.	
		dwór	Mur., kon. Xiw.	

Chelmonie	2	dom	Mur., XIX/ XXw.	
	6	szkoła	Mur., ok.1900	Dz. 132/40
	26	plebania	Mur., 3 ćw. XIXw.	
	29	dom	Mur., I poł. XIXw.	
	30	dom	Mur., XIX/XXw.	
		bud. gospodarczy	Mur., cegła, XIX/XXw.	
		pałac	Mur., XVIII, przebud. Poł.XIXw	
R		kościół par.	Mur., pocz. XIVw.,1862-65	Pw. Św. Barłomieja,rej.51
		dzwonnica	Drewniana, II poł.XIX w.	
Chelmoniec	12	d. szkoła	Mur., XIX/XXw.	
	12	Bud. gospod.	Mur., XIX/XXw.	przy szkole
	30	Bud. mieszk- gospodarczy	Mur., kon. XIXw.	
	32	dom	Mur., pocz. XXw.	
	37	dom	Mur., XIX/XXw.(przebud.)	
	38	d. kuźnia	Mur., ok.1850	
	54	dom	Mur., kon. XIXw	Dekor. sztuk. eklektyczne
	55	Bud. mieszk.-gosp.	Mur., II poł. XIXw.	
		dwór	Mur., poł. XIXw.	
		Remiza OSP	Mur., pocz. XXw.	
		Stacja kolei PKP z bud. gospod.	Mur., ok. 1900	Dz. 31/1
Elzanowo	28	dom	Mur., ok. 1900	
	60	d. młyn	Mur., kon. XIXw.	
		spichlerz	Mur., XIX/XXw.	Wł. GS Kowalewo Pom.
Józefat	2	dom	Mur., XIX/XXw.	
	4	dom	Mur., kon. XIXw.	
Lipienica	15	d. szkoła, ob. mieszkalny	Mur., 1900	Dz. 15/3
	15	Bud. gospod.	Mur., I ćw. XXw.	przy szkole
		d.dwór	Mur., kon. XIXw.	
		d. szkoła ob. remiza OSP	Mur., ok.1900	
Kiełpiny	14	szkoła	Mur., 1907	Dz.85/3
		d. dwór, ob. szkoła	Mur., kon. XIXw.	
Mariany	15	szkoła	Mur., kon. XIXw.	Dz. 314
		Dom dróżnika 1	Mur., ok. 1900	
		Dom dróżnika 2	Mur., ok. 1900	
		Dom dróżnika 3	Mur., ok.1900	
		wiadukt	Pocz. XXw.	

Mlewiec	1	d. dom pracowników folwarku	Mur., IV ćw. XIXw.	PGR Kowalewo
	3	d. stajnia, ob. obora	Mur., IV ćw. XIXw.	PGR Kowalewo
	4	Bud.gosp.pracowników folwarku	Mur., IV ćw. XIXw.	PGR Kowalewo
	6	Bud.gosp.pracowników folwarku	Mur., IV ćw. XIXw	PGR Kowalewo
		d. stodoła, ob. owczarnia i magazyn	Mur., IV ćw. XIXw	PGR Kowalewo
		d. stajnia, ob. obora	Mur., IV ćw. XIXw	PGR Kowalewo
		d. dwór	Mur., IV ćw. XIXw	PGR Kowalewo
Mlewo	2	dom	Mur., I poł. XIXw.	
	4	szkoła	Mur., 1890	Dz. 248/4
	12	dom	Mur., poł. XIXw.	
	23,24	d. młyn		dz. 43, ruina
	77	dom	Mur., po 1900	
Nowy Dwór	22	dom	Mur., I poł.XXw.	
	34	dom	Mur., I poł.XXw.	
		Dom dróżnika	Mur., I poł. XXw.	
		bunkier	Beton, data ?????	
Piątkowo	1	obora	Mur., IV ćw. XIXw.	
	3	Dom ogrodnika	Mur., IV ćw. XIXw.	
	5	Dom pracowników folwarku	Mur., IV ćw. XIXw.	
	7	Dom, d. sześciorek	Mur., IV ćw. XIXw.	
	10	Obora pracowników folwarku	Mur., IV ćw. XIXw.	
		dom rządcy	Mur., IV ćw. XIXw.	
		gorzelnia	Mur., 1896	
		obora	Mur., IV ćw. XIXw.	
R		pałac	Mur., 1850-1852	Nr rej.A/ 106/1-3
		d.oficyna	Mur., poł. XIXw.	
		Park przypałacowy	XIXw	
Pluskowęsy	24	pocztą, d.dwór	Mur., poł. XIXw	Nr rej. 347
R		Park dworski	Poł. XIXw.	Nr rej. 450
	48	dom	Mur., kon. XIXw.	
	51	Bud.mieszkalno-gosp.	Mur. Kon. XIXw.	
R		Kościół par.	Mur., poł. XIXw.	Pw. Św. Jana Chrzciciela, Nr rej. 43
Pruska Łąka	3	Dom, d. czworak	Mur., IV cw. XIXw.	
	4	Dom, d. dwojak	Mur., 1907	
	27	dom	Mur., kon. XIXw.	
		d. Kuźnia, ob. remiza OSP	Mur., IV cw. XIXw.	
		szkoła	Mur., kon. XIXw.	
		Budynek gosp.	mur., kon. XIXw.	Przy szkole

		d. pałac	Mur., II poł. XIXw.	
Sierakowo	7	dom	Drewniany, 1860	
	22	Szkoła	mur., kon. XIXw.	Dz. 108/3
	67(65)	dom	Drewniany, poł. XIXw.	
	70	dom	Mur., 60-te lata XIXw.	
		mleczarnia	Mur., 60-te lata XIXw.	
		Dom przy mleczarni	Mur., 60-te lata XIXw.	Dz. 99/2
		dom	Mur., XIX/X	Z niskim dachem z papą
		dom	Mur., XIX/X	Z wystawką z blachodachówką
Srebrniki		Kościół par.	Mur., II poł. XIIIw., XIII/XIV, 1700, 1902	Nr rej. 104
R		plebania	Mur, po 1900	
	1	magazyn	Mur., IV ćw. XIXw	
	36	szkoła	Mur., kon. XIXw.	Dz. 248/5
Szychowo		d. dwór	Mur., lata 60-te XIXw.	Nr rej. 346
R	1	obora	Mur., IV cw. XIXw.	
	2	bud. mieszk.-gosp.	Mur., IV cw. XIXw.	
Wielka Łąka	1	Magazn, stelmacharnia, kuźnia	Mur., IV ćw. XIXw.	
	3	Obora, d. owczarnia	Mur., IV ćw. XIXw	
	7	d. karczma	Mur., poł. XIXw.	
	27	Dom, d. dwojak	Mur., IV ćw. XIXw	Dz. 34/12
	29	Dom, d. czworak	Mur., 1906	
		d. dwór, ob. biurowy, mieszkalny	Lata 20-te XXw.	
		spichrz	Mur., 1916	
		Owczarnia, d. obora	Mur., 1929	
		szkoła	Mur., kon. XIXw.	
		Młyn wodny	Mur., 1929	Krupka, nr rej. 360
		Kościół par.	Mur., 1866-1868	p.w. Św. Katarzyny, nr rej. 351
		kostnica	Mur., III ćw. XIXw.	Przy kościele
		ogrodzenie	Mur., z kapliczkami, III ćw. XIXw.	
Zapluskowęsy	3	dom	Mur., kon. XIXw.	
	13	dom	Mur., Kon. XIXw.	
		Bud. mieszkalno-gosp.	Mur., pocz. XXw.	W zespole 1

		dom	Mur., kon. XIXw.	W zespole 2
		dom	Mur., XIX/XX	Tynkowany, z wystawką, opaski ceglane
Rychnowo Wielkie	5	dom	Mur., XIX/XX	
	6	dom	Mur., kon. XIX	
	50	dom	Mur., kon. XIX	
	65	dom	Mur, szachulec, poł. XIX	
	66	dom	Mur., kon. XIX	
	80	dom	Mur., pocz. XX	
	127	dom	Mur., pocz. XX	
	128	dom	Mur., pocz. XX	
		d. dwór	Mur., poł.XVIII i XIX	
		kaplica	Mur., 1938	
		Bud. mieszkalny kolejowy	mur	Przy torach
		Dom dróżnika z bud. gospod.	Mur., ok. 1900	biały
		dom	Mur., 1929	Z wystawką, cz. Tynk.
		dom	Mur. 1937	
		dom	Mur. 1939	
		dom	Mur.pocz. XX	Cegła, pod eternitem, z wystawką
		dom	Mur., pocz. XX	Na rozdrożu, cegłe, dachówka betonowa
		Zagroda: dom + gosp.	Mur.,	Tynk, dachówka
	96	poczta	Mur., po 1900	Dz. 369
	51	dom	Mur., ok.1900	
	122	d.szkoła	Mur., ok. 1900	Dz. 107/4
		d. kościół poewangelicki, ob. szkoła	Mur., I ćw. XX, przeb. lata 50te XX	
		Bud. dworcowy PKP	Mur., pocz. XX	Tynkowany, długi, przy torach

Miasto Kowalewo Pomorskie
Spis zabudowy historycznej ujętej
w ewidencji wojewódzkiej

I.p.	obiekt	adres	datowanie	nr działki
1.	dom, mur.	ul. Brodnicka nr 1	ok. 1890 r.	
2.	budynek, mur.	ul. Brodnicka nr 2	ok. 1890 r.	
3.	dom, mur.	ul. Brodnicka nr 4	ok. 1920 r.	
4.	dom, mur.	ul. Brodnicka nr 6	po 1900 r.	
5.	dom, mur.	ul. Brodnicka nr 14	ok. 1890 r.	
6.	dom, mur.	ul. Batalionów Chłopskich nr 12	k. XIX w.	
7.	dom, mur.	ul. Batalionów Chłopskich nr 16/18	1926 r.	
8.	kamienica, mur.	ul. Chopina nr 1	po 1900 r.	
9.	dom, mur.	ul. Chopina nr 2	k. XIX w.	
10.	dom, mur.	ul. Chopina nr 7	k. XIX w.	
11.	dom, mur.	ul. Chopina nr 8	k. XIX w.	
12.	dom, mur.	ul. Chopina nr 9	XIX/XX w.	
13.	dom, mur.	ul. Chopina nr 10	pocz. XX w.	
14.	dom, mur.	ul. Chopina nr 12-14	k. XIX w.	
15.	dom, mur.	ul. Chopina nr 18	ok. 1920 r.	
16.	dom, mur.	ul. Chopina nr 31	k. XIX w.	
17.	dom, mur.	ul. Dworcowa nr 1	ok. 1905 r.	
18.	dom, mur.	ul. Dworcowa nr 3	ok. 1905 r.	
19.	dom, mur.	ul. Dworcowa nr 5	1901 r.	
20.	budynek gospodarczy, mur.	ul. Dworcowa nr 5	ok. 1905 r.	
21.	dom, mur.	ul. Dworcowa nr 7	ok. 1905 r.	
22.	dom, mur.	ul. Dworcowa nr 9	ok. 1905 r.	
23.	dom, mur.	ul. Jedności Robotniczej nr 3	po 1900 r.	
24.	zabudowania gospodarcze, mur.	ul. Jedności Robotniczej nr 3	k. XIX w.	
25.	dom, mur.	ul. Jedności Robotniczej nr 4	pocz. XX w.	
26.	Zespół Szkół Zawodowych, mur.	ul. Jedności Robotniczej nr 6	pocz. XX w.	
27.	Woj. Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji, mur.	ul. Kościuszki nr 1a	I. 1910-1912	
28.	Gazownia, mur.	ul. Kościuszki nr 2	1898 r.	
29.	Wodociągi, mur.	ul. Kościuszki nr 2	I. 1910-1912	
30.	dom, mur.	ul. Krótka nr 3	k. XIX w.	

31.	dom, mur.	ul. Krótka nr 4	k. XIX w.	
32.	dom, mur.	ul. Krótka nr 6	ok. 1920 r.	
33.	dom, mur.	ul. 1 Maja nr 1	k. XIX w.	
34.	dom, mur.	ul. 1 Maja nr 2	ok. 1930 r.	
35.	dom, mur.	ul. 1 Maja nr 3	XIX/XX w.	
36.	dom, mur.	ul. 1 Maja nr 4	I. 20-te XX w.	
37.	dom, mur.	ul. 1 Maja nr 5	4 ćw. XIX w.	
38.	dom, mur.	ul. 1 Maja nr 11	k. XIX w.	
39.	dom, mur.	ul. Młyńska nr 2	k. XIX w.	
40.	pałac, ob. budynek szkolny	ul. Odrodzenia nr 2 (4)	2 poł. XIX w., przebud. ok. 1923 r.	
41.	dom, ob. internat Zespołu Szkół Zawodowych	ul. Odrodzenia nr 3	pocz. XX w.	
42.	dom, mur.	ul. Odrodzenia nr 7	pocz. XX w.	
43.	Sąd Grodzki, ob. internat szkolny, mur.	ul. Odrodzenia nr 5	1914 r.	
44.	Rządcówka, ob. dom mieszkalny, mur. (zespół pałacowo- parkowy Nowe Kowalewo)	ul. Odrodzenia nr 6	XIX/XX w.	
45.	dom, mur.	ul. Odrodzenia nr 8	po 1900 r.	
46.	dom, mur.	ul. Odrodzenia nr 10	I. 20-te XX w.	
47.	dom, mur.	ul. Odrodzenia nr 12	po 1900 r.	
48.	dom, szach./mur.	ul. Odrodzenia nr 23	XIX/XX w.	
49.	dom, mur.	ul. Odrodzenia nr 54	I. 20-te XX w.	
50.	dom, mur.	ul. Ogrodowa nr 1	pocz. XX w.	
51.	dom, mur.	Pl. 700-lecia nr 1	XIX/XX w.	
52.	kamienica, mur.	Pl. 700-lecia nr 2	3 ćw. XIX w.	
53.	kamienica, mur.	Pl. 700-lecia nr 3	2 poł. XIX w.	
54.	dom, mur.	Pl. 700-lecia nr 4	2 poł. XX w.	
55.	dom, mur.	Pl. 700-lecia nr 5	4 ćw. XIX w.	
56.	kamienica, mur.	Pl. 700-lecia nr 6	4 ćw. XIX w.	
57.	kamienica, mur.	Pl. 700-lecia nr 7	4 ćw. XIX w.	
58.	kamienica, mur.	Pl. 700-lecia nr 8	2 poł. XIX w.	
59.	dom, mur.	Pl. 700-lecia nr 9	I. 60-te XIX w.	
60.	dom, mur.	Pl. 700-lecia nr 10	po 1900 r.	
61.	dom, mur.	Pl. 700-lecia nr 11	po 1900 r.	
62.	kamienica, mur.	Pl. 700-lecia nr 12	4 ćw. XIX w.	
63.	kamienica, mur.	Pl. 700-lecia nr 13	po 1900 r.	

64.	dom, mur.	Pl. 700-lecia nr 15	4 ćw. XIX w.	
65.	kamienica, mur.	Pl. 700-lecia nr 16	4 ćw. XIX w.	
66.	kamienica, mur.	Pl. 700-lecia nr 17	4 ćw. XIX w.	
67.	dom, mur.	Pl. 700-lecia nr 19/18	k. XIX w.	
68.	kamienica, mur.	Pl. 700-lecia nr 20	3 ćw. XIX w.	
69.	kamienica, mur.	Pl. 700-lecia nr 21	k. XIX w.	
70.	kamienica, mur.	Pl. 700-lecia nr 22	4 ćw. XIX w.	
71.	dom, mur.	Pl. 700-lecia nr 23	1 ćw. XX w.	
72.	plebania, mur.	Pl. 700-lecia nr 24	k. XIX w.	
73.	dom, mur.	Pl. 700-lecia nr 25	2 poł. XIX w.	
74.	dom, mur.	Pl. 700-lecia nr 26	4 ćw. XIX w.	
75.	wieża ciśnień, mur.	ul. Strażacka	k. XIX w.	
76.	dom, mur.	ul. Strażacka nr 6	pocz. XX w.	
77.	dom, mur.	ul. 23-Stycznia nr 3	po 1900 r.	
78.	dom, mur.	ul. 23-Stycznia nr 9	pocz. XX w.	
79.	mleczarnia, mur.	ul. 23-Stycznia nr 13	1899 r.	
80.	kamienica, mur.	ul. 23-Stycznia nr 14	4 ćw. XIX w.	
81.	dom, mur.	ul. 23-Stycznia nr 15	k. XIX w.	
82.	dom, mur.	ul. 23-Stycznia nr 19	pocz. XX w.	
83.	dom, mur.	ul. Szpitalna nr 1	ok. 1920 r.	
84.	dom, mur.	ul. Szpitalna nr 2	pocz. XX w.	
85.	dom, mur.	ul. Szpitalna nr 3	ok. 1920 r.	
86.	dom, mur.	ul. Szpitalna nr 4	k. XIX w.	
87.	dom, szach./mur.	ul. Szpitalna nr 5	1 poł. XIX w.	
88.	dom, mur.	ul. Szpitalna nr 15	ok. 1920 r.	
89.	kamienica, mur.	ul. Szpitalna nr 21	1910 r.	
90.	dom, mur.	ul. Szpitalna nr 25	pocz. XX w.	
91.	dom, mur.	ul. Toruńska nr 1	I. 20-te XX .	
92.	dom, mur.	ul. Toruńska nr 2	3 ćw. XIX w.	
93.	dom, mur.	ul. Toruńska nr 4	po 1900 r.	
94.	kamienica, mur.	ul. Toruńska nr 5	k. XIX w.	
95.	dom, mur.	ul. Toruńska nr 7	2 poł. XIX w.	
96.	dom, mur.	ul. Toruńska nr 8	2 poł. XIX w.	
97.	dom, mur.	ul. Toruńska nr 10	1 poł. XIX w.	
98.	kamienica, mur.	ul. Toruńska nr 11	4 ćw. XIX w.	
99.	dom, mur.	ul. Toruńska nr 12	ok. 1890 r.	
100.	kamienica, mur.	ul. Toruńska nr 14	3 ćw. XIX w.	
101.	d. młyn, mur.	ul. Toruńska nr 14	pocz. XX w.	
102.	budynek gospodarczy przy d. młynie	ul. Toruńska nr 14	pocz. XX w.	
103.	dom, mur.	ul. Toruńska nr 23	4 ćw. XIX w.	
104.	dom, mur.	ul. Toruńska nr 25	pocz. XX w.	
105.	dom, mur.	ul. Toruńska nr 27	po 1900 r.	
106.	dom, mur.	Pl. Wolności nr 2	k. XIX w.	

107.	dom, mur.	Pl. Wolności nr 3	pocz. XX w.	
108.	dom, mur.	Pl. Wolności nr 4	ok. 1920 r.	
109.	dom, mur.	Pl. Wolności nr 5	ok. 1920 r.	
110	dom, mur.	Pl. Wolności nr 6	ok. 1920 r.	
111.	dom, mur.	Pl. Wolności nr 7/8	pocz. XX w.	
112.	dom, mur.	Pl. Wolności nr 9/10	pocz. XX w.	

Stanowiska archeologiczne

1. Bielsk

28 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 37 – 46,

2. Borówno

18 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 37 – 45,

3. Chełmonie

4 stanowiska archeologiczne na obszarze AZP 37 – 46,

15 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 38 – 46

4. Chełmoniec

22 stanowiska archeologiczne na obszarze AZP 37 -46,

5 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 37 – 47,

9 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 38 – 46,

5. Elanowo

11 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 37 – 46,

4 stanowiska archeologiczne na obszarze AZP 38 – 46,

6. Frydrychowo

14 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 37 – 46,

4 stanowiska archeologiczne na obszarze AZP 36 – 46,

7. Kiełpiny

2 stanowiska archeologiczne na obszarze AZP 37 – 47,

8. Lipienica

3 stanowiska archeologiczne na obszarze AZP 38 – 46,

9. Mariany

7 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 37 – 46,

10. Mlewo

29 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 36 – 45,

13 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 37 – 45,

- 11. Mlewiec**
17 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 37 – 45,
- 12. Napole**
7 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 37 – 46,
7 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 37 – 47,
- 13. Nowy Dwór**
22 stanowiska archeologiczne na obszarze AZP 37 – 45,
- 14. Piątkowo**
2 stanowiska archeologiczne na obszarze AZP 37 -47,
- 15. Pluskowęsy**
2 stanowiska archeologiczne na obszarze AZP 37 – 46,
9 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 37 – 47,
- 16. Pruska Łąka**
13 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 38 – 45,
2 stanowiska archeologiczne na obszarze AZP 38 – 46,
- 17. Sierakowo**
9 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 37 – 46,
9 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 36 – 46,
- 18. Srebrniki**
25 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 36 – 45,
3 stanowiska archeologiczne na obszarze AZP 37 – 45,
4 stanowiska archeologiczne na obszarze AZP 37 – 46,
8 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 36 – 46,
- 19. Szewa**
1 3 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 38 – 46,
- 20. Szychowo**
6 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 37 – 46,
- 21. Wielka Łąka**
18 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 38 – 45,
16 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 38 – 46,
- 22. Wielkie Rychnowo**
33 stanowiska archeologiczne na obszarze AZP 37 – 45,

23. Zapluskowęsy

11 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 37 – 46.

W trybie sporządzania planów miejscowych i ustalania warunków zabudowy zasady zagospodarowania w lokalizacjach obejmujących stanowiska archeologiczne należy uzgodnić z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Toruniu.

6. Zagrożenia bezpieczeństwa ludności i jej mienia

Brak na terenie gminy większych zakładów przemysłowych eliminuje zagrożenia środowiska związane z procesami przemysłowymi. Ważnym źródłem zagrożenia (w przypadku awarii) stanowi transport kolejowy - wyciek substancji chemicznych z transportu, który odbywa się na linii kolejowej nr 353 Poznań - Skandawa (przewóz m. in. substancji ropopochodnych, kwasów, wodorotlenku sodowego, chloru) i drogowy materiałów niebezpiecznych, w tym głównie przewóz paliw płynnych autocysternami. Natężenie ruchu drogowego jest duże (drogi o znaczeniu krajowym), w związku z czym, istnieje zagrożenie skażenia środowiska przyrodniczego substancjami ropopochodnymi.

Lokalne zagrożenia mogą stwarzać niewłaściwie składowane i stosowane środki ochrony roślin

7. Potrzeby i możliwości rozwoju gminy

a) Uwarunkowania stanowiące podstawę rozwoju gminy

- Dobre gleby,
- Położenie geograficzne (droga nr 15),
- Rolnictwo rozwinięte na stosunkowo wysokim poziomie,
- Wzrastający areał gospodarstw rolnych,
- Wyznaczone tereny pod budownictwo.
- korzystne powiązania komunikacyjne z największymi miastami województwa, stwarzające łatwy dostęp mieszkańców do urzędów administracji rządowej, samorządowej szczebla wojewódzkiego, powiatowego oraz innych usług wyższego rzędu,
- przebieg ciągów komunikacyjnych, jak:

- znaczenia krajowego - droga krajowa nr 15,
- znaczenia regionalnego,
- trwale zainwestowanie o różnorodnych funkcjach,
- skuteczna działalność władz lokalnych, instytucji i społeczeństwa na rzecz promocji gminy.

b) Uwarunkowania ograniczające rozwój gminy

- Brak szerszego wykorzystania i promocji walorów przyrodniczo-krajobrazowych,
- Brak rezerwy terenów objętych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego na cele mieszkaniowe, inwestycyjne - usługowe, produkcyjno-usługowe z jednoczesnym zapewnieniem infrastruktury technicznej,
- Zły stan zasobów mieszkaniowych, w tym niewystarczająca potrzebom liczba mieszkań,
- Niedoinwestowanie w zakresie kanalizacji,
- Słaba lesistość,
- Niska liczba ofert na lokalnym rynku pracy,
- Mała dostępność atrakcyjnych turystycznie akwenów wodnych,
- Zły stan czystości rzek i jezior,
- Brak parkingu dla TIR-ów (droga nr 15),
- Brak czynników stwarzających warunki przyciągania inwestorów (tereny, podatki, infrastruktura),
- Zły stan dróg wiejskich,
- Zbyt mały procent dochodów gminy przeznaczonych na inwestycje,
- Niedoinwestowanie w zakresie gazyfikacji gminy i miasta.

8. Stan prawny gruntów

Wyszczególnienie	Miasto Kowalewo Pomorskie		Gmina Kowalewo Pomorskie	
	pow. w ha	%	pow. w ha	%
Grunty SP z wyłączeniem przekazanych w użytkowanie wieczyste	24	5,39	1422	10,43
Grunty SP przekazane w użytkowanie wieczyste	19	4,27	24	0,18
Grunty spółek SP, przedsiębiorstw państwowych, i innych państwowych osób prawnych	0	0,00	27	0,20

Grunty gmin i związków międzygminnych z wyłączeniem oddanych w użytkowanie wieczyste	67	15,06	366	2,68
Grunty gmin i związków międzygminnych przekazanych w użytkowanie wieczyste	18	4,04	7	0,05
Grunty, które są własnością samorządowych osób prawnych, oraz grunty, których właściciele są nieznani	0	0,00	0	0,00
Grunty osób fizycznych	298	66,97	10945	80,28
Grunty spółdzielni	3	0,67	2	0,01
Grunty kościołów związków wyznaniowych	4	0,90	194	1,42
Wspólnoty gruntowe	0	0,00	0	0,00
Grunty powiatów z wyłączeniem gruntów oddanych w użytkowanie	12	2,70	0	0,00
Grunty powiatów przekazane w użytkowanie wieczyste	0	0,00	0	0,00
Grunty województw z wyłączeniem oddanych w użytkowanie	0	0,00	0	0,00
Grunty województw przekazane w użytkowanie wieczyste	0	0,00	0	0,00
Grunty będące przedmiotem własności i władania osób innych niż wymienione wyżej	0	0,00	647	4,75
Powierzchnia ewidencyjna	445		13634	
Powierzchnia wyrównawcza	0		41	
Powierzchnia geodezyjna	445		13675	

Źródło: dane Urzędu Miasta w Kowalewie Pomorskim

Większość gruntów w gminie jak i w mieście stanowią grunty osób fizycznych, do których należy kolejno 67% powierzchni miasta oraz 80% powierzchni gminy. Udział Skarbu Państwa w ogólnej powierzchni miasta sięga 10%, a w przypadku gminy udział ten wynosi 11%. Do tej grupy należy również większość kompleksów leśnych gminy. Jednak w sytuacji, w której grunty leśne obejmują około 6% obszaru gminy należy zauważyć, iż własność Skarbu Państwa stanowią ciągle użytki rolne pozostające w zarządzie Agencji Nieruchomości Rolnych, zajmujące około 5% powierzchni gminy. W najbliższych latach należy spodziewać się przejmowania przedmiotowych gruntów przez podmioty prywatne. Analizując strukturę własnościową na terenie miasta należy zwrócić uwagę na stosunkowo wysoki udział własności gminnej, który w przypadku miasta wynosi 19,1%.

9. Występowanie obiektów i terenów chronionych na podstawie przepisów odrębnych

Na terenie miasta i gminy Kowalewo Pomorskie występują obszary objęte prawną ochroną na podstawie:

- ustawy o ochronie przyrody (zgodnie z pkt. 3 niniejszego opracowania),
- ustawy o lasach,

- ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych,
- ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami (zgodnie z pkt. 5 niniejszego opracowania),
- ustawy prawo wodne.

10. Występowanie obszarów naturalnych zagrożeń geologicznych

Na terenie gminy nie występują obszary naturalnych zagrożeń geologicznych

11. Występowanie udokumentowanych złóż kopalin oraz zasobów wód podziemnych

Na terenie gminy udzielono następujących koncesji na wydobywanie kopaliny pospolitej – kruszywa naturalnego ze złożeń:

Nr Koncesji / znak sprawy/ data wydania	Organ wydający koncesję	Nazwa złoża/ Miejscowość/ nr działki/	Powierzchnia	Data ważności
OŚ.IV.7521-14/95 z dnia 1.06.1995 r.	Urząd Wojewódzki w Toruniu	„Nowy Dwór” Nowy Dwór dz. nr 104/2	5,0 ha	30.06.2015 r.
OS.7510-12/2006 z dnia 13.10.2006 r.	Starosta Golubsko- Dobrzyński	„Nowy Dwór II” Nowy Dwór dz. nr 19/3	1,97 ha	31.12.2020 r.
OS.7510-2/07/08 z dnia 14.03.2008 r.	Starosta Golubsko- Dobrzyński	„Sierakowo I” Sierakowo dz. nr 62/2 i 65	1,98 ha	31.12.2018 r.
OS.7510-3/07/08 z dnia 14.03.2008 r.	Starosta Golubsko- Dobrzyński	Pruska Łąka dz. nr 6/7 i 6/8	1,68 ha	31.12.2017 r.
Nr 153/W/08 ŚG.III.tk.751- 1/49/07/08 z dnia 01.04.2008 r.	Urząd Marszałkowski Woj. Kuj.-Pom.	„Nowy Dwór II” Nowy Dwór dz. nr 19/3, 104/7	7,8 ha	31.12.2022 r.

Źródło: dane UM w Kowalewie Pomorskim

Decyzją znak: ŚG-V.7427.8.2017 z dnia 05.06.2017 r. Marszałek Województwa Kujawsko-Pomorskiego zatwierdził dokumentację geologiczną złoża kruszywa naturalnego „MLEWO V” obejmującego tereny działek oznaczonych nr geod. 200 i 201/3 położonych w obrębie ewidencyjnym Mlewo.

12. Występowanie terenów górniczych wyznaczonych na podstawie przepisów odrębnych

Na terenie gminy Kowalewo Pomorskie – obowiązują następujące tereny górnicze

Nr rejestru	Koncesja	Nazwa	Data dec. ost.	stan	
XLIII/1/6	OS.IV.7521-14/95	Nowy Dwór	1995-06-01	aktualny	OŚ.IV.7521-14/95
10-2/3/201	153/W/08 [ŚG.III.tk.751-1/49/0]	Nowy Dwór II/A	2008-04-01	aktualny	153/W/08 [ŚG.III.tk.751-1/49/0]
10-2/3/201	153/W/08 [ŚG.III.tk.751-1/49/0]	Nowy Dwór II/B	2008-04-01	aktualny	153/W/08 [ŚG.III.tk.751-1/49/0]

(wg. danych Okręgowego Urzędu Górniczego w Poznaniu)

Nazwa obszaru górniczego	Nowy Dwór
Nr rejestru	XLIII/1/6
Uwagi	OG wpisano do rejestru 08.02.1996 r.
Decyzja	OŚ.IV.7521-14/95
z dnia	1995-06-01
wydana przez	Wojewoda - UW w Toruniu
Termin ważności	2015-06-30
Status OG	aktualny
Koncesja eksploatacyjna	OS.IV.7521-14/95
wydana przez	Wojewoda - UW w Toruniu
Data wydania koncesji	1995-06-01
Termin ważności	2015-06-30
Teren górniczy	Nowy Dwór
Data wpisu	1996-02-13

Nazwa obszaru górniczego	Nowy Dwór II/A
Nr rejestru	10-2/3/201
Uwagi	
Decyzja	153/W/08 [ŚG.III.tk.751-1/49/0
z dnia	2008-04-01
wydana przez	Marszałek Wojew. Kujawsko-Pomorskiego
Termin ważności	2022-12-31
Status OG	aktualny
Koncesja eksploatacyjna	153/W/08 [ŚG.III.tk.751-1/49/0
wydana przez	Marszałek Wojew. Kujawsko-Pomorskiego
Data wydania koncesji	2008-04-01
Termin ważności	2022-12-31
Teren górniczy	Nowy Dwór II/A
Data wpisu	2008-07-11

Nazwa obszaru górniczego	Nowy Dwór II/B
Nr rejestru	10-2/3/201
Uwagi	
Decyzja	153/W/08 [ŚG.III.tk.751-1/49/
z dnia	2008-04-01
wydana przez	Marszałek Wojew. Kujawsko-Pomorskiego
Termin ważności	2022-12-31

Status OG	aktualny
Koncesja eksploatacyjna	153/W/08 [ŚG.III.tk.751-1/49/
wydana przez	Marszałek Wojew. Kujawsko-Pomorskiego
Data wydania koncesji	2008-04-01
Termin ważności	2022-12-31
Teren górniczy	Nowy Dwór II/B
Data wpisu	2008-07-11

13. Stan systemów komunikacji i infrastruktury technicznej

13.1. Komunikacja

a) Drogi

Drogi publiczne w gminie ze względu na funkcje sieci drogowej dzielą się na następujące kategorie:

- drogi krajowe,
- drogi wojewódzkie,
- drogi powiatowe,
- drogi gminne.

Drogi w gminie

Podstawowy układ drogowy w gminie tworzą: 1 droga krajowa, 2 drogi wojewódzkie oraz 13 dróg powiatowych. Układ ten uzupełniony jest siecią 40 dróg gminnych.

Drogi krajowe przeznaczone są dla wszystkich użytkowników, zapewniają spójność całej sieci dróg krajowych, stanowią połączenie ponadregionalnych ośrodków gospodarczych, administracyjnych i turystycznych oraz mają znaczenie obronne.

Droga krajowa nr 15 relacji Trzebnica - Ostróda.

Klasa G (główna)
docelowo klasa GP
(główna ruchu
przyspieszonego)

Drogi wojewódzkie to również drogi przeznaczone dla wszystkich użytkowników, stanowią połączenie regionalnych ośrodków gospodarczych i administracyjnych w województwie oraz mają znaczenie obronne.

Droga wojewódzka nr 554 (Orzechowo - Golub-Dobrzyń),

Droga wojewódzka nr 649 (Sierakowo - Pluskowęsy).

Drogi powiatowe to drogi stanowiące połączenie regionalnych ośrodków z gminnymi ośrodkami i ośrodków gminnych między sobą. Zaliczone są do klasy G /drogi główne/, do klasy Z /drogi zbiorcze/ i do klasy L /drogi lokalne/.

Teren gminy obsługuje 13 dróg powiatowych

Drogi powiatowe:	Klasa
droga nr 1721 C - Ryńsk - Sierakowo	Klasa Z (zbiorcza)
droga nr 1722 C - Wąbrzeźno - Kowalewo Pomorskie	Klasa L (lokalna)
droga nr 1725 C - Zieleń - Dylewo	Klasa L (lokalna)
droga nr 2101 C - Pluskowęsy - Piątkowo	Klasa L (lokalna)
droga nr 2102 C - Mlewiec - Wielka Łąka	Klasa L (lokalna)
droga nr 2103 C - Srebrniki - Mariany	Klasa L (lokalna)
droga nr 2104 C - Wielkie Rychnowo - Kowalewo Pomorskie	Klasa L (lokalna)
droga nr 2105 C - Wielka Łąka - Szewa	Klasa L (lokalna)
droga nr 2106 C - Wielka Łąka - Lipienica	Klasa L (lokalna)
droga nr 2107 C - Szychowo - Chełmonie	Klasa L (lokalna)
droga nr 2108 C - Kowalewo Pomorskie - Okonin	Klasa L (lokalna)
droga nr 2109 C - Chełmonie - Ostrowie	Klasa L (lokalna)
droga nr 2110 C - Kielpiny - Ostrowie	Klasa L (lokalna)

Drogi gminne – stanowią najniższą kategorię połączeń, które zaliczone są do klasy L /drogi lokalne/. Są to drogi o znaczeniu lokalnym służące miejscowym potrzebom.

Drogi gminne:	Klasa
droga nr 110101C - Mlewo - gr. gminy - Januszewo	Klasa L (lokalna)
droga nr 110102C - Nowy Dwór - Małe Kamionki	Klasa L (lokalna)
droga nr 110103C - Mlewo - gr. gminy - Węgorzyn	Klasa L (lokalna)
droga nr 110104C - Łądy - gr. gminy - Węgorzyn	Klasa L (lokalna)
droga nr 110105C - Mlewiec - gr. gminy - Orzechowo	Klasa L (lokalna)
droga nr 110106C - Nowy Dwór - Mlewie	Klasa L (lokalna)

droga nr 110107C - Borówno - Mariany	Klasa L (lokalna)
droga nr 110108C - Gronowo - gr. gminy - Pruska Łąka	Klasa L (lokalna)
droga nr 110109C - Wielka Łąka - Szewa	Klasa L (lokalna)
droga nr 110110C - Wielka Łąka - Pruska Łąka - Młyniec	Klasa L (lokalna)
droga nr 110111C - Chełmonie od drogi 2106C do drogi 2108C	Klasa L (lokalna)
droga nr 110112C - Szewa - gr. gminy - Elgiszewo	Klasa L (lokalna)
droga nr 110113C - Wielkie Rychnowo - gr. gminy - Gronówko	Klasa L (lokalna)
droga nr 110114C - Elzanowo - Borówno	Klasa L (lokalna)
droga nr 110115C - Elzanowo - Paśniki - Nowy Dwór	Klasa L (lokalna)
droga nr 110116C - Elzanowo - Mariany	Klasa L (lokalna)
droga nr 110117C - Elzanowo - Bielsk - Lipienica	Klasa L (lokalna)
droga nr 110118C - Mariany - Srebrniki - gr. gminy - Orzechowo	Klasa L (lokalna)
droga nr 110119C - Kowalewo Pomorskie - Martyniec - Kowalewo Pomorskie	Klasa L (lokalna)
droga nr 110120C - Sierakowo - Rumunki	Klasa L (lokalna)
droga nr 110121C - Szychowo - Mariany	Klasa L (lokalna)
droga nr 110122C - Chełmonie - od drogi 2108C do drogi 110127C	Klasa L (lokalna)
droga nr 110123C - Wielkie Rychnowo - Nowy Dwór - gr. gminy - Kielbasin	Klasa L (lokalna)
droga nr 110124C - Martyniec - Sierakowo	Klasa L (lokalna)
droga nr 110125C - Kowalewo Pomorskie - gr. gminy - Ostrowite	Klasa L (lokalna)
droga nr 110126C - Martyniec - Sierakowo - gr. gminy - Jabłonowo	Klasa L (lokalna)
droga nr 110127C - Bielsk - Chełmonie - gr. gminy - Leśno	Klasa L (lokalna)
droga nr 110128C - Bielsk - Bielskie Budy	Klasa L (lokalna)
droga nr 110129C - Bielsk - Napole - Pluskowęsy	Klasa L (lokalna)
droga nr 110130C - Chełmonie - Szewa - gr. gminy - Młyniec	Klasa L (lokalna)
droga nr 110131C - Gapa - Chełmoniec - gr. gminy - Skępsk	Klasa L (lokalna)
droga nr 110132C - Pluskowęsy - Otoruda - gr. gminy - Pływaczewo	Klasa L (lokalna)
droga nr 110133C - Pluskowęsy - Parcele	Klasa L (lokalna)
droga nr 110134C - Piątkowo - gr. gminy - Wielkie Radowiska	Klasa L (lokalna)
droga nr 110135C - Pluskowęsy - gr. gminy - Zieleń	Klasa L (lokalna)
droga nr 110136C - Kowalewo Pomorskie - Szychowo	Klasa L (lokalna)
droga nr 110137C - Dylewo - gr. gminy - Sokoligóra	Klasa L (lokalna)

droga nr 110138C - Frydrychowo - Otoruda	Klasa L (lokalna)
droga nr 110139C - Frydrychowo od drogi nr 15 do drogi 110138C	Klasa L (lokalna)
droga nr 110140C - Mlewo od drogi 110103C w kierunku Węgorzyna	Klasa L (lokalna)

Ulice leżące w ciągu dróg krajowych, wojewódzkich, powiatowych lub gminnych należą do tej samej kategorii i klasy technicznej co te drogi.

Długość drogi krajowej nr 15 przebiegającej przez gminę Kowalewo Pomorskie wynosi 15,89 km, a dróg wojewódzkich (droga nr 554 oraz droga nr 649) - 11,84 km. W przypadku dróg powiatowych łączna długość na terenie gminy wynosi 53,35 km (51,64 km jest o nawierzchni twardej). Natomiast długość dróg gminnych wynosi 110,3 km. Drogi o nawierzchni twardej stanowią zaledwie 25 % ogółu dróg. Ich długość wynosi ok. 27,3 km, w tym drogi asfaltowe - 15 km, o nawierzchni betonowej (trylinka) - 0,1 km, brukowcowe - 0,6 km, o nawierzchni z tłucznia kamiennego - 11,7 km. Pozostałe drogi, których sumaryczna długość wynosi 83 km, mają nawierzchnię żużlową lub gruntową.

Zarówno drogi o nawierzchni twardej jak i drogi nieutwardzone wymagają okresowych napraw oraz dostosowania do transportu, który prowadzony jest często zestawami o dużym tonażu. Największym zniszczeniom ulegają podczas wywozu wielotonowymi zestawami transportowymi plonów buraka cukrowego będącego jedną z podstawowych upraw w gminie. Drogi o nawierzchni żużlowej lub gruntowej wymagają utwardzenia asfaltem lub kamieniem także w celu poprawy ich przejezdności w okresach odwilży i opadów deszczu. Ich utwardzenie zapewni także odpowiednie warunki przy wywozie produktów rolnych lub dostawy artykułów niezbędnych do produkcji rolniczej i działalności gospodarczej.

Bezpośrednim czynnikiem wpływającym na obciążenie sieci drogowej jest szybki wzrost motoryzacji indywidualnej i znaczny wzrost ruchu wynikający z dynamicznie rozwijającej się gospodarki rynkowej. Te czynniki oraz wieloletnie niedoinwestowanie drogownictwa ograniczyły możliwość utrzymania odpowiedniego standardu technicznego poszczególnych kategorii dróg. Dotyczy to przede wszystkim drogi krajowej nr 15 jak i również większości dróg wojewódzkich, powiatowych i dróg gminnych w zakresie nienormatywnych

parametrów geometrii trasy i skrzyżowań, szerokości jezdni i poboczy oraz nośności i jakości nawierzchni.

Drogi w mieście

Układ komunikacyjny miasta tworzą:

- a) droga krajowa nr 15 relacji Trzebnica - Ostróda, biegnąca na odcinku miejskim ulicami: Toruńską, Batalionów Chłopskich, Chopina, pl. 700-lecia, Św. Mikołaja, Odrodzenia, 23-go Stycznia i Brodnicką.
- b) droga wojewódzka nr 554 relacji Orzechowo - Golub-Dobrzyń biegnąca na odcinku miejskim ul. Odrodzenia i Brodnicką. Jej przebieg na odcinku „śródmiejskim” pokrywa się z przebiegiem drogi krajowej nr 15.
- c) drogi powiatowe nr 1722 C relacji Wąbrzeźno - Kowalewo Pomorskie (1-go Maja) oraz nr 2108 C Kowalewo Pomorskie - Okonin (ul. Chopina).
- d) ulice miejskie (gminne) o łącznej długości 8 944 mb (w tym 3 754 mb o nawierzchni nieutwardzonej gruntowej oraz 5 190 mb o nawierzchni utwardzonej ulepszonej):
  - ul. Akacyjowa - 110701C - klasa L,
  - ul. Broniewskiego - 110702C- klasa L,
  - ul. Bukowa - 110703C- klasa L,
  - ul. Dębowa - 110704C- klasa L,
  - ul. Działkowa - 110705C- klasa L,
  - ul. Fosa Jagiellońska - 110706C- klasa L,
  - ul. Głogowa - 110707C- klasa L,
  - ul. Jaśminowa - 110708C- klasa L,
  - ul. Klonowa - 110709C- klasa L,
  - ul. Kościuszki - 11071 OC- klasa L,
  - ul. Krótka - 110711C- klasa L,
  - ul. Malinowa - 110712C- klasa L,
  - ul. Marii Konopnickiej - 110713C- klasa L,
  - ul. Mickiewicza, Wyspiańskiego - 110714C- klasa L,
  - ul. Mikołaja z Ryńska - 110715C- klasa L,
  - ul. Młyńska - 110716C- klasa L,
  - ul. Murna - 110717C- klasa L,

- ul. Ogrodowa - 110718C- klasa L,
- Pl. Wolności 700-lecia - 110719C- klasa L,
- Pl. Wolności - 110720C- klasa L,
- ul. Poziomkowa - 110721C- klasa L,
- ul. Prusa - 110722C- klasa L,
- ul. Słowackiego - 110723C- klasa L,
- ul. Strażacka - 110724C- klasa L,
- ul. Szkolna - 110725C- klasa L,
- ul. Szpitalna - 110726C- klasa L,
- ul. Toruńska - 110727C- klasa L,
- ul. Wąska - 110728C- klasa L,
- ul. Wrzosowa - 110729C- klasa L,
- ul. Żeromskiego - 110730C- klasa L,
- ul. Sienkiewicza - 110731C- klasa L.

Droga krajowa nr 15 oraz droga wojewódzka nr 554 umożliwiają dalsze korzystne powiązania komunikacyjne. Niestety ich krzyżowanie oraz częściowy przebieg w obszarze zwartej zabudowie miasta stanowi również istotne utrudnienie dla mieszkańców. Obecny stan układu komunikacyjnego w mieście stanowi znaczą barierę w poprawnym funkcjonowaniu miasta. Dlatego w pełni zasadna jest budowa obwodnicy, będącej istotnym kierunkiem poprawy całego systemu.

b) Urządzenia komunikacyjne

Z motoryzacją i przede wszystkim z wielkością ruchu występującego na sieci drogowej, związane są urządzenia komunikacyjne obsługujące ten ruch. Są to głównie stacje paliw, parkingi przydrożne oraz obiekty hotelowe, gastronomiczne i handlowe. Zaspokajają one potrzeby kierowców i podróżnych zarówno bezpośrednio związane z samochodem /zaopatrzenie w paliwo, usługi techniczne/, jak i ich potrzeby osobiste /wypoczynek, nocleg, gastronomia/.

Na terenie gminy istnieją 4 stacje paliw – wskazano na rysunku studium.

c) Komunikacja pasażerska

Obsługę komunikacyjną ludności gminy zapewniają dwa rodzaje transportu: autobusowy i indywidualny – samochodowy. Komunikacja autobusowa /PKS/ oraz prywatne linie przewoźników grupowych zapewnia przewozy przede wszystkim o

charakterze lokalnym i regionalnym.

Komunikacja autobusowa zapewnia połączenia gminy i miasta między innymi z: Bydgoszczą, Toruniem oraz Brodnicą

Obecnie coraz większą rolę w obsłudze komunikacyjnej spełnia transport indywidualny /samochód osobowy/, bardzo dynamicznie rozwijający się szczególnie w ostatnich latach oraz będący jednocześnie dogodnym i uniwersalnym środkiem transportu.

d) Kolej

Przez teren gminy i miasta Kowalewo Pomorskie przebiegają dwie linie kolejowe o znaczeniu państwowym:

- linia kolejowa nr 353 relacji Poznań - Toruń – Ława – Skandawa (granica państwa).
- linia kolejowa nr 209 Bydgoszcz - Brodnica.

Linia nr 353 jest linią czynną dla ruchu pasażerskiego i towarowego, natomiast linia nr 209 ma status linii zamkniętej.

e) Ścieżki rowerowe

Przez obszar gminy i miasta Kowalewo Pomorskie przebiegają następujące ścieżki rowerowe:

- Elzanowo - Wielka Łąka;
- Kowalewo Pomorskie - Szychowo;
- Kowalewo Pomorskie - Frydrychowo;
- Frydrychowo – Pluskowęsy;
- Kowalewo Pomorskie - Sierakowo

f) Szlaki turystyczne

Przez obszar gminy i miasta Kowalewo Pomorskie przebiegają następujące szlaki turystyczne:

- Piesze:
  - Szlak zielony biegnący od Elgiszewa do Jabłonowa Pomorskiego.
- Samochodowe:
  - „Szlak Tysiąclecia” biegnący od Poznania, przez Toruń do Olsztyna;

- „Szlak Grunwaldzki” biegnący z Torunia do Grunwaldu i z powrotem przez Kowalewo Pomorskie;
- „Szlak Towarzystwa Jaszczurczego” szlak prowadzi przez miejsca związane z działalnością Towarzystwa Jaszczurczego oraz przez zabytki architektury i urbanistyki późnego średniowiecza w tym przez Kowalewo Pomorskie;

„Szlak zamków Ziemi Chełmińskiej” szlak po ziemi chełmińskiej z zwiedzaniem licznych zamków krzyżackich oraz biskupich.

13.2. Zaopatrzenie w wodę

Gmina

Wszystkie wsie wyposażone są w sieć wodociągową. Potwierdza to wysoki stopień zwodociągowania, który wynosi ok. 99,8%. Wodociągi są zasilane w wodę z ujęć podziemnych (w Piątkowie - 149,0 m³/h, Marianach - 105,0 m³/h i Wielkiej Łące -21,4 m³/h) poprzez stacje uzdatniania i hydrofornie wodociągami o średnicach od 110 mm do 225 mm.

Zużycie wody z wodociągów w przeliczeniu na jednego mieszkańca w 2003r. wynosiło 25,87 m³/osobę.

Miasto

Miasto Kowalewo Pomorskie zaopatrywane jest również w wodę z w/w ujęć podziemnych. Miejskie ujęcie wody głębinowej zlokalizowane w Kowalewie przy ul. Kościuszki (składające się z 5 studni o zatwierdzonej w kategorii „B” wydajności 240 m³/h) zostało wyłączone z eksploatacji ze względu na dużą zawartość żelaza. Znajdująca się tam również stacja uzdatniania ujęcia wody jest przestarzała i mało wydajna, dlatego też ujęcie to jest ujęciem awaryjnym. Sieć w mieście jest sukcesywnie modernizowana.

Podsumowując w mieście i gminie Kowalewo Pomorskie funkcjonuje 303,1 km sieci wodociągowych. Na koniec 2003 r. do wodociągu przyłączonych było 1931 budynków. Obecnie zaopatrzenia w wodę mieszkańców gminy i miasta pokrywa zapotrzebowanie. Jedynie konieczna jest modernizacja pewnych fragmentów sieci oraz rozbudowa jej na terenach przeznaczonych pod nowe inwestycje.

13.3. Odprowadzenie ścieków

Gmina

Na terenie gminy Kowalewo Pomorskie gospodarka ściekowa obejmuje 3 rodzaje rozwiązań:

- systemy kanalizacji zbiorczej wyposażone w grupowe (komunalne, zakładowe) oczyszczalnie ścieków,
- systemy kanalizacji indywidualnej oparte na małych (przysagrodowych) oczyszczalniach ścieków,
- systemy tradycyjne, oparte na zbiornikach szczelnych na ścieki.

W gminie z usług kanalizacyjnych korzysta 52% mieszkańców Frydrychowa, 89% mieszkańców Piątkowa i 71 % mieszkańców Wielkiej Łąki. Na koniec 2003r. do sieci kanalizacyjnej przyłączonych było 477 budynków.

Długość sieci kanalizacyjnej (bez przykanalików) na terenie gminy Kowalewo Pomorskie sprowadzającej ścieki do oczyszczalni ścieków wynosi łącznie 34,6 km, w tym 31,1 km sieci doprowadzającej ścieki do oczyszczalni w Kowalewie Pomorskim, 0,6 km do Piątkowa i 2,9 km do Wielkiej Łąki. Przepustowość oczyszczalni wynosi: w Kowalewie Pomorskim - 1600 m³/dobę, w Piątkowie - 40,00 m³/dobę, natomiast w Wielkiej Łące 80,00 m³/dobę. Ilość odprowadzanych ścieków do oczyszczalni w Kowalewie Pomorskim wynosi średnio 350 - 400 m³/dobę, w Piątkowie 19 - 23 m³/dobę, natomiast w Wielkiej Łące 25 -30 m³/dobę.

Na terenie gminy wskaźnik ilości ścieków poddawanych procesowi oczyszczania w istniejących oczyszczalniach (453 m³/d) do ogólnej ilości ścieków (1146 m³/d) jest jeszcze stosunkowo niski i wynosi niecałe 40%. Jednak biorąc pod uwagę liczbę mieszkańców podłączoną do sieci zbiorczych w stosunku do liczby wszystkich mieszkańców gminy, stopień skanalizowania gminy wynosi tylko 18%.

Sieć kanalizacyjna sanitarna stanowi 18,8 km, w tym grawitacyjna – 13,6 km, natomiast kanalizacyjna ogólnospławna – 2,2 km, w tym grawitacyjna 2,2 km.

Miasto

W mieście z usług kanalizacyjnych korzysta 96% mieszkańców. W 1996 r. w Kowalewie Pomorskim oddano do użytku komunalną oczyszczalnię ścieków wraz ze stacją zlewną o technologii mechaniczno-biologicznej i wydajności średniej 1600 m³/d. Zgodnie z pozwoleniem wodno-prawnym (decyzja Wydziału Ochrony

Środowiska Urzędu Wojewódzkiego w Toruniu Nr OS-III/6210125/96 z dnia 06.08.1996r.) oczyszczone ścieki komunalne odprowadzone zostaną do Strugi Kowalewskiej.

Dla oczyszczalni ścieków komunalnych określono również obliczeniowy obszar uciążliwego oddziaływania (postanowieniem UW w Toruniu nr OŚ 7623/5/93 z dnia 13.04.1993r.). Funkcjonująca do czasu realizacji oczyszczalni ogólnospławna sieć kanalizacyjna, podlegała sukcesywnie modernizacji. Stopniowo realizuje się na terenie miasta nowe odcinki kolektorów.

Miasto Kowalewo Pomorskie skanalizowane jest w 96 %, a wskaźnik ilości ścieków poddawany procesowi oczyszczania do ogólnej ilości ścieków wynosi 96 %.

Ponadto, Rozporządzeniem Nr 23/2005 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24 października 2005r. (Dz. U. Nr 117 z dnia 4.11.2005r, poz. 2020, z późn. zm) wyznaczona została aglomeracja Kowalewo Pomorskie z oczyszczalnią ścieków zlokalizowaną w miejscowości Kowalewo Pomorskie. W granicach aglomeracji znajduje się miasto Kowalewo Pomorskie oraz części miejscowości Frydrychowo, Podborek i Zapłuskowęsy, położonych na terenie gminy Kowalewo Pomorskie. Aktualnie na terenie aglomeracji długość sieci ogółem wynosi 21,0 km, w tym grawitacyjnej – 16,0 km i tłocznej 5,0 km.

Analizując te uwarunkowania można zauważyć podstawowy problemy z jakim zmagają się gmina, a jest to niedostatecznie rozwinięta sieć kanalizacyjna na jej terenie (18% skanalizowania). Drugim ważnym wnioskiem jest fakt nie wykorzystania mocy przerobowych istniejącej oczyszczalni ścieków w Kowalewie Pomorskim (wykorzystane są w ok. 25% w stosunku do Q_{sr}), co wskazuje na możliwości przyjęcia większej ilości ścieków z terenu miasta i gminy. Oznacza to, że dla zaspokojenia potrzeb gminy i miasta, w zakresie pełnego oczyszczania należy przede wszystkim dążyć do rozbudowy sieci kanalizacyjnej oraz budowy uzupełniającej oczyszczalni przyzagrodowych, w rejonach nieprzewidzianych do skanalizowania.

13.4. Odprowadzenie odpadów stałych

Obecnie odpady bytowo-gospodarcze z terenu miasta i gminy wywożone są i unieszkodliwiane na międzygminnym składowisku odpadów w Niedźwiedziu gm. Dębowa Łąka, eksploatowanym przez „Ekosystem” Sp. z o.o. w Wąbrzeźnie;

System gromadzenia i wywozu odpadów funkcjonuje od 1993r., w początkowym okresie system obejmował mieszkańców miasta (obsługa wywozu 482 szt. pojemników), następnie rozszerzono program na terenie sołectw (53 pojemniki).

Obecny system zbierania i transportu odpadów komunalnych na terenie miasta i gminy Kowalewo Pomorskie polega na stosowaniu pojemników zunifikowanych typu: SM 110, PA 1100, koszy ulicznych przeznaczonych do zbierania zmieszanych odpadów komunalnych oraz pojemników siatkowych do selektywnej zbiórki tworzyw sztucznych i pojemników PA 1100 do zbiórki szkła. Ilość pojemników wg typów obrazuje tabela.

Ilość pojemników wg typów rozmieszczonych na terenie miasta i gminy Kowalewo Pomorskie

Miasto/Gmina	Rodzaj pojemników szt.				Kosze uliczne
	SM110	PA1100	Pojemniki do zbiórki selektywnej tworzywo	szkło	
Kowalewo Pomorskie	1288	98	25	17	115

Źródło: Plan gospodarowania odpadami na lata 2004 - 2007 - Kowalewo Pomorskie 2004 r.

Zezwolenie na świadczenie usług w zakresie odbioru odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości z terenu miasta i gminy Kowalewo Pomorskie posiadają także podmioty:

- Usługi Transportowe Wywóz Nieczystości Stałych i Płynnych „Miroslaw Splitt”;
- „Ekosystem” Sp. z o.o. w Wąbrzeźnie.

Obsługę systemu selektywnej zbiórki prowadzi Pakos Sp. z o.o. w Martyńcu, natomiast zbiórka makulatury prowadzona jest akcyjnie głównie w szkołach. Wywóz śmieci na terenach wiejskich odbywa się 1 raz na miesiąc w okresie wiosennym, letnim i jesiennym, raz na dwa miesiące w okresie zimowym natomiast na terenie miasta wywóz dokonywany jest dwa razy w miesiącu.

Ilość odpadów komunalnych wywiezionych z terenu miasta i gminy Kowalewo Pomorskie wyniosła ok. 1300 Mg w 2002 r.

W 2002 roku większość odpadów unieszkodliwiano na składowisku w Kamionkach Dużych gmina Łysomice. W roku 2006 zwiezione odpady unieszkodliwiono na międzygminnym składowisku w Niedźwiedziu gm. Dębowa Łąka w ilości 1 274 Mt.

W roku 1996 z eksploatacji wyłączono składowisko odpadów w Sierakowie, a teren poddano zabiegom rekultywacyjnym. Ponadto w Piątkowie znajduje się mogilnik (obecnie nieczynny), w którym zdeponowanych jest około 14 m³ odpadów - głównie opakowań po środkach ochrony roślin.

W „Programie gospodarki odpadami miasta i gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2004 – 2007” przyjęto prognozowany wzrost emisji odpadów zgodnie z „Krajowym Planem Gospodarki Odpadami” na poziomie:

- 16 % w 2007 r.,
- 31 % w 2016 r.,

w stosunku do wskaźnikowych ilości odpadów wytwarzanych przez mieszkańców w 2002 r. Tak, więc w związku z planowanym wzrostem ilości produkowanych odpadów do zadań gminy i miasta na przyszłość należy:

- rozszerzyć i udoskonalić system selektywnej zbiórki odpadów opakowaniowych,
- zintensyfikować edukację ekologiczną, nt. minimalizacji ilości oraz selektywnej zbiórki odpadów oraz promowanie działań ukierunkowanych na odzysk i wtórne zagospodarowanie surowców,
- zlikwidować „dzikie” składowiska odpadów,
- monitorować plan gospodarki odpadami,
- zaktualizować gminny plan gospodarki odpadami (okres realizacji 2008 r.).

13.5. Elektroenergetyka

Gmina

Przez wschodnie tereny gminy przebiega elektroenergetyczna linia wysokiego napięcia 400 kV, łącząca tzw. strategiczne punkty zasilania o randze krajowej tj. GPZ „Płock”, GPZ „Węgrowo” k/Grudziądz i GPZ „Gdańsk”. Gmina Kowalewo Pomorskie zasilana jest w energię elektryczną przez GPZ 110/15kV zlokalizowany w miejscowości Martyniec, powiązany z siecią krajową WN poprzez linie 110kV relacji Lubicz - Kowalewo Pomorskie - Wąbrzeźno z GPZ Wąbrzeźno. GPZ w miejscowości Martyniec posiada znaczne rezerwy mocy.

Z rozdzielni stacyjnej GPZ na teren gminy Kowalewo Pomorskie wychodzi sieć napowietrzna i kablowa średniego napięcia.

Z sieci magistralnych i rozgałęźnych średniego napięcia zasilane są stacje transformatorowe 15/0,4 kV. Aktualnie (na dz. 19.03.2004r.) na obszarze wiejskim pracuje 129 stacji transformatorowych. W sieci i stacjach transformatorowych możliwe jest zwiększenie dostaw mocy, np. do celów ogrzewczych czy zasilenia nowych odbiorców energii elektrycznej. Chociaż w przypadkach niektórych stacji może to wiązać się z koniecznością wymiany transformatorów na jednostki odpowiednio większej mocy, łącznie z dostosowaniem sieci niskiego napięcia. Z systemu zasilania sieci 15 kV prowadzona jest sieć niskiego napięcia bezpośrednio do odbiorców energii elektrycznej.

Miasto

Miasto zasilane jest w energię elektryczną z GPZ 110/15 kV zlokalizowanego w miejscowości Martyniec. Na terenie miasta funkcjonują 24 stacje transformatorowe 15/0,4 kV zasilane z sieci magistralnych i rozgałęźnych średniego napięcia. Spośród tych stacji 10 jest zasilanych dwukierunkowymi liniami kablowymi, a 14 stacji słupowych liniami napowietrznymi. Stopień obciążenia tych stacji wynosi średnio 50-87%, co świadczy o pewnej rezerwie mocy.

Podsumowując stan linii wysokiego napięcia na terenie gminy i miasta, w/g oceny Zakładu Energetycznego Toruń S.A. jest bardzo dobry. Stan linii kablowych wykonanych kablem tradycyjnym, ZE Toruń S.A. uznaje jako dobry. W przypadku linii kablowych 15 kV, wykonanych z izolacją polietylenu niesieciowanego stan jest nie zadowalający z uwagi na zwiększoną awaryjność notowaną w tych kablach. Stan techniczny linii kablowych niskiego napięcia jest zróżnicowany w zależności od wieku i rodzaju kabli oraz łącz. Natomiast ogólny stan techniczny linii napowietrznych niskiego napięcia jest zadowalający. Jednakże modernizacji wymaga sieć niskiego jak i średniego napięcia w miejscowościach Elzanowo i Srebrniki.

13.6. Ciepłownictwo

Gmina

Gmina Kowalewo Pomorskie posiada systemy ciepłownicze dostosowane do warunków lokalnych. Wszystkie budynki użyteczności publicznej ogrzewane są przez nowoczesne kotłownie olejowe, gazowe lub olejowo-gazowe. Łącznie na terenie gminy w obiektach komunalnych funkcjonuje 13 kotłowni zasilanych paliwem ekologicznym. Natomiast większość gospodarstw domowych jest ogrzewana za

pomocą przestarzałych i nieekologicznych źródeł ciepła. Należy więc dążyć do odejścia od tych źródeł na rzecz bardziej przyjaznych środowisku (olejowych oraz gazowych).

Miasto

Na terenie miasta tak jak na terenie gminy nie funkcjonuje centralny system ciepłowniczy. W mieście wszystkie obiekty użyteczności publicznej ogrzewane są przez kotłownie olejowe. Największa z nich, kotłownia przy ul. M. Konopnickiej 6 o mocy 2,6 kW została zmodernizowana w latach 1994-1996 i ogrzewa osiedla bloków mieszkalnych oraz budynki Szkoły Podstawowej i Publicznego Gimnazjum.

13.7. Gazownictwo

Gmina

Aktualnie gmina Kowalewo Pomorskie nie posiada gazu sieciowego, a w powszechnym użytku jest gaz ciekły propan-butan w butlach. Jednak przez teren gminy przechodzi gazociąg wysokiego ciśnienia Dn 80 PN 6,3 Mpa zasilający stację redukcyjno - pomiarową I⁰ zlokalizowaną we wsi Szychowo, który jest źródłem zasilania terenów miasta Kowalewo Pomorskie.

Miasto

Aktualnie miasto Kowalewo Pomorskie jest zasilane gazem ziemnym wysokometanowym GZ-50 poprzez gazociąg przesyłowy Dn 80 wysokiego ciśnienia relacji Turzno - Kowalewo Pomorskie, który jest odgałęzieniem od gazociągu magistralnego Dn 400 mm relacji Włocławek - Gdańsk, do stacji redukcyjno-pomiarowej I⁰, zlokalizowanej w miejscowości Szychowo. Ze stacji redukcyjno-pomiarowej I⁰ odbiorcy zaopatrywani są w gaz ziemny przewodowy poprzez gazociągi dystrybucyjne średniego i niskiego ciśnienia. Dostawa gazu do miasta jest ograniczona z uwagi na małą przepustowość gazociągu. Sieć gazownicza w mieście jest słabo rozwinięta, długość czynnej sieci rozdzielczej niskiego ciśnienia wynosi 13 km, a długość przyłączy niskiego ciśnienia 5,29 km, ocenia się, że 75 % mieszkań miasta korzysta z gazu przewodowego. Ilość podłączeń do budynków mieszkalnych to 354 szt., a do budynków niemieszkalnych 11 szt.

Gaz ziemny wysokometanowy GZ-50 przesyłany siecią ma wartość opałową 36,326 MJ/m³.

Stacja redukcyjno-pomiarowa I⁰ zasilająca Kowalewo Pomorskie posiada przepustowość $Q=3.000 \text{ m}^3/\text{h}$.

13.8. Telekomunikacja

Głównym operatorem telefonii stacjonarnej jest Telekomunikacja Polska S.A. Stan sieci napowietrznych i ziemnych wg opinii operatora sieci jest dobry. Pojemność central jest wystarczająca dla zaspokojenia potrzeb gminy i miasta. Również na terenie miasta Kowalewo Pomorskie zlokalizowane są 3 stacje bazowe sieci bezprzewodowej (ORANGE, PLUS GSM, ERA GSM).

13.9. Melioracje

Na terenie gminy występują urządzenia melioracji podstawowych: Struga Kowalewska (miejscowości: Kowalewo Pomorskie, Bielsk, Sierakowo, Chełmoniec, Chełmonie), Struga Rychnowska (miejscowości: Mlewiec, Wielkie Rychnowo, Borówno, Wielka Łąka, Pruska Łąka) oraz Struga Toruńska (miejscowości: Mlewo, Mlewiec). Są to urządzenia melioracji podstawowych wymienione w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 17 grudnia 2002 r. (Dz. U. Nr 16, poz. 149) w sprawie śródlądowych wód powierzchniowych lub ich części stanowiących własność publiczną istotnych dla regulacji stosunków wodnych na potrzeby rolnictwa, w stosunku do których Marszałek Województwa wykonuje prawa właścicielskie.

Gospodarowanie i zarządzanie urządzeniami melioracji podstawowych powinno być zgodne z zapisami ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo Wodne (Dz. U. Nr 115, poz. 1229 z późn. zm.), a także poprzedzone ustaleniami z Zarządem Melioracji i Urzędzeń Wodnych.

Ponadto w miejscowościach Borówno, Srebrniki, Wielkie Rychnowo i Napole występują rurociągi o średnicy co najmniej 0,6 m, które zgodnie z zapisami ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo Wodne (Dz. U. Nr 115, poz. 1229 z późn. zm.) są urządzeniami melioracji podstawowych.

Na terenie gminy znajdują się również urządzenia melioracji szczegółowych, dla których właściwym organem zarządzającym jest Gminna Spółka Wodna w Kowalewie Pomorskim.

Ze względu na występowanie na terenie miasta i gminy Kowalewo Pomorskie urządzeń melioracji podstawowych i szczegółowych projekty miejscowych planów

zagospodarowania przestrzennego winny być przedkładane do opiniowania ww. organom.

14. Zadania służące realizacji ponadlokalnych celów publicznych

14.1. Główne ponadlokalne uwarunkowania rozwoju gminy z zakresu zagadnień społecznych i gospodarczych wynikające z opracowań regionalnych województwa kujawsko – pomorskiego /wypis z Planu Zagospodarowania Przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego (uchwalonego uchwałą nr XI/135/03 Sejmiku Samorządowego Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26 czerwca 2003 r.)/

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego gmina Kowalewo Pomorskie zakwalifikowana została do III strefy (Wschodniej). Ośrodkiem centralnym tej jednostki jest miasto Brodnica, znaczący ośrodek usługowy o wymiarze subregionalnym. Przez terytorium jednostki przebiegają trzy pasma wysokiej aktywności społecznej i gospodarczej, wzdłuż wychodzących z Torunia dróg: krajowej nr 1 – w kierunku Chełmna, nr 15 modernizowanej do klasy technicznej GP – w kierunku Brodnicy i nr 10 – ekspresowej w kierunku Płońsk. Dominującą funkcją na tych terenach jest intensywna gospodarka rolna, a uzupełniającą turystyczna i leśna.

Fakt sąsiedztwa z ośrodkami o istotnym znaczeniu krajowym, jakimi są miasta Bydgoszcz, Toruń nie pozostaje bez znaczenia w procesach rozwoju gminy i miasta Kowalewo Pomorskie. Takie położenie stwarza możliwość rozwoju gminy jako obszaru stanowiącego zaplecze noclegowe oraz usługowe, ze względu na swoją lokalizację, dla miasta Torunia.

14.2. Ponadlokalne cele publiczne wypis z Planu Zagospodarowania Przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego (uchwalonego uchwałą nr XI/135/03 Sejmiku Samorządowego Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26 czerwca 2003 r.)/

- o znaczeniu krajowym:
  - budowa Autostrady A - I relacji Świecie - Toruń - Łódź,
  - przebudowa drogi krajowej nr 15 w parametrach klasy technicznej GP 2/2 (dwujezdniowej),
  - modernizacja linii kolejowej 353 relacji Poznań – Skandawa.
- o znaczeniu wojewódzkim:
  - przebudowa drogi wojewódzkiej nr 554 do klasy technicznej G,
  - przebudowa drogi wojewódzkiej nr 649 do klasy technicznej G,

- przebudowa linii kolejowej nr 209 relacji Brodnica - Bydgoszcz,
- likwidacja źródeł zanieczyszczenia wód w zlewniach Drwęcy,
- likwidacja składowisk odpadów stwarzających zagrożenia dla środowiska i rekultywacja nieczynnych składowisk odpadów,
- likwidacja nieczynnych mogiłników niespełniających wymogów ochrony środowiska,
- regulacja, naprawa i odbudowa rzek i kanałów Struga Rychnowska, Struga Toruńska, Struga Kowalewska (Radzyńska).